

PLATON'DA VARLIK VE DÜŞÜNCE ÖĞRETİSİ

Mustafa BİNGÖL

**Yüksek Lisans Tezi
Felsefe Anabilim Dalı
Prof. Dr. Nevzat CAN
2015
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI**

Mustafa BİNGÖL

PLATON'DA VARLIK VE DÜŞÜNCE ÖĞRETİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Nevzat CAN**

ERZURUM - 2015

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

17/06/2015

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Platon'da Varlık ve Düşünce Öğretisi " adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun ..3.. yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

[Tarih ve İmza]

[Öğrencinin Adı Soyadı]

Mustafa Binbol

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Nevzat CAN danışmanlığında, Mustafa BİNGÖL tarafından hazırlanan bu çalışma 15 / 06 / 2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Felsefe Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Nevzat CAN

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Rıdvan KÜÇÜKALİ

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Hüseyin AYDOĞDU

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 15 / 06 /2015

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

F-85/00/22.02.2012

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT	III
KISALTMALAR DİZİNİ	IV
ÖNSÖZ	V
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM**PLATON'UN VARLIK ÖĞRETİSİ**

1.1. PLATON'DA VARLIK	7
1.1.1. Mağara Alegorisi.....	7
1.1.2. İdealar ve Özellikleri	10
1.1.3. İdealar ve Duyusal Dünya	13
1.1.4. İyi İdeası ve Demiourgues.....	19
1.1.5. İdea ve Ruh.....	23

İKİNCİ BÖLÜM**PLATON'UN DÜŞÜNCE ÖĞRETİSİ**

2.1. DÜŞÜNCENİN İŞLEYİŞ KANUNLARI	26
2.2. DÜŞÜNCEDEKİ KAVRAMLARIN DİLE YANSIYIŞI	28
2.3. DİL – DÜŞÜNCE İLİŞKİSİ	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**PLATON'DA VARLIK VE DÜŞÜNCE**

3.1. PLATON'DA VARLIK VE DÜŞÜNCE İLİŞKİSİ	49
SONUÇ	65
KAYNAKÇA	67
ÖZGEÇMİŞ	70

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****PLATON'DA VARLIK VE DÜŞÜNCE ÖĞRETİSİ****Mustafa BİNGÖL****Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nevzat CAN****2015, 70 sayfa****Jüri: Prof. Dr. Nevzat CAN****Yrd. Doç. Dr. Rıdvan KÜÇÜKALİ****Yrd. Doç. Dr. Hüseyin AYDOĞDU**

Platon insan düşüncesinden hareket ederek doğru bilginin olabilirliğini göstermeye çalışmaktadır. Platon, bunu edebi türlerden diyalog içinde gerçekleştirirken insanlar arası iletişimden hareketle de tek insan tecrübesindeki evrensel boyutu ortaya koymaktadır. Nitekim çalışmamızın gayesi bu metafiziksel yapıdan hareketle Platon'da dil, düşünce ve varlık ilişkisini irdelemektir.

Çalışmamızda varlık kavramını ilk başta incelememizin sebebi Platon için çıkış noktası olmasıdır. Şöyle ki Platon için düşünsel aleme konu olan varlık, yani idealar alemi her şeyin gerçekliğinin bulunduğu yeri bize gösterir. Daha sonra düşünsel alemin gerçekliğinin zihnimizde yer edinmesi bizi düşüncenin alanına taşıyacaktır. Zihnimizde gerçekleştirilen düşünme faaliyeti son olarak bizi dile götürecektir. Hasılı, Platon'da varlık aleminden çıkış alan şey daha sonra zihnimizin kavramasıyla dilsel bir boyuta taşınır.

Platon'da varlık, düşünce ve dil ilişkisi gerçek manada iç içedir. Düşünceye konu olan nesnenin varlık olarak ifade edilmesi gerekir. Bu konu düşünce başlığında ve ikinci bölümde yeralan dil, düşünce ve varlık ilişkisinde irdelenmiştir. Yine aynı şekilde düşüncenin aktarılmasında dil, en önemli rolü üstlenir. Tabii ki bu üç kavram kendi içerisinde bağlantılıdır. Bu kavramların Platon'da tek başlık altında açıklanması belli bir seviyeye bizi taşır bu açıdan birbirleriyle zorunlu olarak bağlantı kurulması gerekecektir. Çalışmamızdaki bu bağlantıyı, üçüncü bölümde değerlendirdik.

Sonuç kısmında ise dilin o toplumun yansımalarından meydana geldiğini, zihinsel faaliyetin harekete geçmek için bir şeye ihtiyaç duyduğunu ve bunun üzerine düşündüğünü, zihinsel faaliyet için ihtiyaç duyulan şeyin varlık olduğunu ortaya koyduk. Yine aynı şekilde varlık, soyut veya somut varoluş alanına bakmaksızın sadece doğru önermenin konusu olması itibarıyla düşünceye yol gösterici olur.

Anahtar Kelimeler: Platon, varlık, bilgi, dil, düşünce, idea.

ABSTRACT**MASTER THESIS****THE TEACHINGS OF EXISTENCE AND THOUGHT IN PLATO****Mustafa BİNGÖL****Advisor: Prof. Dr. Nevzat CAN****2015, page: 70****Jury: Prof. Dr. Nevzat CAN****Assist. Prof. Dr. Rıdvan KÜÇÜKALİ****Assist. Prof. Dr. Hüseyin AYDOĞDU**

Plato embarked upon getting metaphysical, that is to say, upon the aim of having metaphysics from the human being by moving from a single person. Plato, realizing this in dialogue that is one of literary genres, reveals the universal size in a single person's experience moving from communication between people. Indeed, the aim of our study is to study the relationship between language, thought and existence in Plato by moving from this metaphysical structure.

In this study, the reason why we study the concept of existence at first is that it is the starting point for Plato. Namely, existence subject to intellectual realm, that is to say, the world of ideas shows us the place where the reality of everything is present. Then the gaining place of the reality of intellectual world in our minds will move us to intellectual realm. The activity of thinking taking place in our mind will finally lead us to the language. In brief, the thing arising from the world of existence in Plato, then moves to a linguistic aspect by comprehending our mind.

The relationship between language, thought and existence in Plato is truly intertwined. The object subject to thought should be expressed as existence. This topic was studied in the title of thought and the relationship between language, thought and existence in second chapter. Still, in the same way language bears the most important role in conveying the thought. Surely these three concepts are linked in itself. Clarifying these concepts in one title in Plato moves us to a certain extent; in this regard it will be required to establish a connection with each other necessarily. We can see this connection in the study within the third chapter.

In the result chapter, we tried to contend that language consists of the reflection of that society; mental activity needs something to take action and thinks on it, the thing needed for mental activity is existence in our study. Likewise, existence guides thought to realize only right proposition regardless of referring abstract or concrete movement area.

Keyword: Plato, existence, knowledge, language, thought, idea

KISALTMALAR DİZİNİ

Bkz	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Ed.	: Editör
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfalar Arası
Yay.	: Yayınları

ÖNSÖZ

Platon'a gelinceye kadar felsefi sorunlarda oluş ve süreklilik, birbirinden bağımsız olarak ele alınmıştır. Platon ise oluş ve sürekliliği anlamlı bir bütün içinde birleştirilmeye çalışmıştır. Platon, dil, düşünce ve varlık kavramlarını da bu bütünlük içerisinde irdelemiştir.

Çalışmamızın giriş kısmında incelediğimiz konunun mahiyetine yönelik açıklamalar yaptık. Birinci bölümde, Platon'un varlık öğretisini ele alıp tartıştık. İkinci bölümde, düşünce ve düşüncenin ifade edilmesini sağlayacak olan dil hakkındaki araştırmalarımızı ortaya koyduk. Üçüncü bölümde ise Platon'un varlık hakkındaki düşüncelerini temel olarak kabul edip varlık, düşünce ve dil ilişkisinin ne şekilde ortaya konulduğunu ele aldık. Sonuç kısmında ise çalışmamızın genel bir değerlendirmesini yapıp, Platon'un bu konularda nasıl çığır açıcı bir filozof olduğunu göstermeye çalıştık.

Çalışmam süresince kendisinden büyük bir manevi ve bilimsel yardım aldığım danışman hocam Prof. Dr. Nevzat CAN'a teşekkür ederim.

Erzurum – 2015

Mustafa BİNGÖL

GİRİŞ

Felsefe; bilgeliğe, bilge olmaya, kişisel bilgeliğe varma çabasından ibarettir. Bu yüzden felsefe sadece mevcut olanın açıklanmasına yönelik teori kurma işi değil, bunun yanı sıra halihazırda sürdürülen tartışmalardan da anlaşılacağı üzere varoluş bilincinin derinleşmesini ve insani ilgilerin genişlemesini sağlayan kişisel bir çabadır.¹ Bilgelik yolundaki bu çabayı ilk kez bir sistem içerisinde ifade eden Platon'dur. Düşünce tarihi içerisindeki ağırlığı ve etkisi göz önünde bulundurulduğunda bu çaba daha anlaşılır olacaktır. Platon belli bir amaç dahilinde hareket ederek felsefeyi bütün disiplinleriyle birlikte bir bütün olarak ele almış ve varlıktan başlayarak, dil ve düşünceyi idealer kuramıyla temellendirmiştir. Bu bağlamda, Platon'da dil, düşünce ve varlık ilişkisinin idealer kuramı üzerinden şekilleneceği aşikardır. Dil (language) kavramsal olarak insana özgü bir fenomendir ve bu anlamda da insanın düşünmesini ve düşündükleri arasında bir bağ kurmasını sağlar. İnsan, dil sayesinde varlıklar arasında bulunan ve akıl yoluyla kavranabilen bağlantıları anlamlandırır.

Varlık boyutunu düşünce boyutuyla ilişkilendirdikten sonra bunun ifade edilmesi noktasında dilin rolü ortaya çıkmaktadır. Varlık ve düşünce birbirinden ayrı düşünülemez. Çünkü düşünce, varlığın bir aynasıdır. Daha açık bir ifadeyle şunu söyleyebiliriz ki, zihnimizdeki bir düşünceyi ortaya koymadan önce onu zihnimizde oluşturup daha sonra dile dökeriz. Biz düşünceyi zihnimizde kurgularken önce onu şablon haline getirir daha sonra ise sözcükleri buldukları yerlere yerleştiririz. Böylelikle, düşüncemiz önce bir anlama daha sonra ise sözcüklere ihtiyaç duyar. Şablon dediğimiz aslında anlamın ifadesidir.

Platon'un dil bağlamında yapmış olduğu tespitlerin en çarpıcı olanı, algı süreciyle dil arasındaki ilişkidir. İnsan ilk önce bir şeyi algılar, sonra onu dilsel anlamda betimler ve betimlenen şeyin dış dünyadaki haline bakar, sonra bunun kendi içindeki formunu bulmaya çalışır ve son olarak da bu formun gerçek idesiyle bağlantısını kurar. Bütün bu süreç birbirine bağlı olarak ilerler. Algı süreci insanın dış dünya ile ilişkisini sağlarken

¹ Heinz Heimsoeth, *Felsefenin Temel Disiplinleri* (6. Baskı), (Çev. Takiyettin Mengüşoğlu), Doğu Batı Yayınları, İstanbul 2013, 22.

dilin edinilmesini de gösterir. Platon'un resmettiği bu süreçle varmak istediği amaç, diyalektik yöntemle hakikati bulmaktır.²

Felsefe tarihinde dil-düşünce ilişkisini gündeme getiren ilk filozof Platon'dur. Biz bir şeyi düşünmek istediğimiz zaman onun zihnimize bir şablonunun varolması gerekir. Bunun için o şeyin varlık aleminde yer alması yani onun varolması gerekir. Varlık ile düşünce arasındaki bağı ilk olarak gündeme getiren *Parmenides*'tir. *Parmenides*'e göre "Varlık vardır, yokluk yoktur." Düşünmek bir şeyi düşünme eylemi olduğuna göre, varolan düşünülebilir ve varolmayan düşünülemez. Bu düşünce düzleminde düşündüğümüz zaman şunu çıkarabiliriz: Düşüncelerimizin sınırını aslında varolanlar çizmektedir.

Dil, düşünce ve varlık, herbiri ayrı bir içerik ve anlam taşımaktadır. Bu kavramları birbirinden ayrı ele alıp daha sonra kendi içlerinde bir örüntüye kavuşturmaya çalışacağız. Çünkü her ne kadar ayrı kavramlar gibi görünseler de işleyiş açısından birbiriyle bağı kurmaksızın bir yere varamadıkları açıktır. İşleyişleri açısından bakıldığında birbirlerini tamamladıklarını ve birbirlerinden bütünüyle bağımsız olarak ele alınamayacakları bir gerçektir. Bu bağlamda düşündüğümüzde, varolan bir nesne düşünceye konu olduktan sonra ifade edilmek için dile ihtiyaç duyar. Böylelikle bir örüntüye kavuşmuş olur. Tabii ki bunu savunanlar olduğu kadar eleştirenler de karşımıza çıkacaktır.

Düşünce tarihinin en büyük filozofu olarak gösterilen Platon'u anlamak hiç de kolay değildir. Çünkü Platon kendi zamanında hatta bugün bile tartışılan bir filozoftur. Bunun sebebi onun büyük bir düşünce sistematigi oluşturmasıdır. Büyük düşünür A. N. Whitehead'ın ünlü sözünü hatırlayalım: "Bütün Felsefe Tarihi Platon'a düşülmüş dip notlardan ibarettir." Bu durum Platon'u, felsefesinin vazgeçilmezi yapar. Şöyle ki Platon, sistematik felsefenin ilk önemli filozofudur ve kendinden sonra gelen filozofları etkilemesi oldukça doğaldır.

Çalışmamızda dil, düşünce ve varlık kavramları ayrıntılı olarak ele alınacak ve Platon'dan önce yaşamış olan filozofların Platon üzerindeki etkileri, Platon'un bu konudaki düşüncelerinin anlamlandırılması açısından incelenecektir. Böylelikle Platon'un kendi düşünce sistematigini ortaya koyarak çalışmamızın asıl gayesi olan

² Arslan Topakkaya, *Platon-Aristoteles Karşılaştırması*, Nobel Yayınları, Ankara 2014, 209.

Platon'da dil, düşünce ve varlık ilişkisine dair sağlıklı bir sonuca gitmeye çalışacağız. Platon'un kendi dönemi ve sonrası için büyük düşünceler ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. Bu anlamda dil, düşünce ve varlık kavramlarına dair Platon'a ait net ifadelerin olmadığını yer yer görebiliriz. Ama sonuç olarak bu kavramların ifade edilmiş şekillerinde bile birbirlerine ihtiyaç duyduklarını görmemiz mümkündür.

BİRİNCİ BÖLÜM

PLATON'UN VARLIK ÖĞRETİSİ

Varlık, sözlük anlamı olarak: varolma durumu, mevcudiyet, var edilmiş olma, bulunma, vücut.³ Yokluğa karşıt olarak, varolan şey. Oluşa karşıt bir şey olarak, değişmeden aynı kalan gerçeklik. Boşluğa karşıt bir şey olarak, mekânda bir yer işgal eden kalıcı gerçeklik.⁴ Terim olarak ise varlık, varolan her şey tarafından paylaşılan bir özellik, fiziki dünyanın üstünde veya ötesinde varolan bir nesne ya da alan için kullanılan varlık deyimi, aynı zamanda varolan her şeyin varlık özelliğine sahip olmaktan ya da varlıkla belli bir ilişki içinde bulunmaktan dolayı üyesi olduğu cinsi ifade eder. Şu halde varlık deyimi, felsefe tarihinde hem bir isim hem de bir sıfat olarak ele alınmıştır. Öte yandan, varlığı bir isim olarak gören bir öğretinin, varlık alanıyla fenomenal dünyayı karşı karşıya getiren bir ikiciliği içerdiğinin unutulmaması gerekir.”⁵

Varlık ile bilgi arasında doğrudan bir ilişki vardır. Çünkü bilgi, var olduğunu iddia ettiğimiz şeylerin bilgisidir. Bu varolan şey, maddesel bir şey, anorganik bir şey (bir doğa olayı, taş, toprak, su...); manevi bir şey (yazın, bilimsel bir metin, bir tarihi olayı, bir ahlak olayı, iyi ya da kötü olan bir eylem, güzel ya da çirkin gibi estetik bir obje...); organik bir şey (bitki, insan, hayvan ve bunlarla ilgili fenomenler...); ruhsal bir şey (düşünme, görme, anlama, bilme, imgeleme, anımsama...); ideal bir şey (matematik ilişkiler, sayılar, geometrik şekiller, değerler, düşünceler...) olabilir.⁶

Varlık kavramı, insan aklının bir hamlede kavradığı en genel kavramdır. Bu yüzden filozoflar, tanımının yapılmasına gerek olmadığını belirtmişlerdir. Filozoflar, varlığın tanımından ziyade “ne olduğu” üzerinde durmuşlardır. Varlığın “ne”liği üzerinde birçok kavram ortaya çıkmıştır. *Bir, Logos, İde, Töz, Cogito, Algı, Monad, Nesne, Ben, Ruh, İrade* ve *Güç* gibi kavramlar sadece bazılarıdır. Sokrates öncesi filozoflar varlığın tanımını yapmaya çalışmış olsalar da Sokrates sonrası filozoflar varlığın “ne”liği üzerinde durmuşlardır.⁷

³ Hzl. Şükrü Haluk Akalın, *Türkçe Sözlük*, (10. Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, 2079.

⁴ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, (7. Baskı), Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2010, 1582.

⁵ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 1582.

⁶ Takiyettin Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, (11. Baskı), Remzi Kitabevi, İstanbul 2008, 112.

⁷ Cevdet Kılıç, “Varlık Probleminin Zihinsel Gelişimi”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Elazığ 2004, 39.

Varlığın “ne”liği üzerindeki kavramlardan birisi de “İde”⁸ (idea) kavramıdır. Platon’un İdealar Öğretisi, onun felsefe tarihine en büyük katkısıdır. Kendi felsefesinin her yerinde idealar öğretisinde görebiliriz. Peki ama Platon’u bu öğretiyi ortaya atmaya iten sebep ne olabilir? Platon gençlik döneminde Herakleitosçu Kratylos ile arkadaş olmuş ve daha sonra ise Sokrates ile tanışmıştır. Kratylos’un şeylerin sürekli bir değişim içinde olduğu görüşünü benimsemiş ve bu şeylerin bilimin konusu olamayacağını anlamıştır. Öte yandan Sokrates’ten ahlaki olarak tümellerin var olduğunu ve evrensel bir yapıda olabileceğini öğrenmiştir. Bu iki sonucu birleştirerek de sadece tek bir alanda değil her türlü varlık alanında bilimin konusu olabilecek genel, değişmez, nesnel ve evrensel nitelikteki şeylerin varolması gerektiğini düşünmüştür.⁹ Böyle bir arayış içinde olması ve bu sonuçları birleştirmek istemesi onun bir kuram ortaya atmasına neden olmuştur. İşte idealar kuramının ortaya çıkışı bu şekildedir.

Kratylos diyalogunda varlığın hiçbir zaman aynı durumda olmaması halinde varlığın gerçekliğinden söz edilemeyeceği belirtilir. Herhangi bir anda bir durumda kalması onun değişmediğini ortaya koyar. Dahası bu gibi durumda olan bir varlık bilinemez. Bu durumda olan bir şey nasıl olur da varlığa bağlanabilir?¹⁰ Platon’un yapmak istediği varlığı bir gerçekliğe bağlamaktır. Böylelikle ahlak, bilgi, bilim, varlık ve sanat gibi alanlarda gerçeklikten bahsedebilir. Duyulara güven, bilim için gerçeklik ifade etmez ama idealar aleminde bilime konu olan şeyler bir gerçeklik barındırırlar. Sokrates’in ahlak alanında bir ideal arayışı Platon üzerinde büyük etki yapmıştır. Belki de idealar kuramının oluşmasında en büyük katkı hocasınınındır.

Platon, ideadan ideal özü kasteder. İdealar, yetkinlik halinde varlıklardır. Madde cevher olmadığı gibi, negatif bir varlık da değildir. İdealar değişikliğe uğramazlar. Sabit ve tektirler. Şeylerde çokluk, değişiklik ve oluş, değişmez olan ideadan çıkmıştır. Sonuç

⁸ Modern felsefede, tümüyle zihinsel ya da öznel bir ilke olarak, insan zihninin ya da bilincinin içerikleri ya da içeriklerinden bazıları; zihin düşündüğü zaman, akıl ya da bilincin dolaylı olarak ayırıcında olduğu herşey. Bir duyu verisi söz konusu olduğu zaman, deneyim ya da duyguda, kendini zihne doğrudan ve aracısız olarak sunan bilinç içeriği. Duyu deneyi ya da algının, algılama faaliyetinin, bir zihin ya da ruha bağlı olan içeriği. Duyu izlenimleri, duyu-verileri, doğrudan deneyi meydana getiren temel öğeler. Bir bilinç içeriği olan her şey, bir şeyin sureti, zihinsel imgesi ya da zihindeki resmi. Bir şeye ilişkin zihinsel imge ya da resim. Bir sözcüğün doğurduğu öznel çağrışımlar. Genel bir fikir, düşünce, zihinsel izlenim ya da kavram ve ya deney yoluyla tecrübe edilemeyen bir şeyin tasarımı. Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 823.

⁹ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi II*, (3. Baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, 242 - 243.

¹⁰ Platon, *Diyaloglar* (8. baskı), (Çev.: Teoman Aktürel), Remzi Kitabevi, İstanbul 2011, 258.

olarak yine ona dönecektir. İdealar, görünen evrende her şeyin ilk örnekleridir. Mesela güzellik ideası, iyilik ideası gibi. Aynı zamanda somut şeylerin de ilk örnek olan ideaları mevcuttur. Platon daha da ileri giderek her bireyin, her somut varlığın değişmez bir ideası olduğunu söyler. Ancak bu ideaları tümel idealara bağlamak zorunda kalır. İşte bu yüzden idealar arasında ortak yönler olacaktır. Çünkü Platon'a göre iyilik hem ideadır, hem bir'dir, hem de varlıktır.¹¹ Platon'un, idealar kuramını niçin ortaya attığını biliyoruz. Kuramın içinde dil, düşünce ve varlık iç içe geçmiştir. Bu yüzden varlık kavramını ve içini dolduracak olan ideaları derinlemesine irdelemek istiyoruz.

Platon, varlığı neden duyusal dünya yerine akılsal dünyanın içinde aramaya kalkışır? Bunu Nasrettin Hoca fıkrası ile ifade etmek yerinde olacaktır: “Arkadaşları Hoca'nın sokakta gözleri yerde bir şeyler bakındığını fark ederler. Ona ne aradığını sorduklarında, aldıkları cevap bodrumda kaybettiği yüzüğünü aradığı şeklinde olur. Arkadaşları haklı olarak şaşkınlıkla bodrumda kaybettiği yüzüğü niçin orada değil de, sokakta aradığını sorunca Hoca'nın verdiği cevap çok anlamlıdır: “Çünkü bodrum karanlık, sokak ise aydınlık.”¹² Platon'un, Hoca'dan eksik kalır yanı bulunmamaktadır. Çünkü Platon duyusal evrenin varlığı ifade etmeyeceği daha doğrusu varlığın gerekliliğine cevap veremeyecek durumda olduğudur. Bu yüzden akılsal evren konusunda ısrarcıdır. Bu sadece varlık için değildir. Bilim, bilgi, ahlak ve her alanda bir gerçeklik içermelidir. Bu yüzden Platon duyusal dünyanın karanlığı yerine, akılsal dünyanın aydınlığına gitmek ister.¹³ Karanlık ifadesi tabii ki duyusal evrenin güvenilirliği ile alakalıdır. Ama aydınlık evren tümelleri barındırır. Bu açıdan eksik ve değişen bir varlıktan söz edilemez. Platon'un gayesi hocası gibi bir değişmez varlık ortaya koymaktır.

Phaidon diyalogunda geçen bir fragmanda: Sokrates Anaksagoras'a ait olan bir kitapta, birinin “her şeye düzen verenin ve her şeyin sebebinin zihin olduğunu” okuduğunu işitmiş. Böyle bir neden Sokrates'in fikrini etkilemiştir ve zihnin her şeyin sebebi düşüncesi mantıklıdır. Bu durumda zihin her şeyi düzenler ve belli bir sisteme göre yerleştirir.¹⁴ Burada önemli olan zihinde tasarlanmış şeylerin akla uygun olması değildir. Bunun yerine zihinde tasarlanan şeylerin her şeyin sebebi olmasıdır. Tabii ki

¹¹ Hilmi Ziya Ülken, *Genel Felsefe Dersleri*, Ülken Yayınları, İstanbul 2000, 123.

¹² Arslan, *Felsefe Tarihi II*, 258.

¹³ Arslan, *Felsefe Tarihi II*, 258.

¹⁴ Platon, *Phaidon*, (Çev.: Hamdi Ragıp Atademir, Kemal Yetkin), Sosyal Yayınları, İstanbul 2001, 82.

sebepler olan şeylerin zihinde dahi olsa tam olması gerekir. İşte bizim zihnimizde tasarladığımız öğretiyi, aydınlığın sonsuz olduğu, değişimin söz konusu olmadığı, şeylerin tam olarak bulunduğu, şeylerin ilk örneklerini barındıran bir evrendir. Platon bu evreni *Devlet* adlı diyalogunda, mağara alegorisiyle anlatmaktadır.

1.1. PLATON'DA VARLIK

1.1.1. Mağara Alegorisi

Bir mağara düşünelim. Mağaranın kapısı kocaman ve ışığın içeri girmesini sağlıyor. Mağaranın iç taraflarında insanlar bulunmaktadır. Bu insanların elleri ve ayakları zincire vurulmuş bir şekilde oturuyorlar. Bu zincirler onların kımıldamalarına imkân tanımıyor. Bu zincir veya kımıldamalarına engel olan kısa kısıp başlarını döndürmelerini de engeller. Bu durumda önlerinden başka bir yeri göremezler. Bu insanların arkalarında tepe üzerinde yanan bir ateş bulunur. Ateşin ışığı sırtlarına vurur. Aynı zamanda bu ateş ile bu insanlar arasında bir yol geçmektedir. Bu yol boyunca alçak bir duvar bulunuyor. Bu duvar üzerinde ise kukla oynatanlar bulunuyor. Bu duvar, kukla oynatanların hünelerini sergileyebildikleri bir bölme gibidir. Bu alçak duvarın arkasından geçen insanları düşünelim. Bu insanların ellerinde çeşitli eşyalar, her çeşit maddeden üretilmiş küçük insan ve hayvan heykelleri bulunuyor olsun. Duvarın üzerinden sadece insanların ellerinde bulunan eşyaların ve heykellerin gölgeleri duvara yansıyor. Bu yolda geçen insanların bazıları konuşuyor bazıları ise sessiz kalıyor. Bu şekilde tasvir edilen bir mağara alegorisinde insanlar, yaşamlarını sürdürürler.¹⁵ Bu durum garip bir manzara sergiler. Buradaki insanların, duvara yansıyanlar dışında bir şey bilmesi olanaksızdır. Dünyalarını oluşturan, mağara duvarına yansıyan şeylerdir. Mağarada kalan insanlar bu durumu kendi aralarında konuşsalar bile gerçek varlıklar gölgelerden ibaret olacaktır. Aynı zamanda arkalarından geçen insanların konuşmaları, zincirlenmiş insanlara bu seslerin gölgelere ait olduğunu düşündürür. Bu gölgeler gerçeklik ifade edecektir.¹⁶

Mağarada yaşayan insanları bu durumdan kurtardığımız zaman neler olacağını düşünelim. Mahpuslardan birisini çözelim ve onun ışığa doğru bakmasını sağlayalım.

¹⁵ Platon, *Devlet*, (Çev.: Hüseyin Demirhan), Sosyal Yayınları, İstanbul 2002, 257.

¹⁶ Platon, *Devlet*, 258.

Günümüz şartlarına uyarladığımızda bu durum kişiye fayda sağlayacaktır. En azından mutlu olabilir. Ama mağarada hiç yaşamadığı şeyleri yaşayacağı için kişiye acı verecektir. Gözleri kamaşır ve gölgesini gördüğü şeyleri ilk etapta göremez. Tabii bu gerçeklik algısı onun için kolay olmayacaktır. Hangisi gerçektir diye kendisini bir düşünme evresinde bulacaktır. Sonuç olarak gölgelerin gerçek olmadığını asıl gerçekliğin arkasında bulunduğunu idrak edecektir.¹⁷ Peki mağarada ışığı görmesini sağladığımız bu kişiyi dışarı çıkarmaya zorlasak durum nasıl olurdu? Gerçek ışığı görmesini sağladığımız zaman ise gözlerini acıdan açamayacaktır. Dışarıya her adım attığında gerçekliği farkedecektir. Bu seçiklik gittikçe belirginleşecektir. Daha da ileri gittiğinde sarp yokuşu aşır güneş ışığını gördüğü zaman bu acı büsbütün artacaktır. Kişinin gözleri ne kadar acı çekerse çeksün gerçekliğin farkına varacaktır. Tabii ki tüm bunları yaşarken her şeyi çarçabuk farkedemez. Bunun için gözlerinin kamaşıklığı geçmeli ve ortama uyum sağlamalıdır. Hapisteki kişinin en kolay seçtiği şey, gölgelerdir. Sonra insanların ve nesnelerin suya yansıyan gölgeleri gelir, daha sonra da nesnelerin kendilerini seçer. Aynı zamanda güneş ışığına bakmadan önce, geceleyin ay ışığını ve gökteki cisimleri rahatlıkla görebilir. Nihai noktada ise güneşe bakar ve gerçekliği seyreder. Her şeyin nedeninin güneş olduğunu kavrar.¹⁸

Mağaranın dışındaki gerçekliğin farkına varan kişi bu sefer mağarada yaşadıkları için üzülür. Orada kalan kişiler için yardım etmeyi düşünür. Bu yüzden mağaraya inmeye karar verir. Ama bu durumda ışığa alışmış gözleri bu sefer de karanlık için aynı şeyleri yaşayacaktır. Gözlerinin ortama alışmadığını gören arkadaşları gözlerinin bozulduğunu düşünecek ve dalga geçeceklerdir. Bu durum her iki ortamda yaşayanlar için zorluk gösterir. Burada kalan kişilerin ellerini çözüp mağara dışına çıkarmaya çalışmak çok tehlikeli olacaktır. Ölüm tehdidi ile yaşayacaklardır.¹⁹

Bu benzetmeyi, görülür dünyaya uyarladığımız zaman şöyle bir sonuç çıkar: Gözle görülen dünya, mağara zindanı; mağarayı aydınlatan ateş ise güneş olsun. Sarp yokuş ve nesnelerin seyredilmesine gelince, bunlar ise ruhun kavranan dünyaya yükselişidir. Kavranan dünyada insan, iyi ideasını en son ve zor seçer.²⁰

¹⁷ Platon, *Devlet*, 258.

¹⁸ Platon, *Devlet*, 259.

¹⁹ Platon, *Devlet*, 260.

²⁰ Platon, *Devlet*, 260 - 261.

Mağara benzetmesi kendi içinde hem varlık hem de bilgiyi açıklamaya yöneliktir. Varlığın ve bilginin nihai noktada iyi ideasına varması gerekir. En üstün hali iyi ideasındadır. Şöyle ki Platon'un varlık ve bilgi anlayışı birbirinden bağımsız ele alınamaz. Platon, her ikisinde de değişmeyen, ezeli ve ebedi olana ulaşmayı amaç edinmiştir.²¹

Varlık ve bilgi birbirinden ayrı açıklanamayacağı için beraber ifade edilmiştir. Bunu diyaloglarda rahatlıkla görebiliriz. Mağara alegorisine benzer şekilde tiyatro sahnesi düşünülebilir. Tıpkı tiyatro sahnesi gibi. İnsanlar tiyatro izlemeye giderler. Hep gördükleri nihai anlamda gösterilmek istenenlerdir. Sahnelenen oyun tamamen gerçeklikten alınmış olduğu halde ve biz bu gerçeklikten habersiz olduğumuz durumda burada sahnelenen oyuna inanmak durumunda kalırız. Tiyatro sonrasında “Bu böyleymiş!” gibi ifadeler sıkça duyulur. Çünkü bilinmez bir konu üzerinden yapılan her şey mağaradaki insanların durumuna bizi sokacaktır. Daha sonra o oyun sahnesinden dışarı çıkıp bunun gerçekliğini öğrenmeye kalktığımızda bu durumu kolay kabul etmeyiz. Ama gerçeklik, kendisini çok fazla saklayamaz. Bilmediğimiz her durumda mağaranın içinde olduğumuz ortaya çıkar. Bu sahneden kurtulup gerçekliğe ulaşmamız hiç kolay olmayacaktır. Beynimizi kemiren oyun sahneleri sürekli canlanacaktır. Bizim bu sahneden kurtulup sahnedekinin kurgu olduğunu anladıktan sonra sahnelenen oyunun gerçekliğine ulaşmamız gerekir. İnsanların bu arayış içinde alaylara maruz kalacağı aşikardır. Çünkü insanları yanlışlarından sıyırmak hiç de kolay değildir. Ama bu hikayenin bir sonunun olduğu ve asıl gerçekliğe ulaşacağı bilinmelidir. Bu hikayenin ismi Mağara veya Tiyatro olabilir. Önemli olan bizi gölgelerden kurtarıp, ışığı görmemizi sağlamasıdır. Bu ışık her şeyin asıl kaynağı ve gayesidir. Platon'un bize göstermek istediği tek şey budur. Bilgi, varlık, ahlak, dil ve estetik gibi hangi alana bakarsak bizim ulaşmak istediğimiz şey, değişmez bilgidir, tümelin bilgisidir. Platon bu yüzden hocasının peşinden gitmiş ve *Sofistlere* adeta savaş açmıştır. Çünkü *Sofistler* herkes için geçerli olan tümellerin karşısında durmuşlardır. Mağaradan çıkan bireyin gördükleri, ideaların kapsamına girer.

²¹ Topakkaya, 10.

1.1.2. İdealar ve Özellikleri

Platon'un *Devlet* adlı eserinde idealar için şu ifade kullanılır: “Bazı şeyler görülebilir ama düşünülemez, idea'larsa düşünülebilir ama görülemez diyoruz.”²² *Timaios* diyalogunda “Bütün türleri içine alacak olan, bütün şekillerin dışında bir nesne olmalıdır.”²³ ifadesi yer alır. Bütün ilksiz şekillerin, özleri bakımından onların dışında kalması gerekir. İdea, her şeyi içine alan ve belirsiz bir türdür. Anlaşılması zor, gözle görünmez ve şekilsiz oldukları açıktır.²⁴ Böyle bir durumda, doğmamış ve yok olmayacak, içine hiçbir yabancı nesne kabul etmeyen, kendinden başka hiçbir şeyin içine girmeyen ve sadece kavram ile ifade edilen değişmez bir olduğunu kabul etmek gerekir. Nihayet her zaman yok olmayan, her nesneye bir yer veren bir form ortaya çıkar.²⁵ O halde gerçek varlık, doğru ve tam düşünüşün yardımına ihtiyaç duyar.

İdeaları sadece görünmez varlıklar veya düşünüşün ürünü olarak tasavvur etmek yersiz olur. Çünkü idealar, insan yapımı şeyler için de düşünülebilir. Mesela, masa marangoz tarafından yapıldığı zaman bu ideayı yansıtmaz. Ama tasavvurunda ideal bir masa bulunmaktadır. Masanın bir resmini yaptığımız zaman bu onun taklidi olacaktır. Bu durum daha önce ifade ettiğimiz gibi bilgi açısından taklidin taklidi olarak sürekli karşımıza çıkacaktır. Düşünsel evrende temsili bilgi, saf bilginin taklidi durumundadır. Duyulur dünyada da tahmini bilgi inanç bilgisinin taklidi durumunda yer alacaktır. Aynı şekilde duyular dünyası da düşünsel evrenin bir taklidi konumundadır. İdealar da aynı şeyi hem bilgi düzleminde hem de varlık düzleminde taklit ve gerçekliği sürekli barındıracaktır. Platon'un idealar kuramını ortaya atmasındaki amaç tikellerin bilgisinden sıyrılıp tümellerin bilgisine ulaşmaktır. Tikeller değişimi içinde barındırır, çünkü kişiden kişiye değişim gösterir. Aynı durum bir masa tasavvurunda da geçerlidir. Duyulur dünyada masa her insan için değişiklik gösterecektir. Ama bunun düşünsel evrende bir ideası vardır. Gerçeklik işte bu evrendeki ideadır. Platon'un varmak istediği işte budur. Çünkü bilgi konusunda bu, sürekli karşısına çıkacaktır. Özellikle doğru bilgi bu şekilde elde edilebilir.

²² Platon, *Devlet*, 249.

²³ Platon, *Timaios*, (Çev.: Erol Güneş, Lütfi Ay), Sosyal Yayınları, İstanbul 2001, 51.

²⁴ Platon, *Timaios*, 52.

²⁵ Platon, *Timaios*, 53.

Şölen (Symposion) adlı diyalogta ideaların özelliklerine baktığımızda, güzelliğin ezeli ve ebedi olduğundan bahsedilir. Daha sonra ideaların özellikleri şöyle ifade edilir: “Ne doğar, ne ölür; ne artar, ne eksilir; ne bir yanıyla güzel, ne de çirkin; ne bu an güzel, şu an çirkin; ne bir bakıma güzel, bir bakıma çirkin; ne burada güzel, şurada çirkin; ne de bazı kimseler için güzel, başka bazıları için çirkindir. Ve bu güzellik, ona ne bir yüz, bir el ya da bedene ait bir parça, ne de bir söylem ya da bir bilgi olarak görünür; herhangi bir dış şeyde, mesela bir canlı varlıkta, yerde, gökte veya başka herhangi bir yerde bulunan bir şey de değildir o. Hayır, bu güzellik ona kendiliğinde ve kendisiyle görünür; formunun biricikliği dolayısıyla ezelden ebede kendi kendisiyle ilişkili olarak tezahür eder ve bütün diğer güzel olan şeyler bu güzelliğe katılırlar.”²⁶ Bu katılma durumunda o şey için bir azalma ve artma söz konusu olmaz. Aşk yolunda güzel şeyler belli evrelerden geçtikten sonra aşkın en üstün mertebesine ulaşırlar. Bu güzellik harikulade bir güzelliktir.²⁷ Burada harcanan çaba işte bu güzelliği elde etmek içindir. İdeaların özelliklerine baktığımızda her anlamda üstün oldukları aşıkardır. İdealara doğru bir hareket olduğu bu yüzden ifade edilir. Her varlık aslına dönmek için daha doğrusu ona ulaşmak için bir çaba içindedir. Bu çaba her varlığın doğası gereğidir.

İdealar ile Parmenides’in varlığı benzerlik gösterir. Çünkü Parmenides’in varlığının ezeli, ebedi, hareketsiz, değişmez, basit ve bir olan bir şey olduğunu biliyoruz. Ama bu şekilde ifade edilmesi benzer olacaklarını göstermez. Çünkü Platon’un varlığı maddi değil gayri-maddi tinseldir. Parmenides’te ise maddidir. Aynı şekilde Parmenides bir tek varlık olarak kabul etmesine karşın Platon’da ise birden çok idea olduğunu biliyoruz.²⁸ Her bir idea kendi içinde bir şeydir. Ama bu ifade bütün ideaların sadece bir şeyden ibaret olduğunu ortaya koymaz. Belki bu açıdan bakıldığı zaman Parmenides ile Platon arasında bu açıdan bir benzerlik düşünülebilir. Ama düşünceler irdelendiği zaman benzerlik değil de farklılıkların olduğu ortaya çıkar.

İdealar maddi şeyler olmadıklarına göre onların nerede yer aldığı gibi bir soru ortaya çıkar. Maddi şeylerin bir yeri olması gerekir. Ama idealar maddi olmadıkları için onların bir yerinin olmayacağı açıktır. İdeaların yerinin insan zihni olduğu

²⁶ Platon, *Symposion (Şölen)*, (Çev: Cenap Karakaya), Sosyal Yayınlar, İstanbul 2000, 82-83.

²⁷ Platon, *Symposion (Şölen)*, 82.

²⁸ Arslan, *Felsefe Tarihi II*, 256.

düşünülebilir. Dolayısıyla bu düşünce Platon'u modern yapmaktadır.²⁹ Platon'un *Devlet*'inde geçen ve daha önce de çalışmamızda ifade ettiğimiz gibi ideaların yerinin düşünülür bir alan olduğu söylenebilir.

Platon, Sokrates gibi bir kavram realistidir, yani tümeller ve ideaların insan zihninden bağımsız olarak varolduklarına inanmaktadır. Onların duylardan elde edilen izlenimlerin zihin tarafından gruplandırılması ve soyutlanması ile elde edilen zihinsel şeyler oldukları türünden bir düşünce Platoncu zihniyet tarafından reddedilir. Platon ideaların insan zihni tarafından üretilmediğini kabul eder. Ama ideaları keşfetmek için zihinsel bir sistem gereklidir.³⁰

Platoncu ideaların insan zihninde varolmadığını ama insan zihninin bunları ortaya çıkarmak için gerekli olduğunu ifade ettik. Burada şöyle bir sorunla karşılaşabiliriz: İdealar, Tanrı'nın zihninin düşünceleri olabilir mi? Ya da Tanrı evreni yaratırken model olarak ideaları almış olabilir mi? Tanrı evreni yaratırken model olarak şekilleri ele aldığını söyleyemeyiz. Ama evreni düzene sokan düzenleyiciden bahsedilir. Platon'un *Timaios* diyalogunda geçen *Demiourgues*,³¹ evreni bir düzene sokan alem yapıcısıdır. Tanrı her şeyin iyi olmasını, kötü olmamasını, istediğinde hareketsiz, istediğinde kuralsız düzensiz bir hareket içinde olmasını ister. Düzenin iyi olduğunu düşündüğü için tüm bunları bir düzene kavuşturmak istemiştir.³² *Demiourgues* ideaları meydana getirmemiştir. İdealar *Demiourgues*'tan bağımsız var olmuşlardır. *Demiourgues*'un görevi ezeli ve ebedi olan ideaların örneklerinden yola çıkarak duyuşal evrende ideaların benzer şekillerini oluşturmaktır.³³ Burada dikkat edilmesi gereken nokta ideaların örnek alınmasıdır. Evren bu anlamda örnek alındığı zaman evrenin bir bütün halinde değil de parça halinde bir şeylere benzetildiğini düşünmek yersiz olacaktır.³⁴ Çünkü Tanrı dünyayı duyuşal varlıklar içinde en üstün ve kusursuz bir şekilde

²⁹ Arslan, *Felsefe Tarihi II*, 256-25.

³⁰ Arslan, *Felsefe Tarihi II*, 257.

³¹ İşçi, sanatkâr, yapıcı anlamına gelen Grekçe sözcük. Platon *Demiourgues*'u özellikle de *Timaios* adlı diyalogunda fiziki dünyanın fail nedeni olan ilahî sanatkâr anlamında kullanmaktadır. Buna göre, o dünyaya olabilecek en iyi ve en rasyonel plana göre düzen veren, kosmosu mümkün olduğu kadar iyi bir düzen haline getiren ilahî sanatkârdır. Bununla birlikte, o Museviliğin veya Hıristiyanlığın Tanrısı gibi, yoktan var eden bir kadiri mutlak değildir. *Demiourgues*, daha ziyade şekilsiz maddeye ideaları model olarak almak suretiyle şekil veren, zorunluluğun etkileriyle her daim boğuşmak zorunda olan ast Tanrı'dır. Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 410-411.

³² Platon, *Timaios*, 26.

³³ Arslan, *Felsefe Tarihi II*, 257.

³⁴ Platon, *Timaios*, 26.

yaratmıştır. Bu varlık, bütün canlı varlıkları içine alan, gözle görülür bir tek canlı varlık yaratmıştır.³⁵ Bu anlamda evrenin yapıcısı olması Demiourgues'u Tanrı olarak düşünmemizi gerektirmez. Tanrı rolünü Demiourgues'un taşıyamayacağını bunun yerine İyi İdeasının bu görevi üstleneceğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Ama Tanrısal bir boyut taşıdığı ortadadır. İdeaların bu anlamda Demiourgues'tan bağımsız, hatta onun üstünde olduklarını söyleyebiliriz.³⁶ Son olarak ideaların yerinin insan ve Tanrı zihni olmadığını söyleyebiliriz. İdealar bir zihne hapsediği zaman onunla beraber varlığını sürdürecektir. Ama ideaların bu anlamda bağımsız olmaları kendilerini bir yere yerleştirmeye ihtiyaç duymayacaktır.

1.1.3. İdealar ve Duyusal Dünya

İnsan karanlık bir ortamdan aydınlık bir ortama dönmek istediği zaman sadece gözünü aydınlığa çevirmesi yetmez. Aynı zamanda bütün vücudun o aydınlık tarafa dönmesi gerekir. Aynı şekilde oluş dünyasından varlık dünyasına ruhla birlikte dönülmelidir.³⁷ Duyuların, değişimin söz konusu olduğu bir ortamda gerçekliği araması doğru olmaz. Ama bütün bilgilerin doğruluğunu barındıran düşünülür evrende gerçeklik aramak daha akıllıca olacaktır.

Sokrates, *Euthyphron* adlı diyalogunda ilk defa ideal kavramını ortaya koymuştur. Euthyphron, babasının bir köleyi öldürdüğü iddiasıyla mahkemeye başvurur. Bu iddiası üzerine Sokrates bu konuda bilgisinin olup olmadığını merak eder. Sokrates'in asıl amacı dine uygun dediği şeyin gerçeklik ifade edip etmediğidir. Diyalog bunun üzerine inşa edilir. Diyalogta geçen "kendine özgü yapısını"³⁸ ifadesi aslında idea kavramının ilk defa bu diyalogta kullanıldığını gösterir. Bu bağlamda baktığımızda ideaların, idealar aleminde olması bir şey ifade etmez. Çünkü bunların bu dünyaya inmesi veya bu dünyadan hareket etmeleri gerekir. Böylelikle bir anlama kavuşabilirler.

İdealar alemi ile duyusal alem birbirinden bağımsız ele alınamaz. Platon iki alemi ayrı düşünebilseydi, duyusal aleme inmeyecekti. Çünkü çizgi analogisinde de ifade edildiği gibi sadece saf bilginin bulunduğu bilgiden bahsedirdi. Aynı şekilde mağara

³⁵ Platon, *Timaios*, 27.

³⁶ Arslan, *Felsefe Tarihi II*, 257.

³⁷ Platon, *Devlet*, 262.

³⁸ Platon, *Euthyphron*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2011, 39.

alegorisinde sadece dış dünyayı ifade edecekti. Ama hem çıkış noktası olarak hem de varmak istediği nokta olarak duyusal alem vazgeçilmezdir. Her iki alem açıklama konusunda beraber ele alınmak durumunda kalır. İdealar bu anlamda iki dünya arasında gidip gelmektedir. *Phaidon* diyalogunda güzel bir şeyin vücuda getirilmesinde, parlaklığı, rengi, şekli veya bunlara benzer özellikleri açısından değerlendirilmez. Çünkü bu özellikler onlarda yetkin olarak bulunmaz. Bunun için üstün bir varlığa, bu özellikleri kendi içinde bulunduran şeylere ihtiyaç duyar. Güzel olan bütün güzel şeyleri içinde barındıracaktır. Bu hem kendisi için önemli hem de karşısında bu özelliği aktaracağı için önemlidir. O halde güzel şeyleri güzel kılanın güzel olduğunu söyleyebiliriz.³⁹ Bu bağlamda idealar ile duyusal alan birbirinden bağımsız düşünülemez. Çünkü hareket alanı olarak idealar alemi daha rahat görünse dahi duyusal evrene inmedikçe kendisini ifade edemeyecektir.

Phaidon diyalogunda Sokrates, büyük bir para karşılığında küçük paralar almak, bir hazzı başka bir hazla, bir acıyı başka bir acıyla, bir korkuyu başka bir korkuyla değiştirmenin erdemi kazanmak için çare olmadığını ifade eder. Bütün bunların değiştirilmesi gereken tek sağlam kaynağın bilgelik olduğunu dile getirir. Yüreklilik, ölçülülük ve adalet kısaca her şey ancak bilgelikle alınır. Bilgelikten ayrılmış ve birbiriyle değiştirilmiş erdemlere gelince, bunlar ise kölelere yaraşan ve doğru ve sağlam tarafı olmayan gölgeler olduğunu ifade eder. Tüm bunlara karşın asıl erdem ise bütün bu tutkuların arınmasıdır. Ölçülülük, bilgelik, adalet ve yüreklilik ise aslında bir arama vasıtasıdır.⁴⁰ Arama vasıtaları ile biz, gerçekliği elde edebiliriz. Yoksa ideaların alemine erişmek hiç kolay olmaz. Sonuç olarak idealar alemine erişmek için yapılması gereken duyular evreninden hareket etmektir. Böylelikle iki evren arasındaki ilişki belirginleşir. Bu iki dünya arasındaki ilişki şunu ortaya koyabilir: Duyusal dünya aslında idealar dünyasını anlamamız için tasarlanmıştır. İdealar dünyası aslında bizim bu dünyayı anlamamız için tasarlanmıştır. Bu bağlamda iki dünya arasındaki ilişki kabul edilirse bir anlam ifade edebilir.

Duyusal dünya ile idealar dünyası arasında bir vazgeçilmezlik olduğunu ifade ettikten sonra bu iki dünya arasındaki varlıkları sınıflandırma konusunda nasıl bir yöntem izlenmiştir? Kabaca ifade edersek *Tümel* (universal), ideaların veya gerçekliğin

³⁹ Platon, *Phaidon*, 87.

⁴⁰ Platon, *Phaidon*, 29.

kendisidir. *Tikel* (particular) ise duyusal dünyaya ait olan ve tümelin bir parçası olmak yerine bir üyesidir. Platon tümel ile tikeli birbirinden ayrı düşünmemiştir. Tümel ve tikelin tıpkı iki alem gibi birbirine ihtiyaç duyduklarını görebiliriz.

Tümel ve tikel arasındaki ayırım diyaloglara konu olmuştur. *Menon* diyaloguna baktığımızda: “Erdem öğretilbilir mi?” konusuyla başlayan diyalog, Sokrates’in Menon ile beraber “Erdem nedir?” sorusuna cevap arayışıyla diyalog ilerler. Menon bu sorunun kolay olduğunu; bir erkek için erdem devlet işlerini iyi idare etmesi, bunu yaparken dostlarına yarar sağlaması, düşmanlarına zarar vermesi ve kendisini her türlü zarardan koruması olarak nitelendirir. Bir kadının erdeminin ise evinin işlerini iyi çevirmesi, evin düzenini sağlaması ve kocasına itaat etmesidir. Bunlarla beraber kız olsun erkek olsun çocuklara göre de erdem olduğu gibi kle, zgr ve ihtiyarlar için de erdem söz konusudur. Bunun zerine Sokrates erdem aslında bir tane olduğunu ve onu aradığını söyler. Sokrates rnek olarak arıların özü sorulduğu zaman arıların çeşitlerinden söz edilemeyeceğini ifade eder.⁴¹ Tıpkı erdemi aradığımız zaman aslında özünü aradığımız aşıkarıdır. Burada z dediğimiz bizi tümele taşıyacaktır. Ama bunun yanında Menon’un ifade ettiği gibi birçok erdemden de söz edilebilir. İşte bu birçok erdem ise bizi tikellere taşıyacaktır.

Platon’un *Devlet* adlı eserinde tümel-tikel ilişkisi, “Taklit nedir?” sorusuyla başlar. Zayıf görüşlü nesnelere, keskin görüşlü nesnelere daha önce grldğu açıktır.⁴² Zayıf grşllerden kasıt bu dünyaya ait, yani tikellerin konusudur. Keskin görüşlüler ise idealar alemine aittir ve tümellerin kapsamına girer. Aynı adı verdiğimiz çok ve çeşitli nesnelere meydana getirdiği her küme için hep bir tek örnek-biçim veya idea kabul edilir. Mesela bir sürü yatak ve masa olsun. Burada iki çeşit örnek-biçim olduğunu söyleyebiliriz. Aynı zamanda bu iki nesneden herbirini yapan usta örnek-biçimine bakar. rnek-biçimi yani ideasını hiçbir usta yapamaz.⁴³ Aslında burada ifade edilen, her şeyin bir rneği olduğu ve bunun dışında kalanlar ise onun taklidi olduğudur. İlk rnekler her anlamda üstündür. Diğerlerinin buna benzeme imkânı yoktur. Aynı şekilde bunu yapan usta sadece bununla sınırlı kalmaz. Evrende ne varsa hepsini yapar. Bütün bitkiler, canlılar, yeri, göğü, tanrıları ve yeraltı lkesi Hades’te ne varsa hepsini

⁴¹ Platon, *Menon*, ss. 150 -151.

⁴² Platon, *Devlet*, 362.

⁴³ Platon, *Devlet*, 363.

yaratır. Tüm bunların yaratılması hem zor hem de kolaydır. Eline bir ayna alıp her yana tutarsan, tüm bunları kolayca yaratmış olursun. Ama bu yaratma sadece birer görünüşten ibaret olur ve gerçeklik içermez. Tabii ki bu yaratma eylemi bir ressam için veya marangoz için de geçerlidir. Fakat dikkat edilmesi gereken şey bunların gerçeklik içermemesidir. Çünkü bunlar gerçek anlamda ideayı yansıtmaz. Bu yaptıkları ideanın örneklendirilmesidir: “Gerçekten varolanı yapmadığına göre gerçek nesneyi değil, gerçek nesneye benzeyen ama ondaki gerçekliği taşımayan bir nesneyi yapıyor demektir. Marangozun ya da başka bir ustanın yaptığı şey tam anlamıyla gerçektir diyen olursa herhalde doğru bir şey söylemiş olmaz değil mi?”⁴⁴ O halde bu durumda marangozun veya ressamın yaptığı şeyin gerçekliğin sönük bir gölgesi olduğunu rahatlıkla ifade edebiliriz. Peki bu durumda bir yatak yapıldığı zaman bunun kaç çeşiti olacaktır? Nesnenin tabiatına uygun yapılabilir ve bunu yalnız Tanrı yapabilir. İkincisi marangoz yapar ve son yatağı ise ressam yapacaktır. Bu yatakların açıklanmasına gelince ilk yatağı Tanrı yapmıştır. O öyle istediği için yatağı yapmıştır. Bir daha bu yatağı yapma ihtiyacı doğmayacaktır. Daha doğrusu ikinci ve üçüncü yatak yapılmayacaktır. Çünkü bu yatakların devamı yapıldığı zaman ilk yapılan yatağın ideasının yerine geçecektir. Ve son yapılan yatak ideanın yerine geçecektir. Bu durumu Tanrı bildiği için tek bir yatak yaratmıştır. Tabiatdaki bütün şeyler gibi yatak konusunda da gerçek yaratıcı olmak istemiştir ve bu yüzden tek yaratmıştır.⁴⁵

Diğer yapıcıya baktığımız zaman ise marangozun yaratıcı olmadığını olsa olsa yapıcı olduğunu söyleyebiliriz. Ressam ise bu durumda yaratıcı olmayacaktır. Bunun yerine taklitçi durumunda olacaktır. Peki ressam bu taklidi yaparken örnek olarak gerçekliği mi yoksa marangozun yarattığını mı örnek alacaktır? Bu durumda örnek alacağı şey tabii ki görünüşlerdir. Yani marangozun yarattığını örnek almaktır. Bu durumda taklit gerçeklikten oldukça uzak olacaktır. Tıpkı bu yatak örneğinde olduğu gibi Tanrı'nın yapmak istediği için yarattığı tüm şeyler bizi tümellere ulaştıracaktır. Aynı şekilde marangozun yarattığı ve ressamın bunu taklit ettiği şeyler için ise tikeldir diyebiliriz.

Tümellerin ideaların yerine geçtiğini ve tikellerin ise görünen alemin nesnelere olarak düşünüldüğünü söyleyebiliriz. Bu bağlamda tümellerin değişimi söz konusu

⁴⁴ Platon, *Devlet*, 363 – 364.

⁴⁵ Platon, *Devlet*, 364.

değildir. Çünkü idealar her şeyin gerçekliğini içinde barındırır. Ama tikeller için bir değişim söz konusudur. Bu bağlamda şu soru aklımıza gelebilir. Tikeller aslında tümellerden pay almış olmalarına rağmen nasıl değişim söz konusu olabilir? Bunun cevabını *Kratylos* diyalogunda Sokrates şöyle ifade eder: “Her şeyin -nesnelerde olduğu gibi- aktığını, kireç kaplar gibi gittiğini söylemek, kısacası nesnelere durumunun nezleye yakalanmış insanlar gibi olduğunu, her şeyin akıntı içinde sürüklendiğini sanmak, usu başında bir kimseye pek yakışmasa gerek. Belki de gerçek böyledir Kratylos; değildir belki de. Demek ki, yorulmadan, yılmadan yolunca yordamınca incelemeye girişmeli, hiçbir şeyin kolayına kaçmamalı...”⁴⁶ Tümellerin bir değişime uğramadan olduğu gibi kaldığı yerde tikeller için aynı şey geçerli olmaz. Mesela bir gölün maviliğini düşünelim. Bu mavilik tümel bir durumdur. Bunun değişimi söz konusu olmaz. Ama her birey için bu mavilik geçerli olmayacaktır. Kimi için beyaz, kimi için yeşil ve kimi için de mat bir renk olarak algılanabilir. Bu anlamda mavilikte bir değişim söz konusu değildir. Mavilik tümellerin bir kopyası olduğundan dolayı değişmezken duyulur dünyada hareket halinde olacaktır. Yani tümelliğini tikelliğe bırakmıştır.

Tikellerin sanı dünyasında yer aldığını *Sofist* adlı diyalogta görebiliriz: İnsandan söz edildiği zaman ona çeşitli yüklemeler yükleriz. Renk, şekil, büyüklük, küçüklük, kötülük ve erdem gibi durumlarla onu nitelendiririz. Tüm bunlar onun sadece insan olduğu için değil aynı zamanda sayısız yüklemi olduğunu ortaya koyar. Tüm bunlar sadece bir şey olarak ortaya çıkar. Ama daha sonra çeşitli adlarla nitelendirildiklerini görebiliriz.⁴⁷ Bu bağlamda tikellerin her an bir değişime uğrayacağı açıktır. Çünkü tek bir varlıktan çıkış alan tümel şey daha sonra duyuşal dünyada sıfatlar ile beraber birçok çeşit halini alır. İlk çıkış noktası gibi değildir. Tikeller için sanı dünyasına ve tümeller için idealar dünyasına ait olduğunu söyledikten sonra bilginin de tümel olduğunu ve idealar aleminde yer aldığını yine aynı diyalogta görebiliriz. Her şeyin değişim ve hareket içinde olması bize bilgiyi sağlamayacaktır. Çünkü her bakış açısının aynı ve herkes için geçerli bir bilgi olmayacaktır.⁴⁸ Bu durumda biz duyuşal dünyada bu bilgileri görebiliriz. Bize lazım olan bilginin değişim içinde olmaması gerekir. Çünkü herkes için geçerli olması gerekir. İşte burada tümelin bilgisi bizi karşılar. Onun

⁴⁶ Platon, *Kratylos*, 259.

⁴⁷ Platon, *Sofist*, 598.

⁴⁸ Platon, *Sofist*, 595.

bulunduğu yer, değişimin söz konusu olmadığı, her şeyin bir tek gerçekliği olduğu alan olduğu için bilgiden bahsedilebilir.

Platon, doğru bilgi konusunda da hocasını takip eder. Doğru bilginin, duyularla algılanan tikellerin değil akılla kavranılan tümeller olduğunu savunur. Akılla kavranılan bu tümel varlıklar, insan zihninin yaratıları değildir. Tikellerin dışında ve evrensel anlamda varolan varlıklardır. Bu durumda tümellerin tikeller gibi düşünülmemesi gerekir. Tümellerin bilgisine önceden erişilmiştir.

Tikellerin durumuna baktığımızda, "... aynı şeylerin bir bakıma hem güzel, hem çirkin görünmesi kaçınılmaz bir şeydir. İki katı olan birçok şey de bir bakıma iki kat, bir bakıma yarım görünebilir..."⁴⁹ olduğunu görebiliriz. Bu durum sadece güzellik ile alakalı değildir. Büyük veya küçük olma durumu, ağır veya hafif olma durumu gibi benzer karşıtlıklarda bu aşikârdır. Çünkü tikellerin bu durumu karşıtlıklarıyla beslenir. Şöyle ki tikeller aynı anda hem şu olabilirken hem de bu olabilirler. *Phaidon* diyalogunda Sokrates'in uzunluğu ve kısalığı kabul ederken aynı şekilde gerçek uzunluğun doğası gereği varolduğu için kısalığı da kabul etmektedir.⁵⁰ Burada neye göre uzun neye göre kısa gibi sorular ortaya çıkar. Çünkü kısalık tek başına duyuşal alemde yer alamaz. Mecburen bir şeyle ilintili olmalıdır. Bu durum duyuşal dünyaya konu olan her şey için geçerli olacaktır. Duyuşal alemde eşit gibi görünen tahta parçaları herkes için eşit olmayabilir.

Tikellerin gerçekliğinin söz konusu olabilmesi için tümellere yaklaşmaları gerekir. Tabii ki bu yaklaşma pay alma veya taklit düzeyinde olacaktır. *Parmenides* diyalogunda bu durum irdelenmiştir. Örneğin benzer olan şeyler aralarında benzerliğe katıldıkları için mi benzer olurlar? Aynı şekilde büyük şeylerin büyüklüğe katıldıkları için mi büyük olurlar? Bu durumda katılan nesne bütün ideaya mı katılır yoksa ideanın bir parçasına mı katılır? Bu durumda şu sorun ortaya çıkacaktır: İdealar bir bütün oldukları için bir şeyde bulunma durumunda mı, bütün halinde mi bulunurlar? Bütün halinde olması demek ideanın pay alan her şeyde ayrı olarak bulunması anlamına gelir. Bu ise ideanın bulunacağı her şeyde ayrı olması anlamına gelir. Bir ve aynı şeyin aynı zamanda birçok yerde olma durumu ortaya çıkar. Böyle bir durumda ideanın tüm evreni kapsayacak veya bulunduğu her varlığı içine alacak durumda olmalıdır. Tıpkı bir bulut

⁴⁹ Platon, *Devlet*, 215.

⁵⁰ Platon, *Phaidon*, 90.

gibi aynı anda birçok yerde olmasını sağlamak gibidir. Böylece bu bulut her şeyi kapsar ve çokluğun üzerinde bir birliğin olduğunu gösterir. Ama bu şekilde olması bu bütünü birçok küçük parçaya ayrılacağını gösterir. Ya bu parçalar bir bütünü oluşturacak ya da kendileri sonsuz parçacıklar olarak kalacaklardır. Aynı zamanda bu bütün parçalara ayrıldığı zaman her parçanın eşit olması gibi bir sorun da ortaya çıkacaktır.⁵¹

Pay alma durumum hem birin parçalı hem de bütün olması anlamına geleceğini biliyoruz. Bu durum Rubik küpünün⁵² eksen değişimine benzediğini söyleyebiliriz. Bu küpün çözümünde iki durum söz konusudur. Üçüncü bir durum ortaya çıkamaz. Yani rubik küpünde üç boyut yoktur. Bunun aksine iki boyut bulunur. Bir eksen ve iki eksen söz konusudur. Buradaki mantık ise düşüncenin bu iki eksen arasında dönmesidir. Bu dönme sonucunda rubik küpü bize sonuç sağlar. Düşünce hareketi bizi aslında sonuca ulaştırır. Bunu bize felsefi anlamda ilk gösteren kişi ise Platon'dur.⁵³ İdeaların aslında bir mi yoksa çok mu sorusu aslında bir rubik küpüdür. Bu zeka oyunu bizi düşünmeye iter ve bu itiş sonrasında biz düşünce ile sonuca ulaşabiliriz. Birlik çokluk olayının bu şekilde olması ideaların pay alma durumuyla ilintili değildir. Birlik ve çokluk düşünce sistemiyle çözülebilirken pay alma durumu için aynı şey geçerli değildir.

Platon'un bu anlamda yetersiz kaldığı açıktır. Çünkü pay alma durumunun nasıl olacağına ilişkin bir fikri yoktur. Böyle olunca burasının bir eksiklikten dolayı bu şekilde kaldığını söyleyebiliriz. Sonuç olarak Platon idealar kuramında ne kadar yetkin olursa olsun bazı noktalarda metafizik ve epistemoloji eksenli bazı sorunları açıklamada yetersiz kaldığı görülmektedir.

1.1.4. İyi İdeası ve Demiourgues

“Nasıl ki görülen dünyada ışık ve görmeyi güneşe benzer saymak doğru, güneşle aynı saymak yanlışsa; kavranan dünyada da bilimle hakikati iyiye benzer saymak doğru;

⁵¹ Platon, *Parmenides*, (Çev.: Aziz Yardımlı), İdea Yayınevi, İstanbul 2011, 15-16.

⁵² Rubik küpü, Zeka küpü ya da Sabır küpü; 1974 yılında Macar Heykeltıraş ve Mimar Erno Rubik tarafından icat edilen mekanik bulmaca. Wikipedia, Erişim Tarihi: 24.01.2015, http://tr.wikipedia.org/wiki/Rubik_Küpü

⁵³ Yücel Dursun, “Rubik'in Küpü”, (Haz. Tuncay Saygın/ Ed. Yavuz Kılıç), *Antik Yunan'da Felsefe ve Çağımıza Etkileri*, Doğubatu, Ankara 2011, 46 – 47.

ama iyi ile aynı saymak yanlıştır. İyinin tabiatını çok daha değerli görmek gerekir.”⁵⁴ İdealar alemi bu anlamda daha üstündür. Peki ideaların kendi içinde daha da üstün olma durumları söz konusu mudur? Sorunun cevabı bizi iyi ideasına taşıyacaktır. *Devlet*’e baktığımızda “... bilimle hakikat ne kadar güzel olursa olsun, iyi idea’sını bunlardan ayrı, güzellikle bunların üstünde sayarsan, yanılmazsın.”⁵⁵ iyi ideasının üstün tutulduğu aşikârdır. İyi ideası diğer idealardan ayrı tutulması onu üst bir konuma yerleştirir. Çünkü kendisi tüm ideaların ideasıdır. *Philebos* diyalogunda Tanrısal akıl ile iyi ideası benzer tutulmuştur.⁵⁶ Bu durumu şu şekilde de ifade edebiliriz. Çıkış noktası olarak ideaların birbirine bağlı olma durumları söz konusu olabilir ki bu durumda bir zirve noktasında bir ideanın yer alması gerekir. Böylelikle diğer idealar ondan çıkış sağlayabilir. Bu bir bağımlılık sürecidir. Hiçbir idea iyi ideası olmadan varlığını sürdüremez. Bu idenin diğerlerinden üstün olduğu tartışılmaz. En azından karşıtlıklardan sıyrılmıştır. Bu durum onu diğer idelerden ayrı tutar ve üst noktaya taşır. Daha öncede ifade ettiğimiz gibi çizgi analogisinin en üst noktasında bulunan ve bu dünyaya ait olmayan iyi ideası aslında gerçek bilginin bulunduğu tek noktadır. Filozoflar için buranın bilgisinin öğrenilmesi gerekir. Saf bilginin kaynağı ve her şeyin çıkış noktasıdır.

Matematiksel bir aksiyomu⁵⁷ kabul ettikten sonra işlemler başlar. Çünkü aksiyomun doğruluğunu tartışmak bizi kısır döngüye sokacaktır. Bu yüzden bu aksiyomları kabul ettikten sonra matematik sahasında ilerleme kaydedebiliriz. Aynı şekilde Platon da bu durumu kabul etmek zorunda kalmıştır. Yani iyi ideasının tek olduğunu ve onun diğer bütün ideaların çıkış noktası olduğunu kabul etmesi gerekirdi. Ahlak alanında, bilgi alanında ve metafizik alanında bu durum kabul edilmek zorundadır. Böylelikle bir inşa işlemi başlayabilir. İyi ideasının kabul edilmesi hatta Tanrı ile eş tutulması bir aksiyomdur. Bu durum bizi felsefi anlamda konuşmaya ve açıklama yapmaya itecektir. Bu aksiyomu güneş benzetmesiyle ilişkilendirirsek eğer karşımıza şu çıkacaktır: Biz güneş ile her şeyi görürüz. Ama güneşe bakmamız olanaksızdır. Çünkü güneşi göremeyiz. Her şey güneş sayesinde anlatılır ama kendisine dair bir bilgimiz yoktur. Şunu biliriz, güneş hakikatin kaynağıdır ve bu hakikati her

⁵⁴ Platon, *Devlet*, 251.

⁵⁵ Platon, *Devlet*, 251.

⁵⁶ Platon, *Philebos*, (Çev.: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2013, 49.

⁵⁷ Belit, kendiliğinden apaçık ve bundan dolayı öteki önermelerin ön dayanağı sayılan temel önerme, mütearife, aksiyom. TDK, 240.

türlü hakikatin üzerindedir. İyi ideasıda böyledir. Biz onun sayesinde ideaları bilebiliriz. İdealar aleminin bu yapısı bizi tek bir yere taşıyacaktır. Şöyle ki ideaların ezeli yapısı onları üstün tutarken bu ideaların üzerinden olan iyi ideası tek bir yere ilişkin olabilir. Bu da iyi ideasının Tanrı olduğu aksiyomunu ortaya çıkarır. Çünkü bu tamamen bir varsayım sürecidir. Nasıl ki matematik için belli kalıplar aksiyom kabul edilirse aynı şekilde bu Platon içinde bir varsayım halini alır. Böylelikle varlığın, hayatın, hakikatin, gerçeğin kendisinden kaynaklandığı tek şey “iyi ideası”dır.⁵⁸ Sonuç olarak bu durum kabul edilmemiş olsaydı Platon’un idealar kuramının bu denli gelişmesi beklenemezdi. Çünkü varsayımın kabul edilmesi bizi buralara taşımıştır. Yoksa duyuşsal evrene inmemiz bile yeterli olmayacaktır. Çünkü örneklendirme olarak güneş örneğini vermemiz açıkcası onun yerini tutmaz. Şöyleki bu varsayım tamamen kurgusaldır. Örneğin $0! = 1$ olduğunu kabul ederiz. Ama bu $0! = 3$ ’te kabul edilebilirdi. Burası işte bizi aksiyoma taşır. Bu sonucu tek başına ele alınca matematik etkilenmez. Fakat işlemler sıralandığı zaman aynı şey geçerli olmayacaktır. Çünkü bütün bir matematik değişime uğramak durumunda kalacaktır. İşte aynı şey Platon’un idealar kuramı içinde geçerli olacaktır. Mesela Demiourgues, Tanrı olarak kabul edilseydi, bu kuramın birçok noktası hatta tamamı değişime uğrayacaktı. Bu yüzden Platon’un varsayımını kabul edip o şekilde düşünmek bizi sonuca ulaştıracaktır.

Timaios diyalogunda Platon’un endişelerinden birisi Tanrı ve dünya arasındaki ilişkidir. Demiourgues, maddi dünyayı yaratan Tanrı ya da Tanrısal güç olarak *Timaios* diyalogunda ifade edilir. Demiourgues’in Tanrısal güç olma durumu daha yüksektir. Çünkü evrene bir düzen sağlayan bir güç gereklidir. İşte bu güç olarak düşünülebilir. Bu düşüncemizi temellendirmek için *Timaios* diyalogunda evrenin nasıl yaratıldığına bakalım: Tanrısal güç, evreni ilksiz olarak düşünür. Onun yaratacağı evren doğmuş olan şeylerin en güzeli olacaktır. Bu durum tabiki yaratıcının en yetkin olduğunu ortaya koyar. Yetkin olan yaratıcı iyi olduğu için her şeyin kendisine benzemesi ister. Bu yüzden evrende bulunan her şeyin iyi halini, kötü olmamasını, istediğinde hareketsiz olmayan, kurlsız düzensiz bir hareket içinde olan, gözle görülen şeylerin tümünü aldı. Bu bağlamda düzen yetkinliğe yakın olduğu için tüm bunları düzensizlikten düzene soktu. Bu düzen sağladıktan sonra bu evrene zekası olan bir bütün sağlaması gerektiğini düşündü. Fakat zekadan önce bir ruhun olması gerektiğini farkettiler. Bu yüzden zekayı

⁵⁸ Arslan, *Felsefe Tarihi II*, 235 - 236.

ruha, ruhu da bedene koydu. Böylelikle evrene mümkün olduğu kadar iyi bir eser yaratırcasına şekil verdi. Evrenin Tanrısal bir güç tarafından yaratıldığı aşikârdır.⁵⁹ Yaratma sürecinde iyi ideasından bahsedilmez. Fakat iyi ideası ile Demiourgues bu süreçte karşımıza çıkarlar. Çünkü birisi Tanrı diğeri Tanrısal güçtür. O halde Tanrı evreni yaratmak istedi ve bu gücü yetkilendirdi diyebiliriz. Tekrardan evrenin yaratma sürecine döndüğümüzde evrenin tam olup olmadığı sorusu önemlidir. Çünkü evren aslında parça olan şeylerden hareketle birleştirilmiş bir düzen değildir. Tam aksine tamlık içermektedir. Çünkü tam olmadığını düşündüğümüzde evrenin güzelliğinden söz edemeyiz.⁶⁰ Bu bağlamda evren yetkin bir varlık tarafından yaratılmış olması hasebiyle kusursuz olmak durumundadır. Kusursuz bir evren için parçalık değil aksine tamlık ifadesi uygun düşecektir. Ayrıca bir örnek olma durumu da söz konusu olamaz. Yani evren bir örneğe bakılarak yapılsaydı, kendisinden sonra yaratılan varlık ideal olacaktı. Bu yüzden tanrı ideal olanı yaratır. Evrenin çift veya sayısız olma durumu söz konusu değildir. Çünkü yaratıcı onu tek olarak yaratmıştır.

Demiourgues evrenin içindeki şeyleri yaratırken onları bir örnek dahilinde yaratmıştır. Örnek aldığı şeyler idealardır. Peki burada diğeri bir sorun ise şu olacaktır: Örnekleri idealar olan şeyler nasıl varlıklardır? Bu sorunun cevabı ise örnek alınan tümellerin tikellere dönüşmesidir. Yani ideaların örneklendirilmesi şeyleri kendi içinde zayıflatır. Değişmeyen varlıklar değişebilir konuma geçer. Bu yüzden Demiourgues'in yarattıkları aslında tikel varlıklardır. İşte bu yüzden Demiourgues Tanrı olamaz. Tanrı olması durumunda tikel varlıkları değilde tümel varlıkları yaratmak durumunda kalacaktı. Ama Tanrı'nın bir yardımcı hizmeti olarak Demiourgues'i nitelendirebiliriz. Böylece Tanrı yoktan var ederken Demiourgues ise var olan şeyleri bir düzene koyar. Bu durum ikisinin ayrıştığını gösterir. Zaten Tanrı'nın yarattığı varlıklar ezeli durumda oldukları için kendisini de temellendirmiş olacaktır. Yani tümeli yaratan şey doğal olarak ezeli olmak durumundadır. İşte ayrışma noktası burada başlar. Ama Demiourgues için bu geçerli olmaz.

Tanrı ve Tanrısal güç arasında çizgi analojisinde olduğu gibi ayırım yapmak söz konusu olabilir. Çünkü birisi idealar alemine ilişkin iken diğeri duyusal aleme ilişkin olur. Mekânsal olarakta aynı alemde değildirler. Belkide iki ayrı Tanrı olarak

⁵⁹ Platon, *Timaios*, 26.

⁶⁰ Platon, *Timaios*, 26.

düşünülebilir. Ama nasıl ki ideaların gölgeleri olarak düşünülen duyusal şeyler varsa Tanrı'nın gölgesi olarak da Demiourgues düşünülebilir. Bu durumda şunu açıkça ifade edebiliriz: Duyusal aleme ilişkin olan her şey bir eksiklik içerir ve tam olma durumu söz konusu değildir. Fakat idealar alemi yetkinliğin söz konusu olduğu ve değişimin yer almadığı bir mekân olarak tasavvur edilebilir.

1.1.5. İdea ve Ruh

Platon'da, ruhun bedenle olan ilişkisinde ruha daha çok önem verildiği açıktır. Platon'a göre şekil veren, yöneten ve her anlamda aktif olan ruhtur. Ama duyusal nesnelere ruha tanıtmanın beden olduğu ortadadır. Ruhun Tanrısal bir parça olduğunu ve ezeli olduğunu söyleyebiliriz. Ruhun bu aleme düşmesi ise tamamen maddeye olan isteğinin sonucudur. Fakat ruhun bedene misafir olması özgürlüğünü elinden almış olup onu zindana atmıştır. Ruh, işte bu misafirliğinde artık kurtulmak için çaba harcamaya başlamıştır. Tanrısal bir mahiyette olması hasebiyle sürekli ona dönmeye çalışır. Peki Tanrısal dediğimiz ruhun bedensel rolü yok mudur? Tabii ki bedensel rolü bulunur. Ruh eğer bedene konuk olmasaydı, beden hareketi sağlayamayacaktı. İşte bu yüzden ruhun hem insansal hem de Tanrısal rolü olduğunu söyleyebiliriz.

Platon'un *Phaidros* diyalogunda, her ruhun ölümsüz olduğu ve sürekli bir devinim içinde olduğu belirtilmiştir. Başkasını devindiren ruh, bu devinim sona erdiğinde ise yaşamının son bulacağı açıktır. Fakat bu devinim kendi içinde sürekli olduğundan ve bu devinimi bırakmayacağı için sürekli yaşayacaktır. Bu anlamda ruhun ölümsüzlüğünden bahsedebiliriz. Tabii her şeyi devindirmekle ruhun aslında devinimin kaynağı ve ilkesi olduğunu ifade edebiliriz. İlkenin oluşmamış bir şey olduğu kesindir. İlkenin hiçbir zaman zorunlu olarak bir şeyden oluşmamış olması onu ilke olmaktan çıkarmaz. Bu durumda oluşmamış bir şeyden oluşması onu yok olmaktan uzaklaştıracaktır. Bu bağlamda kendiliğinden devinen şeyin aslında devinimin kaynağı veya ilkesi olduğunu söyleyebiliriz. İşte bu yüzden devinen şeyin ölümsüz olduğunu ve hatta Tanrısal olduğunu söyleyebiliriz.⁶¹ Platon, ruhu ifade etmekte zorlandığı için birçok alegoriye başvurduğunu biliyoruz. Bu alegorilerden birisi de at arabasıdır. Ruhun biçimini ifade etmek için bu alegoriyi ifade etmiştir. Ruh doğuştan bir çift kanatlı ata

⁶¹ Platon, *Phaidros*, (Çev.: Birdal Akar), Bilgesu Yayıncılık, Ankara 2014, ss. 44 - 45.

ve bir arabacıya benzetmiştir. İlk arabacı bu iki atın dizginlerini elinde tutar. İkinci olarak bu iki attan birisi güzel ve iyi iken diğeri ise tam karşıtıdır. Ruhun gökyüzünde her yeri dolaştığını ve kanatları ile daha yükseklere çıktığını söyleyebiliriz. Atların kanatları sayesinde göğe yükselirken aynı şekilde kanatları döküldüğü zaman ise yeryüzüne inerler. Bu düşme ile topraktan yapılmış varlığın içine yerleşir. Peki bu birleşim ortaya ne çıkarır? Ölümsüz bir ruh sayesinde topraktan yaratılmış bir varlık ile beraber canlı bir şey oluşur. Fakat bu canlı ölümlüdür.⁶² Ruhun göğe yükselmesi ve aşağı düşmesi kanatlarıyla ilintilidir. Eğer ruh; güzel, iyi ve Tanrısal şeyler yaparsa kanatlarının geliştiği ve yukarı doğru harekete geçtiğini ama ruh kötü ve fena şeyler yaparsa kanatlarının çürüdüğünü ve aşağı doğru düşmeye başladığını söyleyebiliriz.

Ruhu sadece ölümlüler için düşünmek doğru olmaz. Çünkü Tanrıların ruhlarından bahsedilir. Zeus'un kanatlı bir araba sürerken en önde gittiğini ve her şeyi düzene koyduğunu söyleyebiliriz. Onun arkasında Tanrılar ve Tanrısal varlıklar gelmektedir.⁶³ Burada üzerinde durmaya çalıştığımız şey aslında iyi at ve kötü atın durumlarıdır. Çünkü kötülükten pay almış at, iyi eğitilmediğinden sürekli asilik edecektir. İyi atın eğitimi tamamlandığı için böyle bir şey söz konusu olmaz. Fakat kötü atın hem iyi ata hem de arabacıya zarar vereceği açıktır.

Ruhlar, Zeus komutasındaki at arabasının peşinden gelirler. Bu süreçte iyi şeyleri görüp o şekilde kendilerini yetiştirirler. Yani Tanrı ne kadar iyi izlenir ve takip edilirse işte o kadar iyi olunacaktır. Fakat Tanrı'nın iyi takip edilmesiyle arabacı göğe doğru arabayı süreceği sırada kötü olan at buna izin vermez. İşte burada atlar arasında rekabet başlar ve böylece bir kısım atın bu rekabette kanatlarını kaybettiğini ve düşmeye başladığı görülür. Bunun sonucunda ise aşağı doğru düşen ruhlar gerçekleri tam olarak seyrederken yeryüzüne inmiş olurlar. Böylece yeryüzünde sanılarıyla yaşamak zorunda kalırlar.⁶⁴

Tanırsal gerçekleri seyreden ruhlar kendi aralarında sıralanmıştır: Çok görmüş ruhların filozof, güzellik ve müzik düşkünü ya da aşk meraklısı; ikinci yasaya saygılı kral ve cesur bir komutan; üçüncü devlet adamı ve iyi bir aile reisi; dördüncü sıkı çalışan beden eğitimcisi ya da bedenin iyileşmesi için çaba sarfeden biri; beşincisi bir

⁶² Platon, *Phaidros*, 46.

⁶³ Platon, *Phaidros*, 47.

⁶⁴ Platon, *Phaidros*, 48.

kâhin ya da gizem peşinden koşan biri olur; altıncısı şair ya da sanatçı; yedinci zanaatkâr ya da çiftçi; sekizinci Sofist ya da halk avcısı; dokuzuncu ise bir tiranın yaşamına denk düşer.⁶⁵ Tüm bunlar kendi içinde iyi veya kötü yazgıdan paylarını alırlar. Ruhun eski yerine dönmesi ise on bin yıl gibi uzun bir süreçtir. Kötü niyetli olmayan felsefe çizgisinde devam eden ruhlar dışında hiç kimse bu süreç dışında eski yerine dönemez. Bu ruhlar peş peşe üç bin yıl devam ederlerse kanatlanıp giderler. Ötekiler de ise böyle gelişmez, on bin yıllık süreç sonunda yargılanırlar ve sonuca göre hareket ederler. Kimi zindana döner kimi ise göğün bir yerine yükselir ve orada layık oldukları insan biçiminde yaşarlar. Bu süreçten sonra ilk bin yıl sonrasında kura çekilir ve ikinci yaşamlarını bir insanda mı yoksa bir hayvanda mı geçirecekleri belli olur.⁶⁶ Ruhun bu durumu onu ölümsüz yapmıştır. Çünkü ruhun sadece nerede olacağı belirsizdir. Ruh yaşamını nasıl geçirirse orada yaşayacaktır. Aynı zamanda ruhun kendi içinde zevk peşinde koşması ve Tanrısal aleme geçmek gibi bir niyeti sürekli vardır. Bu da onun aslında iki dünya arasında gidip geldiğini gözler önüne serer. Nasıl ki Platon iki alemini anlatmak durumunda kaldıysa aynı şey burada da geçerlidir.

Ruhun bedene girmeden önce ayrı bir şey olduğunu biliyoruz. Bedene girdikten sonra ise beden ile beraber hareket ettiğini söyleriz. Ama bedensel fonksiyonların çalışmasına ve kime bağlı olacağına bakalım. Solunum, beslenme, büyüme ve sindirme gibi faaliyetleri bedene aittir. Aynı şekilde saydığımız faaliyetlerin sonucunda ortaya çıkan arzu ve tutkular da bedene aittir. Düşünme ve akıl yürütme gibi zihinsel faaliyetler ise ruha ait olmak durumundadır. Ruhun düşünüp taşınan, yani akılla olan kısmı insanın kafasında yer alan beyindir. Cesaret, zafer ve öfkeli kısmı ise boğaza yakın bölgesinde yer alır. Yeme içme ve bedenin tabii ihtiyaçlarının yer aldığı yer ise karındır.⁶⁷

⁶⁵ Platon, *Phaidros*, 49.

⁶⁶ Platon, *Phaidros*, 49-50.

⁶⁷ Platon, *Timaios*, ss. 78-79.

İKİNCİ BÖLÜM

PLATON'UN DÜŞÜNCE ÖĞRETİSİ

2.1. DÜŞÜNCENİN İŞLEYİŞ KANUNLARI

İnsanoğlu, dış dünyasındaki ve iç dünyasındaki nesnelere, olayların ve olguların karşılaştırmasını yapar ve bir takım sonuçlar çıkarır. Böylece zihin gücünü anlama; kavrama gücünü ise bilinç oluşturur. Evrendeki varlıklar ve olgular arasındaki ilişkilerden sonuç çıkarma işine düşünme (thinking, thought); düşünmeden çıkarılan sonuca da düşünce (idea, thought, opinion) denir.⁶⁸ Düşünme sonucu varılan, düşünmenin ürünü olan görüş, mütalaa, fikir, mülahaza, idesine; dış dünyanın insan zihnine yansımalarına; niyet ve tasarıya düşünce adı verilir.⁶⁹

Daha geniş bir tanıma göre düşünce, “İnsana özgü düşünme faaliyetinin, iç ya da dış uyaranlara yanıt olarak gelişen düşünme ediminin ürünü; insanın zihinsel faaliyetleri ile dış uyaranlar arasında kurduğu bağlantının sonucu olan şey. Kişinin bir konu üzerindeki yargısı, bir nesnenin fikirlerle oluşturulmuş soyut tasarımı; bilinçli insan varlığının kavramları birbirine bağlamasını ve yeni bilgilere ulaşmasını mümkün kılan işlemler, süreçler”dir.⁷⁰

Düşünme, kişinin öğrenme sürecinde kazandığı kavramlar, imgeler, hareketler, sözcük ve terimler aracılığıyla gerçekleştirilen zihinsel bir faaliyettir. Bu doğrultuda düşünme Cevizci'ninde vurguladığı gibi, çıkarsama, akıl yürütme, anımsama, kuşku duyma, isteme, hissetme, anlama, kavrama gibi, bilinçli bir biçimde gerçekleştirdiğimiz zihinsel faaliyetlerin herhangi biri; karşılaştırmalar yapma, analiz, sentez, bağlantı kurma ve kavrama gibi işlemlerden oluşan zihinsel süreçtir.⁷¹

Tanımlara baktığımızda düşünce ve düşünmenin aslında aynı yere çıktığını görebiliriz. Düşünme faaliyetinin ürünü olarak düşünce ortaya çıkar. Düşünme denilen zihinsel faaliyet, nesnelere ve durumlar arasındaki bağıntıları kavrama işi olarak ifade edilebilir. Bunu yaparken karşılaştırma, problem çözme, mantıki sonuç çıkarma ve

⁶⁸ Dil Bilim, Erişim tarihi: 08 Eylül 2014, <http://www.istanbul.edu.tr/dilbilim>

⁶⁹ TDK, 591.

⁷⁰ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 518.

⁷¹ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* 519.

zihinsel fonksiyonları kullanır. Zihinsel fonksiyonların içine akıl yürütme, hüküm verme, anlama, kavrama gibi melekeler de girer.

“Düşünme birleştirmek, parçalamak ve karşılaştırmaktır.” Birleştirmede nesnelere bir birlik ya da bütün halinde biraraya getirilir; parçalamada nesne parçalarına ayrılır; karşılaştırma ise iki ya da daha çok nesne arasındaki ilişki öğrenilir.⁷²

Platon’un “düşünce faaliyeti” ve “düşünce” kavramına ilişkin görüşlerini ele almadan önce, bu konuda etkilenmiş olabileceği filozofların düşüncelerine değinmemiz gerekir. Dil, düşünce ve varlık kavramları arasında zorunlu bir bağlantı vardır. Bu ilişkiyi öncelikle Parmenides’te görmekteyiz. Ona göre düşünce ile varlık birlikte şekillenir. Parmenides, Bir Olan’ın mutlak birliğini savunur. Kalıcı gerçekliği ifade etmek için düşüncenin temel ilkesi olan özdeşlik ilkesiyle hareket eder. “Var olan, vardır; var olmayan var değildir” diyerek varlığa ulaşan Parmenides, yokluğu düşünmenin imkansız olduğunu ve “Var olan var değildir” diyen görüşün ve çelişik olması dolayısıyla da “Var olan hem vardır hem var değildir” diyen görüşün kabul edilmeyeceğini söyler. Buna göre, düşünce-varlık ilişkisi bağlamında, temel olanın, önce gelen varlık olduğu açıktır.⁷³ Varlığın var olma durumu onu düşünmeye konu yapmıştır. Tabii ki Parmenides’e göre var olmayan var olmadığı için düşünülemez. Doğal olarak bunun ifadesi de mümkün olmayacaktır. Parmenides, “Var olmayan bir şey düşünülemez” diyerek gerçekliği ve düşünceyi özdeşleştirir. Parmenides, nesnelere niteliklerinin algısıyla değil de kavramıyla uğraşmıştır. Nesnelere nitelikleri kişiden kişiye değişim gösterirken kavram aklın ürünüdür. Bu anlamda değişim söz konusu olamaz. Parmenides akla dayanan dünyanın gerçekliğini dünyası olduğunu belirtir. Varlık bu durumda gerçekliktir. Gerçek olmayan görünüme konu olan dünyadır. Bu dünya, zihnimizin bir taklididir. Parmenides’in bu düşüncesi, Platon’un fikirlerinin oluşumunda etkilidir. Platon’a baktığımızda düşünce ile varlık arasındaki ilişkinin Parmenides ile benzeştiğini görürüz. Platon’un büyük bir filozof olması öncesini görmezden gelmesi veya dikkate almaması durumunu ortaya çıkarmaz. Platon’un, düşüncesinin oluşumunda Parmenides’in görüşleri belirgindir. Platon’un düşüncesini ele almak için *Sofist* diyaloguna bakabiliriz.

⁷² Ernst von Aster, *Bilgi Teorisi ve Mantık*, (Çev. Macit Gökberk), Sosyal Yayınları, İstanbul 1994, 43.

⁷³ Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi*, (2.Baskı), Say Yayınları, İstanbul 2010, 51.

Bir şey bilinir dediğimiz zaman o şeyin “Olan bir şey mi?” yoksa “Olmayan bir şey mi?” olduğuna bakmak gerekir. Çünkü “olan bir şeydir, olmayan bir şey nasıl bilinir?” Bu durum bizi şu noktaya götürecektir: “Tümden var olan şey tümden bilinebilir, hiç var olmayan şey hiç bilinemez.”⁷⁴

Platon’un, *Devlet*’inde geçen bu fragmanda düşüncemizin oluşması için bir şeyin var olması gerektiği söylenir. Düşüncenin bu anlamda sınırını varlık çizer. Var olmayan bir şeyi düşünmek çelişki halidir. Zihin var olmayan bir şeye yönelebilir ancak böyle bir düşüncenin doğruluğu tartışılır. Varlık ile düşünce arasında bir uygunluk olduğu söylenebilir. Tabii ki düşünmenin sadece varlık ile ilintili olmadığı aşikardır. Aynı şekilde dilin de varlık ile bağlantısının olduğu görülür.

2.2. DÜŞÜNCEDEKİ KAVRAMLARIN DİLE YANSIYIŞI

Platon “düşünme sessiz bir konuşmadır” derken dile öncelik tanıdığını söylebiliriz. Burada “Dil mi öncedir, yoksa düşünce mi öncedir?” gibi sorular ortaya çıkar. Hatta “İnsan konuştuğu için mi düşünür; yoksa düşündüğü için mi konuşur?” gibi yüzyıllardır tartışılan bir konu ortaya çıkmasına rağmen halen bilimsel bir çözüm üretilmemiştir. Varolan bir şey düşüncemize konu olduktan sonra dilsel bir kavram olarak ortaya çıkar. Bu zincir hali birbirlerinden ayrılamadığını gösterir. Hatta düşünce ile dili, *Sofist* diyalogunda eş saymıştır: Düşünce ve sanı ruhumuzda oluşur. O halde, düşünce ile deyim aynı şeyi ifade eder. Düşünce, sözsel ifade olmadan ruhumuzda geçen içsel konuşmadır. Buna karşılık düşüncenin, ses eşliğinde ağız yoluyla dışarı çıkmasına deyim denir.⁷⁵ Bu iki süreç işleyiş açısından aynıdır. Fakat oluşum yerleri farklıdır.

Düşünce ile varlık arasında bir uygunluk vardır. Dilde düşünce ile bu uygunluğu taşıyorsa dil ile varlık arasında da uygunluk olması doğaldır. Aslında bu kavramlar arasında biri diğerini gerekli kılan bir bağlantı olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Platon, düşünceyi zorunlu olarak idealara bağlamak durumunda kalacaktır.

“Düşüncenin düşündüğü şey var olan bir şeydir; var olan şey *İdea* dir, gerçeklik ideadır. Gerçeklik ideadadır, yoksa duyuşsal objelerde değildir. Duyuşsal objeler

⁷⁴ Platon, *Devlet*, 211.

⁷⁵ Platon, *Sofist*, 618.

gerçekliği değil, görünüşü temsil ederler. Çünkü asıl gerçeklik ihsasta (hissetme) değil, zihni faaliyet binasındadır. Hakikat gerçekliğe göre değil, gerçeklik hakikate göre ayarlanır.”⁷⁶ Düşüncenin bu anlamda idealar alemine zorunlu olarak bağlı olduğu ortaya çıkar. Buradan beslendiğine göre varlık olmadan düşüncenin bir doğruluğu söz konusu olmayacaktır. Tabii ki bunu kesin bir şekilde ifade etmek Platon’un idealar alemiyle herşeyi açıklamaya çalışmasından kaynaklanır. Varlık aleminden beslenen düşünce daha sonra ise dil ile beraber hareket eder. Düşünce zihnimize konu olan nesnelere şifrelemek adına kodlandırır. İşte bu kodlar aslında kelimelerdir. Bu kelimeler zihnimizin işleyişini kolaylaştırır. Dil aslında düşüncenin şeklidir. Ne verirse onu meydana çıkarır. Düşüncenin bu anlamda düşünce olması onun dil ile meydana gelmesi ile olur. Böylece bir düşünceden bahsedebiliriz. Kelimeler ayrıca varlıkların evrendeki ifade şeklidir. Dilde karşılıklarını bulurlar. Dile getirilemeyen bir varlıktan ve bir düşünceden söz edilemez.

Düşünme, tam olarak işleyebilmesi için algıya ihtiyaç duyar. Bu anlamda algı düşüncenin ön şartıdır. Algılanmış objeler olmadan karşılaştırma, parçalama ve birleştirme yapılamaz. Bundan dolayı algı düşünmeden önce gelir; çünkü algının düşünmeye geçiş sağlaması gerekir. Öte yandan, birleştiren, parçalayan ve karşılaştıran bir düşünmeyi içinde bulundurmeyen bir algıdan söz edilemez. Çünkü algılanan objeler, birbirinden ayrı olarak bilinir. Bir insan, bir masa ve bir ok derken ayrı ayrı algılanmış olurlar. Algılanmış olan objeleri bilişte, daha önce algılamış olduklarımla bir eşitliğin kavranmış olması gerekir. Öyleyse birleştirme, parçalama ve karşılaştırma işlemlerini, benzerlik ile başkalık bağıntılarını kapsamayan hiç bir algı yoktur.⁷⁷

Zihnin dış dünya hakkında doğrudan doğruya idrak etmek suretiyle vasıtasız bilgiye sahip olma durumu algıdır. Algı, düşüncenin varlık alemi ile bağlantısına aracı olan durumdur. Platon’un bu dünyaya ilişkin görüşlerini bir anlamda algı sayesinde gerçekleştirdiğini düşünebiliriz. Çünkü idealar alemi bizim için unutulmuştur. Bunu hatırlamak ve zihnimizde kurguya kavuşturmak için algı görevlidir. Düşünce bu anlamda tek başına bir şeyi tasavvur edemez. Bir nesneye ihtiyaç duyar. İşte bu nesneyi zihnimizde oluşturan onu kalıba sokan algıdır.

⁷⁶ Mübahat Türker Küyel, *Aristoteles ve Farabi'nin Varlık ve Düşünce Öğretisi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1969, 4.

⁷⁷ Aster, 44.

Her obje, hem birlik hem de çokluktur ve her obje algılanırken çevresinden ayırt edilir; bunu yaparken çevresiyle bir karşılaştırmaya sokulur ve hangi obje olduğu belirlenir. Burada önemli olan daha önce algılanmış olan objelere eşit ya da benzer olarak bilinmeleridir. Demek oluyor ki, aynı zamanda bir birleştirme, parçalama ve karşılaştırma hepsi aracılığıyla bir düşünme de olmayan hiç bir algıdan söz edilemez.⁷⁸ Her obje bu tür işlemlerden geçerek algılanır ve düşünmeye konu olur. Yine aynı şekilde her obje bu tür işlemleri ortaklaşa kurar. Bir obje başka objelerle birleştirilebilir, parçalara ayrılabilir ve karşılaştırılabilir. Bu işlemde düşünmenin bir sürecidir.

Duyusal algıların Platon'da bilgiye eşit olup olmadığına bakılmalıdır. Platon, duyusal algıların bilgi olmadığını düşünür. Örneğin birşeyin varoluşunu ya da varolmayışını, bir başka şeye benzerliğini ya da benzemezliğini ilgilendiren gerçekliğe erişmiş değilseniz o şeyi bildiğimiz söylenemez. Gerçeklik düşünmede ortaya çıkar. Duyu algısında demiryolu çizgilerinin birbirlerine yakınlaşıyor gibi görünürler. Anlıksal (zihinsel) düşünmede ise demiryolu çizgilerinin birleşmediği açıktır. Gerçekte koşut yani paralel olduklarını biliriz. Bu anlamda duyu algısı bilgiye eş değildir. Platon'un duyu algısı yerine bilginin var olanın, dayanıklı ve kalıcı olanın bilgisi olduğu ortadadır.⁷⁹ Duyusal algıların bilgi olabilmesi için düşünme sürecinden geçmesi gerekir. Bu süreci tamamlayan objeler bilgi olabilir. Böylece gerçekliği ve kalıcılığı elde etmiş olurlar.

Düşüncenin sonucu olarak bilgiyi görürüz ve bilgilerin doğruluğu hakkında fikir sahibi olmamız gerekir. Bilginin bu anlamda sınıflandırması *Devlet*'te geçen çizgi analogisiyle ifade edilebilir. Çizgi analogisinde sonuç olarak varlık alemine tabi olacaktır. "Bir şey ne kadar var ve gerçekse, onun bilgisi de o ölçüde doğrudur veya doğruluk içerir."⁸⁰ Bölünmüş çizgi analogisine bakıp doğru bilgiye dair fikir sahibi olabiliriz:

İyi ve güneşi iki ayrı krallık olarak düşünelim. İyi bize kavranan evrene ilişkin bilgi sağlarken güneş ise duyusal evrene ilişkin bilgi sağlayacaktır. Eşit olmayan iki parçaya ayrılmış çizgi ele aldığımızda bunlardan birisi kavranan diğeri ise duyusal evrene ilişkin olacaktır. Sonra bu parçaları kendi içlerinde de iki parçaya ayıralım. Bu ayrılan parçalardan ilk kısımda olanlar karanlık durumu ifade ederken ikinci kısımda

⁷⁸ Aster, 47.

⁷⁹ Frederick Copleston, *Platon*, (Çev.: Aziz Yardımlı), İdea Yayınları, İstanbul 2013, s. 26.

⁸⁰ Arslan, *Felsefe Tarihi II*, 315.

yer alanlar ise aydınlık alanı ifade edecektir. Duyusal evrenin ilk kısmı bize gölgelere ve yansımalara ilişkin bilgi sağlar. İkinci kısım ise çevremizdeki hayvanlar, bitkiler ve insanlara ait bütün eserler olarak düşünülebilir. Bu bölme işlemi duyusal evrene ilişkindir. Şimdi ise kavranan evrenin bölümüne bakalım: Bu evrende bölme işleminden ziyade bölümlere konu olacakların ifade edilmesi zorluk taşır. Çünkü bu dünyanın bölümlerinden birine ulaşmak için ruh, görülen dünyanın asıl nesnelere birer görüntü olarak düşünmek zorundadır. Bir varsayımla ilk kısma ulaşabiliriz. İkinci kısım ise asıl zorluktur. Çünkü varsayımın varsayımı olmak durumundadır. İkinci kısım zaten bizi ideaların alanına ulaştıracaktır. İlk kısmı da ideaların kopyalarıdır.⁸¹

Platon'un, *Devlet* adlı diyalogundan çizgi analojisi üzerinde durulmuştur. Çizgi analojisi hem varlıklar arasındaki hiyerarşiyi hem de bilginin çeşitleri arasındaki hiyerarşiyi bize gösterir. Düşüncenin belirginleşmesini sağlayan bilgilere ulaşmamız için çizgi analojisine değinmemiz gerekir. Her ne kadar *Devlet*'te çizgi analojisi resmedilmemiş olsa bile biz kolaylık sağlaması ve daha iyi anlatılması için aşağıdaki tablodan hareketle bilgi türlerini açıklamanın faydalı olacağı kanaatindeyiz.

GÜNEŞ <i>Görme Dünyası ve Görünen Şeyler</i>		İYİ <i>Anlığın Dünyası ve Düşünülen Şeyler</i>		
A	B	C	D	E
Gölgeler ve Yansımalar gibi İmgeler	Hayvanlar, Ağaçlar ve Yapılı Şeyler gibi Nesnelere	Kavramsal Kareler ve Küpler gibi Düşünce, İmgeler, İdealar	Eksiksiz Güzellik, İyilik gibi İDEALAR ya da İDEALLER	
TAHMİN (EİKASİA)	İNANÇ (PİSTİS)	TEMSİLİ BİLGİ (DİANOİA)	SAF BİLGİ (NOESİS)	
SANI (DOXA) <i>(Duyuların Değişen Dünyası)</i>		BİLGİ (EPİSTEME)		

⁸¹ Platon, *Devlet*, 252 - 253.

İki ayrı dünyayı ele aldığımız zaman bunlardan birisinin varlığını duyularla temellendirildiğini, diğerinin varlığının da akılla temellendirildiğini görebiliriz. Akıl yoluyla kavradığımız dünyayı tek bir ideaya bağlarız ve bu ideayı diğer varlıkların varoluş sebebi olarak düşünürüz. Yani bu yetkin idea diğer ideaların çıkış noktasıdır. Duyular ile ortaya konan dünya ise görülebilenlerden oluşur. Belki kısır bir tanım olur ama gerçeği şudur: Görünen evren, duyulara konu olan dünyadır.⁸²

Görünen evrene konu olan bilgi ve varlık türlerine baktığımızda bunların oluşması için bu dünyaya ait bir idea gereklidir. Bu idea aslında herşeyin işlevini yerine getirmesini sağlayan yetkin bir güçtür. Bu idea görme dünyası ve görünen şeylerin görevini yerine getirmesini sağlayan şeydir ve bu şeye güneş adı verilir. Bir insanın görme yetisi ne kadar mükemmel olursa olsun onun görmesi için ışığa ihtiyaç duyduğu açıktır. Burada bize yardımcı güç gereklidir. İnsanların görmesi için mükemmel bir ışık kaynağı gereklidir. Bunu aramak yerine güneşe bakmamız yeterli olacaktır. O halde güneş görmedir diyemeyiz ama görmeyi sağlayan ilkedir diyebiliriz.⁸³ Nesnelere sadece güneş ile görmeyiz. Örneğin geceleyin ay ışığı veya yıldızların parıltısıyla aydınlanan nesnelere bulanık gördüğümüz açıktır. Burada görüş ile ilgili bir durum olmaktan ziyade sorun teşkil eden ışık kaynağıdır. Ama güneşin ışığı böyle bir bulanıklığa sebep olmaz aksine görüşte bir berraklık söz konusudur.⁸⁴ Güneş, görülür dünya için vazgeçilmez bir kaynaktır.

Çizgi analogisi, görünür dünya ve görünmeyen dünya ilişkisini ifade etmek için iki bölümden oluşur. Bu bölümlerdeki bilgi türlerini sırayla ele alalım:

Tahmini bilginin konusu nesnelere gölgeleri veya yansımalarıdır. Tıpkı sanat eserleri gibi taklit olduklarını söyleyebiliriz. Çünkü onlar da insan elinden çıkan şeylerin taklidi veya yansıması durumundaydı. Bu tür bir bilginin bilgi olmadığı açıktır. Bilgi olmama sebebi gerçekliği olmamasıdır. Ama bilgi dışına atmak yerine bilginin en alt kademesi olarak nitelendirilebilir. Sonuç olarak duyuşal evrenin ikinci bölümüne konu olan bilginin gölgesi veya yansıması durumundadır.⁸⁵ Tahmini bilginin en alt kademe olması onun güvenilirliğini etkiler. Bu açıdan baktığımız zaman bilgi olmaktan uzaktır.

⁸² Platon, *Devlet*, 249.

⁸³ A.g.e, 250.

⁸⁴ A.g.e, 251.

⁸⁵ Arslan, *Felsefe Tarihi II*, 318 - 319.

Sofistlerin konuşmalarında var olmayan bir şeyi varmış gibi göstermeleri nasıl ki Platon'un eleştirisine maruz kaldıysa bu tür bilginin de eleştirilmesi gerekir.

İnanç bilgisine baktığımızda tahmini bilgiden farkı onun bir konusunun olmasıdır. Bu konunun da bir gerçekliği olduğu açıktır. Tikel bilgiler olarak da düşünülebilir. Ama Platon'da bu tür bilgilerin oluş veya yok oluş süreci yaşadıkları için bilgi olarak kabul edilmez. Tümel nesnelere ve idealar olmamış olsaydı bu tür bilgiler tek bilgi kaynağı olacaktı. Tıpkı Herakleitos'un ve benzerlerinin, Sofistlerin ileri sürdükleri gibi sadece oluş veya yok oluş içinde olan duyusal tikel şeyler gibi varsayıldı. İnsanın sahip olabileceği tek kaynak bu tür bilgi olurdu.⁸⁶ Duyulur dünyanın en güvenilir bilgisi olduğu açıktır. Ama Platon'un idealar aleminin varlığını kabul etmesi, bu tür bilgiyi güvenilir olmaktan uzaklaştırır.

Tahmin ve inanç görülür dünyaya ait bilgilerimizi içerirken temsili bilgi ve saf bilgi ise gerçekliğin dünyasına ait bilgilerimizi içerir. Duyulur dünya gerçeklikten uzak olduğundan dolayı görüşlerin körleştiğini söyleyebiliriz. Bu durumda tek yardımcı rol oynayacak sanılarımızdır. Akıl yokmuş gibi sanılar arasında geçiş yaşanır.⁸⁷ Tüm bunların yanı sıra bizi gerçek bilgiye ulaştıracak olan akıl yardımıyla bilinen bilgidir. Düşüncede oluşan asıl bilgi ve saf bilgi hakikatin bilgisidir. Ama hakikat bu bilgi ile eş değildir. Temsili bilgi ile saf bilgi hakikat alanına aittir. Kendi aralarında temsili bilgi aslında saf bilginin gölgesi gibidir. Tıpkı tahmini bilgi ile inanç bilgisi arasında olduğu gibi. Duyular dünyasında gözün görmesi için güneş, ışık görevini sağladığı için görme olanağı elde ediyorsak aynı şekilde idealar aleminde ise bu görevi iyi ideası sağlayacaktır.

Asıl bilgi alanına baktığımızda öncelikli olarak temsili bilgiyi ele almamız gerekir. Çıkarsamacı bilgi Platon'un idealindeki bilgiyi karşılamaz. Bu tür bilginin duyusal unsurlara dayandığını biliyoruz. Aslında bu tür bilgide akıl yürütmeleri tahtaya çizdiğimiz şekiller üzerine de yapabiliriz. Burada tahtaya çizilen şekil üzerinde açıklama yapılmaz aslında o şeklin ideali üzerinde bir açıklama yapıldığı unutulmamalıdır. Tahtaya çizilen şekiller aslında ideal şekillerin kopyaları değil, bu şekillerin temsilleridir.

⁸⁶ Arslan, *Felsefe Tarihi II*, 319.

⁸⁷ Platon, *Devlet*, 251.

Geometri ve devamındaki bilimlere baktığımızda bunlar varlığı ancak rüya halinde görürler. Kullandıkları varsayımları dokunulmaz sayarak varlığın gerçekliğini göremezler. Çünkü ilk başta kabul edilecek şey bilinmedikçe sonuçta bilinemez olacaktır.⁸⁸

Saf bilgiye baktığımızda gerçek bilgi adını almaya layık olan tek bilgi olduğunu görebiliriz. Herhangi bir duyuşal öge içermeyen bilgidir. “Hiçbir şekilde varsayımsal veya koşullu bir nitelik taşımayan, nesnesini doğrudan ve saf bir kavrayışla kavrayan bilgidir.” Platon böyle bir bilginin var olduğuna inanır ve ona diyalektik der. Platon’da felsefe, bilim veya diyalektik aynı anlamdadır.

Diyalektik yöntem, varsayımları bir tarafa koyarak ilkenin kendisiyle ilişki kurar ve bunu temellendirmeye çalışır. Bu yöntem, ruhun batmış olduğu çamurdan çıkmasını sağlar.⁸⁹

Görünür varlıkların bölümleri görüntüler ve yaşayan gerçeklerdir. Kavranabilir varlıkların bölümleri ise matematik hipotezler ve idealardır. Dolayısıyla varlık her zaman iki yönlüdür diyebiliriz.⁹⁰ Bilgi türlerinin varlığın dört düzeyine denk düştüğünü rahatlıkla görebiliriz.

Platon bu ayrımı yaptıktan sonra episteme ile doxanın birbirinden farklı şeyler olduğu ortaya çıkar. Çünkü episteme ile doxayı birbirinden ayırırken, bilginin doğruluk özelliğini ve tümüyle bilginin nesnelere bulmuştur. Çünkü Platon bilginin doğruluğunu ideaların özelliğine bağlamıştır. Buna göre episteme, mutlak ve koşulsuzdur. Ezeli ve ebedidir. Bunun tam karşıtı olan doxa ise bilgisizliğin nesnesidir. Hiçbir şekilde var olmayan ve sadece yokluktan pay alan bir nesnedir. Sonuç olarak episteme bilme gücü iken doxa ise inanma gücüdür.⁹¹ Platon’un burada episteme üzerinden devam etmesi olanaksızlaşır. İşte bu yüzden iki dünya arasında gidip gelmektedir. Tek taraflı olup idealar alemine bakması onu çıkış noktasına taşımadığı için mecburen duyulur dünyaya inmek durumunda kalır.

Bilgi ve inanç gibi kavramlarının dayandığı yerin idealar alemi olduğunu görebiliriz. İnançlarımızı doğru olarak nitelendirsek bile yine onların doğru olduğunu

⁸⁸ Platon, *Devlet*, 281 - 282.

⁸⁹ A.g.e, 282.

⁹⁰ Jean-Farçois Mattei, *Platon*, (Çev.: İsmail Yerguz), Ankara 2008, 44.

⁹¹ Eyüp Erdoğan, “Platon’da Bilgisizlikten Bilgiye Giden Süreç”, *Kaygı Dergisi*, 2008/11, 211 - 221.

söylememiz olanaksızdır. Çünkü bu tür bilgiler kaynağı duyular yoluyla elde edilir. Bu yüzden Platon değişen dünyadan vazgeçip kavranan yani değişmeyen dünyaya gitmek durumunda kalır. Çünkü doğru bilginin kaynağı değişmeyen dünya yani idealar alemidir.

Platon'a göre kesin bilgiye ulaşım da olanaklıdır. Bu bilginin kaynağı idealardır. Var olanlar bilinebilirken var olmayanlar bilinemez. Hem var hem de yok denebilecek şeyler vardır. Bunlar varlıkla yokluk arasında olan şeylerdir. Doğadaki objeler ve imgeler bu türdendir. Çizgi analogisinde tahmin ile saf bilgi arasında kalanlar için bilgi ile bilgisizlik ortasında kalan şeyler diyebiliriz.⁹² Sanı bizi düşünmeye sevk eden bilgi olacaktır. Sanı var olanlardan değil görünürlerden elde edilir. Doğal olarak sanının kavradığının kesin bilgi olduğunu söyleyemeyiz. Sanı için saf bilgi denilemez.

“Öyleyse, bir şeyi bilinmesi bakımından bu kimsenin düşüncesine bilgi, bir şey üzerinde görünüşe göre yargıya varması bakımından öbürünün düşüncesine de sanı demek doğru olmaz mı?

Şüphesiz.”⁹³

Doxa ve episteme nesnelere bilgiye konu olurlar. Bu şekilde bilginin nesnesi ile doğruluğuna ulaşabiliyoruz. Platon'un, düşüncenin sonucu olan bilgiye ulaşması varlık alemine inmesiyle gerçekleşir.

Platon'da düşünceyi tek başına ele almamız olanaksızdır. Ama düşünce tek başına hareket etmiyor diyemeyiz. Şöyle ki; insanların tümü, sözcükleri düşüncelerini anlaşılır kılacak şekilde kullanabilir. Oysa hayvanların eğitimi ne kadar mükemmel olursa olsun böyle bir şeyi başaramayacaklardır. Papağanlara sözcükleri öğretebiliyoruz; ne var ki onlar bu sözcüklerle tümceler kurmayı başaramıyorlar. Buna karşılık konuşma engelli insanlar bu sözcükleri kullanamıyorlar ama düşüncelerini bir şekilde başkalarına aktarma yöntemini buluyorlar. İnsanların konuşma engeli olması hasebiyle düşüncelerinin yokluğundan söz edemeyiz. Ama hayvanlarda düşünme eyleminin yokluğu aşıkardır.⁹⁴ Bakışlarımız, göz ve gövde hareketlerimiz, ses tonumuz, duygularımızı aktarma da bize yardımcı olurlar. “Dilin varlığını düşünceyi yürütebilmek

⁹² Topakkaya, 49.

⁹³ Platon, *Devlet*, 211.

⁹⁴ Arda Denkeli, *Düşünceler ve Gerekçeler Felsefe Yazıları II*, (Ed: Ahmet Haluk Atalay), Göçebe Yayınları, İstanbul 1997, 350.

için zorunlu olan bir araç konumunda değil, düşüncenin varlığının bir belirtisi sayılır.”⁹⁵ Engellileri düşündüğümüz zaman, aslında dilin düşünceyi aktarmada zorunlu şart olmadığını görürüz. İnsanlarda düşüncenin çıkış noktasında dil zorunlu değildir. Bir yaşına yeni ulaşmış çocukların bakıcılarıyla yoğun bir dil-dışı iletişim içinde oldukları gözardı edilmemelidir. Söylenenlere eşlik etme, parmakla gösterme, arama, belirli cisimleri ellerle evirip çevirme, reddetme davranışı, iyiniyet, kırgınlık gibi tutumları sergileyen davranış tipleri yetişkinlerinkiyle koşutluk içindedir.⁹⁶ Dil kavramını açıklarken dilin sadece sözselsel olmadığını ifade etmiştik. Ama buradaki çocukların iletişim olarak el hareketlerinden yararlanmaları dilin anlam yönünden ifadesidir. Amacımız düşüncenin ifadesinde dili saf dışı etmek değildir. Sadece düşüncenin, dil ile hareketi olmadan görev yapabileceğini ortaya koymaktır. Bunu engelli insanlar için düşünebiliriz. Engelli insanları ele aldığımızda dil araçsal olarak ortadan kalkmaz. Şöyleki jest ve mimikler dilin görevini üstlenir. Hayvanlar için durum farklıdır. Çünkü onlarda düşünceden bahsedilemez.

Düşüncenin tek başına oluştuğunu ve dil olmadan bir anlam ifade ettiğini söylemek kısır bir açıklamadır. Çünkü düşünce, hareket alanı olarak bağımlı konumdadır. Varlık alanından beslenip, zihinsel bir süreci yaşadktan sonra dil ile sonuç bulabilir. Düşünmenin tek başına bir anlam ifade etmesi olanaksızlaşır. Platon’da dil, düşünce ve varlık idealardan beslenir ve idealar sayesinde ayakta dururlar.

Gerçek anlamda dilsiz olan bir düşünce yoktur. Aksine sözlere aktarılmamış, sessiz bir düşünce vardır. Ama bu sessiz düşüncenin dilden büsbütün yalın olduğu söylenemez. Her düşünme, sessiz bile olsa ve ses halinde dışarı çıkmaya bile içten bir konuşmadır. Hiçbir düşüncenin bir dile bağılı olduğu söylenemez. Herhangi bir düşünceyi, istenilen bir dil ile ifade edebiliriz. Düşüncenin bir dile ait formüllerinin olmasına gerek yoktur. Bu formüllerden uzak herhangi bir dil ile ifade edilebilir. Bu bağlamda düşünceler belli bir dilden sınırlanabilir fakat insan mutlaka bir dil ile düşünür.⁹⁷ Platon’un dediği gibi “Düşünme sessiz bir konuşmadır.” Engelliler için de bu böyledir. Her ne kadar ses olarak duymasak bile düşünme, içsel konuşmalar bütünüdür. Bu şekilde düşündüğümüz zaman düşüncenin aslında zihinde meydana gelen ayrıca dilsel

⁹⁵ Denkler, 356.

⁹⁶ Denkler, 357.

⁹⁷ Bedia Akarsu, *Dil-Kültür Bağlantısı* (3. Baskı), İnkılap Yayınevi, İstanbul 1998, 37 - 38.

bir kalıba girmeyi amaçlayan zihinsel bir etkinlik olduğunu söyleyebiliriz. Dil ve düşünceyi aynı olayın farklı görüntüleri olarak düşünebiliriz. Düşünceyi anlığın dünyasına; dili ise görme dünyasına indirgeyebiliriz. Çünkü Platon'da düşünce idealar aleminin bir parçasıdır ve buradan beslenir. Ama dil her ne kadar düşüncenin bir kalıba dökülmüş hali gibi dursa da duyuşal dünyada yer alır. Sonuç olarak düşünce idealar alemindeyken dil duyular alemindeydir.

Dil ve düşüncenin öncelik-sonralık ilişkisine baktığımızda düşüncenin öncelikli olduğunu söyleyebiliriz. Düşünce, zihnimizde kurgulanmış bir kalıptı. Fakat önce düşünce oluşur ve daha sonra söz gelir demek kesinlik içerir. Bu konuyu biraz daha esnetip düşünce ile dilin aslında aynı zamanlarda birbirine bağılı hareket ettiğı söylenebilir. Böylelikle öncelik sonralık ilişkisi ortadan kalkmış olur. Düşünce bir tümce biçiminde dile getirildiğı zaman düşünce bir anlam kazanır. “Düşünce, bütün ruhu harekete getirdiğı gibi, sesin de nüfuz edici, bütün sınırları sarsıcı bir gücü vardır. Düşünce, karanlıktan aydınlığa, sınırlılıktan sonsuzluğa bir özleyiş olduğu gibi, ses de göğsün derinliklerinden dışa yayılır ve kendine uygun aracı bir maddeyi havada bulur.”⁹⁸ Düşünce ile dilin bağlantısı şöyledir: Düşünce, bir oluşum yaşadıkdan sonra dış dünyaya geçmek için dilin kalıbına girer. Birbiriyle öncelik sonralık ilişkisinden daha çok işleyiş açısından bir sistematik halde oldukları belirgindir.

“Dil, tözsel olarak düşünce alanını işlemeye yatkın ve eğilimli olduğuna göre, düşüncenin önce düşünülmesi, daha sonra da dilselleştirilebilmesi gerekmektedir.”⁹⁹ Dilin ideler alanına eğilimli olduğu açıktır. Dil, düşüncenin dışavurumudur.

Dilin düşünce üzerinde etkisi vardır. Yunan dünyasında yer alan mitolojiler bu etkiyi ifade etmemizi sağlar. Platon'un ifadesiyle mitoloji, idealar dünyasına çıkan bir yoldur. Mitoloji de, “dilini düşünce üzerindeki karanlık gölgesidir.” Bu karanlık gölge, dil ile düşünce tümüyle örtüşmediğı sürece ortadan kalkmaz. Dolayısıyla hep vardır ve hep var olacaktır. Çünkü anılan düşünürlerin savı uyarınca mitoloji, dil yoluyla bilinç üzerinde kazanılan bir güçtür. Bu güç, düşünsel etkinliğin tüm evrelerini kapsar.¹⁰⁰ Mitolojiden hareket edince düşüncenin etkilenebileceğı düşünölmüştür. Bunu yaparken

⁹⁸ Akarsu, 38.

⁹⁹ Onur Bilge Kula, *Dil Felsefesi Edebiyat Kuramı-I*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012, 38.

¹⁰⁰ Onur Bilge Kula, *Dil Felsefesi Edebiyat Kuramı-II*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012, 127.

dilin düşünce üzerinde hareket etmesi sağlanmıştır. Mitolojilerin efsanelere dayandığını ve genellikle devletlerin kurulumunu anlatan efsaneler olduğunu biliyoruz. Burada dikkat edilmesi gereken husus şudur: Dilin, düşünceyi etkilemesidir. Yunan dünyasında Sofistlerin yaptıkları gibi sokak sokak dolaşıp bilgi satma gibidir. “Platon, Sofistin zengin delikanlıları avlamaya çalışan bir avcı, bilgi ticareti yapan bir hırdavatçı olduğunu söyler.”¹⁰¹ Tıpkı Sofistler konuşmaları gibi mitolojiler de insanları etkilemek için yapılmış kurgulardır.

“Mitos, dil, sanat da bir kurgudur. Bu yaklaşımla “hakikat”, hiçbir zaman tümüyle ve katıksız bir biçimde gösterge ve imgeler yoluyla anlatılamaz; çünkü kurgu hakikatin ölçütü olamaz.”¹⁰² Bu anlatılanlar yani mitolojilerin gerçeklik ile bağlantısının olmadığı aşıkardır. Platon’un deyimiyle idealar yani hakikatin alanı kurgu ile ortaya çıkarılamaz. Çünkü bu kurgular katıksız bir biçimde gösterge ve imgeler içermezler. Düşünceye konu olan şeyler kurgudan uzak ve hakikat alanına ilişkin olmalıydılar. Böylelikle doğrulukları hakkında bilgi sahibi olabiliriz. Yoksa kurguya ait ve görünen dünyaya ait olan şeyler tamamen gerçeklikten uzak olmak durumundadır. Platon’un düşüncesini şekillendiren idealar alemi sayesinde gerçek manada bilgiye ulaşabiliriz.

Platon’un, *Theaitetos* diyalogunda algılarımızın bilgi olduğuna dair ifadeler yer almaktadır. Acaba algının bilgi olduğu iddiası doğru mudur? veya bilgi ve algı özdeştir diyebilir miyiz? “Birşeyi bilen kimse bildiğini algılar.”¹⁰³ Bu ifadeyi düşündüğümüzde, bilginin algıdan başka bir şey olmadığını söyleriz. Protagoras, “İnsan herşeyin ölçüsüdür.” derken algıların tam olarak bilgi olacağı gerçeğini ortaya koymuştur. Bu açıdan baktığımızda algıladıklarımız yer ve mekan değişikliği olsa dahi bilgi olması gerçeğini taşır. Herakleitos’un “Her şey bir değişim içindedir.” düşüncesini de bu bakımdan eleştirir. Platon burada değişmeyen bir şeyin var olduğunu dile getirir. Bu bağlamda Herakleitos’un düşüncesini de eleştirir. Çünkü bizi hakikate götürecek bilginin değişime uğramaması gerekir.

Protagoras’ın algıların bizi doğru bilgiye götüreceği düşüncesine karşın Platon, *Phaidon* diyalogunda, algının bilgiden farklı olduğunu dile getirir. Eşit görünen iki

¹⁰¹ Egon Friedell, *Antik Yunan’ın Kültür Tarihi* (3. Baskı), (Çev.: Necati Aça), Ankara 2011, 212.

¹⁰² Kula, *Edebiyat Kuramı-II*, 127.

¹⁰³ Platon, *Theaitetos*, 463.

çubuğu ele alarak, eşit görünseler bile kimi için uzun kimi için kısa olacağını belirtir.¹⁰⁴ Suyun sıcaklığını veya soğukluğunu kendinde aramak doğru değildir. Çünkü algılayan kişi suya, soğuk veya sıcak sıfatını yükler. Bu halde düşündüğümüz de algının, bilgi olması uzak görünür. Çünkü kişiye göre değişir. Aynı şekilde rüzgarın kimine göre sert kimine göre yumuşak olduğu açıktır. Dolayısıyla insanın algıladı şeyler kişiye göre değişir. İnsanın algıladığı şeyler kişiye göre belirleniyorsa algı ile bilgiyi nasıl özdeş tutabiliriz? Tabii ki bu mümkün olmayacaktır. Çünkü Platon için bilgi, tümel olanı ifade eder. Algıların kişiye göre değişmesi ise tikel varlıklara işaret edecektir. Bu açıdan baktığımızda algı ile bilginin özdeş olması söz konusu değildir. Söz konusu olan algının diyalektiğe konu olacağını söyleyebiliriz. Çünkü algı kendi içinde çelişkiyi barındırır. Kimi için sıcak ve soğuk olması aslında onun kendi içinde çelişkiyi barındırmasından kaynaklanır.

Algının bilgi olma durumu sınırlıdır. Çünkü duyudan duyuya değişir. Algı duyusal nesnelere üzerinden hareket ederken düşünme var olmayan şeyler üzerinden de hareket edebilir. Algı sınırlı, zaman ve mekâna bağlı olduğu halde düşünme ne zamana, ne de mekâna bağlı kalır.¹⁰⁵ Düşünme bu anlamda var olmayan nesnelere ilişkisi açısından özgürlük elde edecektir. Ama bu özgürlük ona olumsuz etki de gösterebilir. Şöyle ki düşünme, varlıkların fenomenleri içinde kaldıkça bize bilgi sağlayabilir. Düşünme, daima algı ile kontrol edilmek durumunda kalır. Algı ile kontrol işlemi yapılmadığı zaman ise mantık çerçevesinden bir kontrol gerektirir.¹⁰⁶

Platon'un düşünmeyi bir tür tinsel duyumlama olarak gördüğü açıktır. Duyusal kavrayıştan, duyu algısından, görmeden ve dokunmadan uzak bir şekilde kurulan analogiyi, bilgi ve inancı tartışması Platon'un üstünlüğünü gösterir.¹⁰⁷ Tabii ki burada söz konusu düşünmeye konu olan bilgidir. Bilgiyi bu anlamda algıya bağlamak onu gerçeklikten uzaklaştırır. Çünkü kişiden kişiye bu durum değişiklik gösterir. Ama bilgiyi her şeyin gerçekliğinin bulunduğu, değişimin söz konusu olmadığı ve her şeyin formunun yer aldığı idealar alemine bağlamak bilgi adına başarıdır. Tabii ki daha önce de ifade ettiğimiz gibi bu bilgi açısından büyük bir başarı iken zorlukları da söz konusu

¹⁰⁴ Fatma Takmaz, *Platon'da Kavram ve Gerçeklik*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2010, 10.

¹⁰⁵ Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, 60.

¹⁰⁶ Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, 60.

¹⁰⁷ (Der) Ahmet Cevizci, *İdealar Kuramı*, (2. Baskı), Gündoğan Yayınları, Ankara 1999, 59.

olacaktır. Bunu ifade etmek veya göstermek bir o kadar zor olacaktır. Burada sürekli yinelediğimiz gibi dil ve düşünce beraber hareket edecektir. Bu alemi anlatmak adına varlık da bu evreye müdahil olacaktır. Bilgi açısından diğer bir zorluk bilgilerimizin algı yoluyla denetlenmesidir. Bu şekilde bir denetime tabi olan bilginin doğruluğundan söz edilemez. Çünkü algının tamamen göreceli olduğu bir ortamda bilginin doğruluğundan söz edilmesi bir o kadar zorluk yaratacaktır. İşte tam burada düşünme bize yardımcı olacaktır. Biz onun sayesinde bu zorlukları aşabiliriz. Şöyle ki düşünme, duyuşal alemin tasarımından bir nebze olsun uzaklaştıracaktır. Duyusal aleme ihtiyaç duymadan bilgilerin doğruluğu üzerinde yorum yapma imkânı elde edebiliriz. Platon'un zorluğu bu şekilde aştığını söyleyebiliriz.

Platon'un düşüncesine baktığımızda, iki dünya arasında bir açıklama gereklidir. Çünkü duyulara bağlı olan bilgiler bizim için daha önceliklidir diyebilirken soyut bilgiler için bunu diyemeyebiliriz. Platon, dünyayı en alt kademelerde ifade eder. Ayrıca Platon beden ve algı sinyallerini, bilgiyi aramada engel olarak görür. Bu bağlamda dünyanın algıya konu olması nedeniyle ikincil bir mekân olduğu aşikârdır.¹⁰⁸ Dünyanın ikincil bir mekân olması tamamen kendi içinde bir durumdur. İdealar aleminde gerçeklik içermesi kendi içinde değerlendirilmelidir. Demek istediğimiz bu iki dünya birbirinden bağımsız ve etkileşimsiz bir durumdadırlar. Kendi aralarında da taklit söz konusudur. Bu taklit tamamen mağara alegorisini düşünerek ifade edilebilir. Bu durumda "Platon'a göre idea reeldir, ideanın temsili ise sadece soluk bir taklittir."¹⁰⁹

Platon'un düşüncesini ayrı bir kavram olarak ele almak oldukça zordur. Çünkü düşünce kimi zaman dil ile beraber kimi zaman da varlık ile beraber açıklanmaktadır. Bu açıdan tek başına almak imkansızlaşır.

2.3. DİL – DÜŞÜNCE İLİŞKİSİ

İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşmaya dil (language) denir.¹¹⁰ Dil, belirli ve standart anlamları olan sözcüklerden ve bir iletişim yöntemi olarak kullanılan konuşma formlarından meydana gelen yapı ya da bütündür. Birbirleriyle karşılıklı olarak, sistematik bir ilişki

¹⁰⁸ Nayla Farouki, *İdea Nedir?*, (Çev: Atakan Altınörs), Say Yayınları, İstanbul 2009, 34 - 35.

¹⁰⁹ Farouki, 101.

¹¹⁰ TDK, 526.

içinde bulunan ve sözcük düzeyinde uzlaşım yoluyla oluşan bir anlama sahip olan birimlerden meydana gelen sisteme dil adını vermekteyiz. Ayrıca duyguları, düşünceleri ve seçimleri açıkça göstermeyi mümkün kılan her türlü işaret sistemi olarak dil, bilinç içeriklerini, duyguları, arzuları, düşünceleri tutarlı bir anlam çerçevesi ya da modeli içinde ifade etme yolu ya da yöntemi olarak da tanımlanır.¹¹¹

Dilin bir nesneyi ifade edebilmesi için öncelikli olarak nesnenin düşünülmesi gerekir. Tanımlarda da gösterildiği üzere dil için bir yoğunlaşma süreci gerekmektedir. Böylelikle bir taslak halini alan düşünce, nihayetinde dilsel olarak ifade edilebilir. Zihnimizde oluşturduğumuz düşünce sistematığı bir anlamda kurgu ve inşadır. Bu bağlamda düşündüğümüz zaman bilginin düşüncede ortaya çıktığını ve bunu ifade etme biçiminin de dil olduğunu görmekteyiz.

Antikite’de dil üzerine düşünme, oldukça marjinal idi. Greklerin bizim bugünkü “dil” sözcüğümüze karşılık gelen bir sözcükleri yoktu. Dil, çok anlamlı “logos”¹¹² sözcüğünde söylem olarak içkin halde bulunuyordu. Gerçi sözcüğün temel anlamı, düşünme, anlama ve akıl çerçevesinde toplanmıştı. Sözcükler bu logos’un yani düşüncenin ifade edilmesinin yalnızca dışsal bir örtüsüydü.¹¹³

Herakleitos öncesi filozoflara baktığımız zaman düzyazılardan tamamen farklı olan muhteşem imgelerle dolu, parlak, kısa, vurucu cümlelerden, atasözlerini andırır ifadelerden meydana gelen şiirsel düzyazılar mevcuttur. Herakleitos ise paradoksal¹¹⁴ konuşmayı, paradokslarla konuşmayı sever. Yığına karşı takındığı küçümseme üslubunda da kendini gösterir. İnsanlar, geniş halk yığınları tarafından anlaşılmayı isteyen bir insanın diliyle konuşmaz Herakleitos. Bilmeceyi andıran bilgeliğe, herhalde ancak kendisini anlayabilecek niteliğe sahip olan azınlığa, seçkinlere hitap etme arzusunun bir ifadesidir. Dilinin bu özelliğinden dolayı kendisine “Karanlık Herakleitos” denmiştir.¹¹⁵

¹¹¹ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 448.

¹¹² Antik Yunan düşüncesinde, söz, konuşma, düşünce, akıl, anlam, açıklama; bir şeyin her ne ise o olmasını sağlayan nedenler; belli bir disiplinde fenomenleri açıklamak amacıyla kullanılan yöntem ve ilkeler; bir şeyi bizim için anlaşılır kılan temel, dayanak anlamına gelen sözcük. Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 1024.

¹¹³ Taylan Altuğ, *Dile Gelen Felsefe*, (3. Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, 15.

¹¹⁴ Kökleşmiş inanışlara aykırı olarak ileri sürülen düşüncedir. TDK, 1571.

¹¹⁵ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 1*, (5.Baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013, 184.

Herakleitos'a göre farklı bir düşünce sistematığına sahip olan Parmenides'in *Doğa Üzerine* adını taşıyan eserinden zamanımıza kadar gelmiş 150 fragman vardır. Parmenides'in sözünü ettiğimiz bu eserin bir felsefi şiir olduğunu görmekteyiz. Aynı zamanda bu eser felsefi şiirin ilk örneğidir. Parmenides'in bu şiirde kullandığı edebi düzenin, Homeros ve Hesiodos tarafından da kullanılmış olduğunu işaret etmemiz gerekir.¹¹⁶

Zihnimizde kurguladığımız şeyleri belli bir kalıba koymak demek aslında sınır çizmek gibidir. Dilin bu anlamda nesnelere veya adlarla bağı her zaman varolacaktır. Böylelikle biz bu adlara veya nesnelere bir sınır çizelim yoksa ifadeler askıda kalır. Bu anlamda düşündüğümüzde düşünce ve dil aynı ortamda hareket edecekler ve birbirleriyle bir ilişki sürekli olarak varolacaktır. Zihnimizdeki düşüncelerimize dille bir sınır çizer ve o şekilde ifade ederiz. Şunu ifade etmek gerekir ki: Dil eğer düşünceyle ilintili hareket etmezse tek başına sadece bir organ (tongue) olarak kalır. Bunun bir işlev kazanması vücut çalışması dışında bir nesneye, bir isme, kısacası bir düşünceye ihtiyaç duyacaktır. Yoksa kendisi bir organ olarak kalmaktan öteye gitmez. Bunun yanında zihnimizde oluşturduğumuz kalıpların sınırı çizildiği zaman ortaya adlandırma eylemi çıkar. Bu durum ise bir adlandırmanın oluşma evresi olarak düşünülebilir.

Platon, diyaloglarında hep başkalarını konuşturduğu halde mektuplarında kendi düşüncelerini ortaya koyar. Tabii ki bunu ifade ederken diyaloglarında kendisinin “yabancı” olarak yer alması veya Sokrates'in konuşmalarını kendi konuşuyormuş gibi göstermesi muhtemeldir. Bunun sebepleri daha önce de ifade ettiğimiz gibi hocasının başına gelenlerden dolayı kendisinin de aynı duruma düşeceğine ilişkin endişesidir. Platon denildiği zaman aklımıza doğrudan diyaloglar gelmektedir. Bu eserlerin yazımında kullanılan yöntem ise diyalog¹¹⁷ (dialog)'tur.

“Diyalog ve mit arasında kalan felsefe, Platon tiyatrosunda sahnelenen bir söz ve yazının birleşmesinden ileri gelir.”¹¹⁸ Platon, eserlerinde diyalog yöntemini

¹¹⁶ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 1*, 217-218.

¹¹⁷ İki ya da daha fazla kişi arasında geçen felsefi tartışma. Felsefesi tez ve tavırları, yazarın düş gücünün ürünü olan konuşmalar aracılığıyla karşı karşıya getiren, kurgusu özel olarak oluşturulmuş anlatım tarzı. Bir yazım biçimi olarak diyalog tarzının felsefe alanındaki yaratıcısı, felsefenin ana ilkelerini, felsefi tez ve düşüncelerini, tartışmaya temel oluşturan dramatik bir durumun ve karakterlerin önem kazandığı karşılıklı tartışma şeklinde ifade eden ve diyalogu aynı zamanda bağımsız bir edebiyat ya da sanat yaratısı düzeyine yükselten kişi, ünlü yunan düşünürü Platon'dur. Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 473.

¹¹⁸ Mattei, 29.

kullanmasını bilginin elde edilmesi için gerekli bir şart olarak görür. Filozofumuzun diyaloglarında yanlış bir bilgiyi bir başkası tarafından dile getirir. Tartışmaya katılan kişiyle beraber doğruluk ortaya çıkana kadar uzun uzadıya tartışmaya devam edilir. Sonuç olarak doğru bilgiyi savunan yanlış bilgiyi savunan kişiyi ikna eder. Platon'a göre doğru bilgi, bu şekilde elde edilir.

Diyalog ve diyalektik¹¹⁹ (dialectics) arasında fark olduğu kesindir. Şunu ifade edebiliriz: Diyalektik aslında diyalogun daha kapsamlı halidir. "Platon'un diyalektiğini, zihinde akılla kavranan aleme, evrensel idealara yükselmek için kullandığı usullerin bütünü diye de ifade edilebilir."¹²⁰ Platon, bu yönteminde hocasında büyük ölçüde etkilenmiştir. Platon'dan önce Sokrates'in karşısındakileri konuşturarak hakikate ulaşmak için doğurtma yöntemini (maieutik) kullandığı bilinmektedir. Platon, hocasının bu yöntemini aşabilmiştir. Şöyle ki o, "bireylerden türlere, türlerden cinslere yükselmekle yetinmedi; cinsler arasında aşamalar kurmaya ve en üstün cinslere ulaşmaya çalıştı. Ahlak kavramları alanını aşarak, bütün değerleri kuşatan bir metafizik kurdu. Bu ikinci metafizik, yani diyalektik, artık kendisine aittir."¹²¹

Platon, *Theaitetos* diyalogunda *Yabancı* ile olan tartışmasında kavramların kendi bağlantıları açısından belirli bir bilime ihtiyaç duyduğunu belirtir. Bu bilimi ortaya koymak aslında kavramların birbirleriyle olan bağlantısını ve uyumsuzluğunu bize bildirmesi olarak düşünülebilir. Platon adı geçen diyalogunda diyalektiği bir kavramdan diğer kavrama geçiş olarak görür. *Theaitetos*, diyalogunda öncelikle diyalektik biliminde ne ad verileceği tartışılır. *Yabancı* ise bu konuda ne aradıklarını şöyle ifade eder: "Kavramları (türleri) doğru bir biçimde ayırmayı; ne bir ve aynı kavrama (türe) aynı anlamları, ne de ayrı kavramlara (türlere) aynı anlamı vermemeyi, diyalektik biliminin ödevi olarak açıklamayacak mıyız?"¹²² Bu şekilde ifade edilmesi doğrudur. Fakat bunu yaparken, kendi kendisiyle çelişen birçok kavram üzerine yayılması, birbirinden ayrı

¹¹⁹ Yunanca tartışma sanatı anlamına gelen dialektike tekheden türeyen bir terim olarak, genelde akıl yürütme yoluyla araştırma ve doğrulara ulaşma yöntemi. Diyalektik, değişik dönemlerde ve değişik filozoflarda farklı bir anlam kazanmış olduğu için, yukarıdaki genel diyalektik tanımı, örneğin Hegel ve Marx'ın diyalektik anlayışını kapsamaz. Bu durum dikkate alındığında, 1 diyalektik her şeyden önce, bir tez ya da görüşü, onun mantıksal sonuçlarını incelemek yoluyla çürütme yöntemi anlamına gelir. Yine diyalektik, 2 sofistlik akıl yürütmeyi, cinsleri türlere bölmeyi ya da cinsleri türlerine ayırarak mantıksal bir biçimde analiz etme yöntemini gösterir. Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 469.

¹²⁰ Ülken, 15.

¹²¹ Ülken, 14.

¹²² Platon, *Theaitetos*, 602.

birçok kavramın bir kavramca dışarıdan çevrelenmesi, bir kavramın diğer tüm kavramlarla ve de tek tek herbiriyle bağıntı kurması ve son olarak birbirlerine büsbütün karşıt olan birçok kavramlar üzerine kendini tümüyle aydınlatmaya dikkat edilmelidir.¹²³

Platon'un hocası Sokrates'ten de esinlenerek kullandığı diyalektik, aslında bir arayış içinde olma durumudur. Çünkü diyalektik, tanımlarında yer aldığı üzere; cinsleri türlere bölme işlemidir ya da cinsleri türlerine ayırarak mantıksal bir biçimde analiz etme sürecidir. Böyle bir yöntemle ilerlediğimiz anda bizim yapacağımız şey sonuçlar üzerine konuşmak olacaktır. Bu şekilde, biz bir çürütme yöntemi geliştirerek gerçek sonucu görme imkanı elde ederiz. Çünkü diyaloglarda aynı şey yapılmaktadır. İdealar alemine ulaşana kadar bu tartışma devam edecektir. Burada kavramlar arasında ayırım konusuna gelince amaç, duyular alemi ile idealar alemi arasında bir ayırım yapmak değildir. Aslında iki alem arasında gerçeği arama rolüdür.

Diyalektiğin amacı ise bir sınıftaki tüm bireylere bir yüklem yükleyen önermeler ortaya koymak değildir. Amaç, bölünemez bir türün –bir Formun¹²⁴- cins ve özgül farklılıklar (ayrım) yoluyla tanımlanmasıdır. Tanımladığımız şey –tüm insanlar- olmayıp, biricik -insan- Formudur.¹²⁵ Burada ele alacağımız bir formu sınıflara ayırdığımızda onu en yüksek durumdan en aşağı duruma çekeceği ortadadır. Çünkü Platon'a göre formların en yüksek olduğu kesindir. Sınıflara ayırma olduğu zaman en alta kalacak olan şey en üstün olanın konumuna gelecektir. Bunu yaptığımız zaman ise diyalektik Platon'daki form kavramının yerini tutmayacaktır. Zaten formların bu anlamda bölünemez olduğu aşikardır. Diyalektik ise bize bu anlamda bölünemez bir formun tanımlanması noktasında yol gösterici olabilir.

Platon felsefesinde sözcük ve nesne birbirine öyle bağlıdır ki sözcük şeyi (nesneyi) düşünce düzleminde temsil eder. Platon'a göre her dil betimlemedir, nesnel gösterge ile belli bir anlam resim halini alır. Kavramların özünde ise nesnelere gerçekliği ortaya konulabilir.¹²⁶ Platon'un buradaki düşüncelerine baktığımız zaman

¹²³ Platon, *Theaitetos*, 602.

¹²⁴ Birşeyin şekli ya da yapısı. Bundan biraz daha özel ve felsefi bir anlam içinde, birşeyin özü, bir şeyi her ne ise o şey yapan şey. Ve nihayet estetikte, içeriğe karşıt olan şey, bir estetik nesnenin duyularla algılanan görünüş şekli. Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 674.

¹²⁵ Francis Macdonald Cornford, *Platon'un Bilgi Kuramı*. (2. Baskı), (Çev. Ahmet Cevizci), Gündoğan Yayınları, İstanbul 2010, 495.

¹²⁶ Akarsu, 29-30.

şunu açıkça görebiliriz: Düşünce aslında dil ile beraber hareket eder. Dil, gerçekte düşüncenin nihai noktasıdır. Biz düşünmeden dili kullanamayız. Belki düşünüp dil ile ifade etmeyebiliriz; ama ifade etmemiz için düşünce eyleminin gerçekleşmesi gereklidir.

Kratylos diyalogunda Platon, nesnelere verdiğimiz adların, tıpkı resimler gibi nesnelere taklidi olduğunu söyler. Örneğin yükseği ve hafifi anlatmak isteseydik nesnenin doğasına öykünerek elimizi göğe kaldıracaktık, aşağıyı anlatmak için de elimizi yere doğru indirecektik. Aynı şekilde koşan bir canlıyı anlatmak için bedenimizi onlarınkine benzetmeye çalışacaktık. O halde nesnenin gösterilmesi için bedenin o nesneye öykünmesiyle gerçekleştiğini söyleyebiliriz. “Demek oluyor ki, ad nesnenin sesle yapılan öykünmesinden başka bir şey değildir. Bir kimse, sesle her öykünüşünde nesneye öykünüyor ve adını söylüyor.”¹²⁷

Platon, *Kratylos* diyalogunda düşünceyi dil ile ifade edebileceğimizi ileri sürer. Ona göre, nasıl ki düşüncelerimizi resimlerle ifade edebiliyorsak aynı şekilde dil ile de bunu yapabiliriz. Biz adları resimlere eş tutabiliriz. Çünkü bu anlamda adlar nesnelere göstermek için yapılmış resimlerdir.

Platon, aynı diyalogunda dil, konuşma ve varlık arasında da bir ilişki kurar. Bu doğrultuda o, en güzel konuşmanın ancak adların nesnelere doğasına uygun olmasıyla olanaklı olduğunu ifade eder. Buna karşın çirkin konuşma ise adların nesnenin doğasına uygun olmama durumudur. Bu durum bizi sonuca götürür: “Adları bilen kişi nesnelere bilir.”¹²⁸

Burada ifade edildiğine göre kelime ya da ad nesnenin simgesi olarak görülebilir ama diyalogta daha da ilerlediğimiz zaman, kelime veya adın aslında simgesi olmadığını; onun gerçek bir parçası olduğunu görmekteyiz.

Platon’un dil ve anlam üzerine yazmış olduğu *Kratylos* diyalogunda, Kratylos ve Hermogenes’in aynı şeyleri savunmadıkları görülür. Kratylos’a göre Herakleitos sözcüklerin anlamlarını doğadan aldıklarını, sözcükler ile nesnelere arasında bir bağ olduğunu söyler. Bu nedenle her nesne ancak tek bir sözcüğe karşılık gelecektir. Buna karşılık Hermogenes’e göre ise sözcükler ile nesnelere arasında böyle bir ilinti yoktur.

¹²⁷ Platon, *Theaitetos*, 239.

¹²⁸ Platon, *Theaitetos*, 254.

Sözcükler anlamlarını nesnelere uygun olmalarından almazlar. Sözcükler ile nesnelere arasındaki bağ, Herakleitos ve Kratylos'un savunduğu gibi doğal bir bağ değildir. Rastlantısal ve yapay bir bağdır. Öyle ki, sözcükler anlamlarını nesnelere uygun karşılıklarından değil, insanlar arasındaki uzlaşımından alırlar. Sözcüklerin çokanlamlı olması halinde ise anlamlardan hangisinin geçerli olacağını nesneye uygunluk değil, insanlar arasındaki uzlaşım belirler.¹²⁹

Platon, *Kratylos* diyalogunda adın anlamı ile nesnesi arasında doğal bir ilişki olduğunu ileri sürmüştür. Platon'da adın nesnelere doğasına uygun verilmesi gerektiğini düşünür. Hermogenes'e göre dil, insanların iletişim mecburiyetinden doğmuştur. Dilin temeli insanın içgüdüsel tepkilerini belirtmek için çıkardığı hırıltılar, çığlıklar, anlamsız seslerden ibarettir. Hermogenes, nesnelere verdiğimiz isimlerin anlamlı olmayan sesler yığını olduğunu belirtir. İnsanların iletişim dili mecburiyetinden, bu sesler yığını her bir nesne için semboller haline getirilmiştir.

Buraya kadar yapmış olduğumuz açıklamalardan da görüleceği gibi diyalog ve diyalektik kavramları üzerinde durmaya çalıştık. Her iki kavramla doğrudan ilişkili olan bir diğer kavram ise retorik kavramıdır. Bu bağlamda diyalektik ve retorik kavramları arasındaki farklılıkları ortaya koymak, konunun anlaşılması bakımından göz ardı edilemeyecek bir öneme sahiptir. Retorik(rhetoric), sözle ilgili bir sanattır. Bu sanatın konusu yargıçları, mecliste üyeleri ve toplantılarda tüm yurttaşları kandırmaktır. *Sofist* diyalogunda retorik, mahkemede halk önünde yapılan konuşma sanatını kapsayıcı bir adla "kandırma ve inandırma sanatı" diye nitelendirilir.¹³⁰ Platon, *Gorgias* diyalogunda, retoriği "sanatların kraliçesi" olarak nitelendirirken, retoriğin "dinleyicileri gülünç duruma düşürme ustalığı" olduğunu söyleyerek de olumsuz yönünü ön plana çıkarır. Platon'a göre retorik inançla ilgilidir. Retorik bilgisiz inanma olarak da ifade edilebilir.

Retorik ile diyalektik aynı şey olmadığı gibi retorikçi ile diyalektikçide aynı özelliklere sahip kişi değildir. Bu durumu Türkan Fırıncı, "Platon'da Retorik Kavramı" adlı çalışmasında şöyle anlatır: Söylevci (retorikçi), yanlış doğru gibi gösterir, zayıf kanıtı da güçlüymüş gibi. Diyalektik ise çelişkiyi ortadan kaldırır. Doğru sanı (doxa) bilgi olmadığı halde kendilerine hatip ve mahkeme hatipleri denen bilgelik üstatları bir

¹²⁹ (Der) Sibel Kibar, Aydın Bayram, Ayhan Sol, *Anlam Kavramı Üzerine Yeni Denemeler*, Devlet ve Hukuk Kuramı Kitaplığı, Legal Yayınları, İstanbul 2010, 264.

¹³⁰ Türkan Fırıncı, *Platon'da "Retorik" Kavramı*, Ethos Dergisi, 4(2), Temmuz 2011, ss. 31 - 46.

şey öğretmekle değil, istedikleri sanıyı yaratmakla kandırırlar. Buna karşılık bilgi (episteme) ile yola çıkan diyalektikçi ise öğretim amacını taşır.¹³¹

Sofist kelimesi sözünü ettiğimiz dönemde bilge, bilgin anlamına gelmekteydi. Nitekim Yunan dünyasında devlet adamları ve kanun koyucular bu adla anılmaktaydı. Platon’u rahatsız eden şey, Sofistlerin verdikleri dersler karşılığında öğrencilerden ücret talep etmeleridir. Para karşılığında eğitim verme olayı Platon gibi bilim, bilgi ve eğitim alanında yetkin olan insanları rahatsız etmiştir. Sofistlerin verdikleri derslerden ücret talep etmeleri tek sorun değildi. Dünya işleri konusunda yurttaşları bilgili kılmak, meclislerde, mahkeme salonlarında ve pazar yerlerinde kendi davalarını savunmak veya karşı davaları çürütmek için becerikli kılmaktı. Sofistler bambaşka bir insan anlayışını ve bambaşka bir hayat tarzını temsil etmekteydiler.¹³²

Sofistlerin dünyasının veya onları tasvir ettikleri dünyanın, ortada ne kadar insan varsa o kadar birbirinden farklı, birbirine aykırı görüşlerin olduğu ortadadır. “Hatta bir insanın içinde bulunduğu ne kadar farklı algı durumları varsa onun o kadar çok ve birbirine aykırı, çelişik algıları, dolayısıyla kanıları, fikirleri olmaktadır.”¹³³ Sofistlerin bu şekilde düşünmeleri, kaos ortamına zemin hazırlar. Bu kaos ortamında hiçbir şey tam olarak anlaşılabilir. Çünkü iletişim kurmak istesek bile, kelimelerin anlamları ve dilin kuralları üzerinden bir anlaşmaya varmak gerekir. Sofistlerin dünyasında hiçbir tümel bilginin olmadığı açıktır. Her şey bireyseldir. O halde Sofistliğin sonucu Gorgias’ın ünlü tezidir: “Hiçbir şey yoktur, var olsaydı bile bilemezdik, bilseydik bile başkasına iletmezdik.”¹³⁴

Kimsenin kimseyle iletişim kurmadığı bir ortamda, insanın ne kendi kendisiyle ne de başka insanlarla hiçbir diyaloga girmediği bir ortamda hakim olacak şey, şiddettir. Platon’nun, *Devlet* diyalogunda şiddeti ve savaşı istemediği açıktır. “Bu açıdan baktığımızda Sofistlerin söylemleri, kendi düşünceleri için büyük bir tehlikedir. Platon bununla da kalmamakta, sorunu daha da derinleştirmektedir. Nasıl sitenin içine düşmüş olduğu sosyal-siyasal çöküntünün, acı ve sefaletin gerisinde Sofistlerin yaratmış olduğu

¹³¹ Fırıncı, 35.

¹³² Arslan, *Felsefe Tarihi II*, 20 - 21.

¹³³ Arslan, *Felsefe Tarihi I*, 223.

¹³⁴ Alfred Weber, *Felsefe Tarihi*, (5. baskı), (Çev.: H. Vehbi Eralp), Sosyal Yayınları, İstanbul 1998, 20.

entellektüel-zihinsel ortamı bulmaktaysa, bunun da gerisinde veya arkasında varlık veya gerçeklik hakkındaki yanlış bir metafiziğin olduğunu düşünmektedir.”¹³⁵

¹³⁵ Arslan, *Felsefe Tarihi I*, 224.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PLATON'DA VARLIK VE DÜŞÜNCE

3.1. PLATON'DA VARLIK VE DÜŞÜNCE İLİŞKİSİ

İnsan, hem düşünen hem de söze sahip olan bir varlıktır. Düşünce ve dil sürecinin ortaya çıkması için bir varlığa ihtiyaç duyulur. Şöyle ki düşünce, varlığı zihinsel bir ortamda tanımladıktan sonra bir dille ifade etmeye başlar. Bu zincirin oluşması için her kavramın yerli yerinde olması gerekir. Bu bağlamda düşünce bir geçiş noktasıdır. Yani düşünce, varlıktan çıkış aldıktan sonra kendi alanında tanımlama yapar ve son olarak da dil ile söze dökülür. Söze dökülen düşünce aslında varlığın aynasıdır. Çünkü varolma boyutu ile düşünce boyutu bir birleşim sürecinden geçer ve böylece bir anlama kavuşur. Bu anlamın dışavurumunu ise dil üstlenir.

Dil, düşünce ve varlık ilişkisine baktığımızda öncelikli olarak şu soruların cevapları aranacaktır: Varlığın gerçekliği nedir? Düşüncenin gerçekliği nedir? Acaba varlık düşünce ile mi gerçeklik kazanır mı? Düşünce varlığı kavrayabilmekte midir? Varlık ile düşünce arasındaki ilişki neden ibarettir? O halde “Var olanın var olduğu, var olmayanın var olmadığı; var olmayanın var olduğu ve varlığın zaruri olduğudur.”¹³⁶ Bu gibi durumda varlık var mıdır? Yoksa varlık yok mudur? Benzer sorular sıralanacaktır. Biz bir dağın bulunamaz olduğunu söylediğimiz zaman onun tanınmaz olduğunu da ifade etmiş oluruz. Aynı şekilde onun bir tanımını da yapamazdık. Bu durumda “var olmayan, var değildir” gibi bir durum ortaya çıkar. Ancak bu durumda biz sadece duyusal alanda söz sahibi olabilirdik. İdealar alemine ulaşmak için düşünmemiz gerekir. Bu durumda “düşünmek, var olmaktır” diyebilir miyiz? İdealar alemine ulaşmak için bu soruya evet cevabı vermek durumundayız. Çünkü “düşünmekle var olmak aynı şeydir.”¹³⁷ O halde “var olan, var olur; hiçbir şey olmayanın ise var olmadığını söylemek germektedir.”¹³⁸ Buradan şöyle bir sonuç ortaya çıkar: Düşünmek aslında var olmaktır. İdealar alemine ulaşmak için bu gereklidir. Yani düşünsel aleme ilişkin varlıklara zihinsel bir süreçle ulaşabiliriz. Bu zihinsel süreç, varlığı ortaya koyan şeydir.

¹³⁶ Küyel, 1 - 2.

¹³⁷ Küyel, 2.

¹³⁸ Küyel, 2.

Şöyle ki “tümünden var olan şey tümünden bilinebilir, hiç var olmayan şey hiç bilinemez.”¹³⁹ gibi zihinsel süreçle varlık düşünceyle eşleştirilebilir. Bu zihinsel süreçte “Bilgi ile düşünce aynı şey midir?” gibi bir soru karşımıza çıkar. *Devlet*’te bu soruya da şöyle açıklık getirilmiştir: “Bir şey bilmesi bakımından bu kimsenin düşüncesine bilgi, bir şey üzerinden görünüşe göre yargıya varması bakımından öbürünün düşüncesine de sanı demek doğru olmaz mı?”¹⁴⁰ Platon, hem bilgi türleri arasındaki farkı hem de bilginin doğruluğunun kesinliği problemini varlıktan hareketle açıklar. Ayrıca bilginin konu edindiği var olanın yapı özelliği üzerinde de durur.¹⁴¹

Özne ile nesne arasında kurulan ilişki sonucu ortaya çıkan ürüne bilgi adı verilir. Nesnelere yönelen özne, onlar üzerinde zihinsel bir etkinlik yürütür. Bu bağlamda düşündüğümüzde “Platon’un, bilginin objesine uygunluğuna ilişkin görüşleri ontolojik temelli bilgi görüşüne dayanır.”¹⁴² Varlık alanıyla ilişkili olan bilgi bizi epistemeye ve doxa (sanı)’ya taşır. Düşünsel bir faaliyet sonucu elde edebileceğimiz episteme varlık ile nasıl bir ilişki kurar? Veya düşünsel faaliyetle varlığını kanıtladığımız şeyler var mıdır? Bu durumu diyalektik bir süreçle çözüme kavuşturabiliriz. Buradan hareketle, “mutlak bir biçimde varolanın mutlak olarak bilinebilir olduğu, buna karşın hiçbir şekilde varolmayanın mutlak olarak bilinemez olduğu sonucu çıkarsanabilir.”¹⁴³ o halde düşünsel olanın var olduğunu ve bunun da akılla anlaşılabilmesi ortadadır. Platon için gerçek varlık idealar alemine ilişkindir. Gerçi bu sadece varlık için geçerli değildir aynı şekilde bilgi de bu aleme ilişkindir. O halde varlığın düşünsel alanda veya duyuşsal alanda olması onun var olup olmadığını etkilemez. Fakat varlık ile düşüncenin eş tutulması sadece düşünsel alan için geçerli olacaktır. Bu durumu duyuşsal alan için varsaymak olanaksız olabilir. Çünkü duyuşsal alanda yanılgılar söz konusudur. Tekrar düşünsel alana baktığımızda bizim için önemli olan idealardır. Çünkü Platon göre ideal alemi düşünmek, varlığı düşünmekle eşitir.

Varlık, varoluşunu düşünce ile açıklar. Varlık ile düşünce arasında zorunlu bir bağıntı vardır. Düşünce için ister objektif alemde isterse subjektif alemde olsun bir nesne gereklidir. Asıl önemli olan bu nesnenin kavranmasıdır. İşte bu kavrama olayı

¹³⁹ Platon, *Devlet*, 211.

¹⁴⁰ Platon, *Devlet*, 211.

¹⁴¹ Nevzat Can, “Platon ve Aristoteles’te Bilginin Objesine Uygunluğu Problemi”, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 27, Kasım 2001, 18.

¹⁴² Can, “Platon ve Aristoteles’te Bilginin Objesine Uygunluğu Problemi”, 19.

¹⁴³ Can, “Platon ve Aristoteles’te Bilginin Objesine Uygunluğu Problemi”, 19.

düşüncenin alanını oluşturur. Düşünce bu nesneyi konu edindikten sonra onu kavrar ve bunu ifade etme yoluna geçer. Bu ifade etme durumu ise bizi dilin alanına taşır. Burada ses ile çıkan şeyler zihnimize izler taşır. Tıpkı yazı gibidir. Şöyle ki yazı aslında sözün temsilidir. İşte sözde zihnimize ilişkin olma durumu böyledir. Fakat önemli bir nokta ise şudur: Yazı nasıl ki herkeste aynı değilse sesle çıkan şey de herkes için aynı olmaz. Ancak zihindeki izler herkes için aynıdır.¹⁴⁴ Zihindeki izler bizi bilgiye taşır. Çünkü herkes için bir olması demek bilgiye ilişkindir. Diğer bir hususta nesnelere değişmesi duyuşsal aleme ilişkin olmasındandır. Görüldüğü üzere zihnimize konu olan varlık düşünce boyutuyla bir kutucuğa yerleştirilir ve kavrama sonucunda isimlendirilir bundan sonra ise sözselle ifadeyle aktarımı tamamlanır. Bu aktarımın diğer bir yönü ise sözselle olarak kalmayıp, devamında da yazıya dökülmesidir.

Dil, düşünce ve varlığın kendi aralarında bir sayılması söz konusu olabilir mi? Dil, düşünce ve varlığın ilintili oldukları söylenebilir. Şöyle ki dilin kökü ve varlığın kökü üzerine düşünceler eskilere dayanır. Bu düşünceler içinde varlık ile dilin, dil ile düşüncenin birbirlerinden ayrılmaz oldukları hatta benzer sayıldıkları aşikârdır. Sözcük, varlığın bir simgesinden ziyade onun temel parçasıdır. Hatta bu durum mitolojiler için de geçerlidir. Mitolojilerde her nesnenin özü adlarda gizlidir. Adlara egemen olma haliyle nesnelere üzerinde bir egemenlik kazanılmasını sağlamıştır.¹⁴⁵ İnsan için bunları eş saymak olanaklı olabilir. Belki de eş saymak ifadesi kesinlik içerir; ama bu kavramların kendi aralarında ilintili olduğu kesindir. Bu düşünce tarihi boyunca bizim karşımıza çıkacaktır. Örneğin, insan için nasıl bir varlıktır? sorusuna “konuşan varlık” diyebiliriz. Bu tanımın içeriği bile bize dil ile düşüncenin eş tutulduğunu gösterir. Şöyle ki konuşan varlık, “zoon logon ekho” ifadesidir. Bu ifadede yer alan logon asıl olarak logos ile ilintilidir. Logos kavramı akıl, yasa, kanun, anlam, açıklama, kavram, tanım, yargı, sebep, ilinti, oran, ölçü anlamlarının yanında ilk anlamı söz ve düşüncedir.¹⁴⁶ Bu bağlamda ifade ediliş tarzı dahi bizi bu bağlantıya götürür. Zaten dil ve düşüncenin pek çok durumda ilintili olduğunu görebiliriz. Bunun nedenine inmek gerekir. Çünkü düşünen ve düşündüklerini ifade eden bir varlık için bu durum önemlidir. Sebebi

¹⁴⁴ Küyel, 36.

¹⁴⁵ Akarsu, 15.

¹⁴⁶ H. Gülru Yüksel, “Felsefenin Gözü ile Dilin Bazı Problemleri”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2009, Cilt: 11/1, 159.

noktasında sığ bir nedenden bahsedebiliriz: Dil ve düşüncenin çıkış noktalarının daha doğrusu kökenlerinin ortak olmasıdır.

Kavramlar arası ilişkiler sonucu ortaya çıkan düşünce, terimler ile ifade edilir. Zihnimizde oluşturduğumuz kavramlar, dil de terimler ile bir yer edinirler. Zihnimiz kavramlar ile dünya görüşü elde eder. O halde dil, zihnimizi yansıtır. Varlığı ise kavramlar aracılığıyla görürüz. Varlığı görmek ise aslında kavramların zihnimizdeki tasarımlarını görmektir. Yani düşünce sayesinde biz kavramları görebiliriz.¹⁴⁷ Bu bağlamda dil, düşünce ve varlık ister sondan başa doğru inceleyelim ister baştan sona doğru inceleyelim, geleceğimiz nokta her kavramın birbiri ile ilintili olmasıdır.

Örneğin, “İn cin top oynuyor.” deyimini algısal olarak bize bir şey sunmamasına karşın dünyamıza ilişkin çok şey sunabilir. Bu deyim düşündüğümüz zaman insanların algısında her şey aynı olmayabilir. Ancak bizim kültürümüzde bu deyim var olduğu için ıssız bir yerde canlı yaratık bulunmamak anlamlarını içerir. İnsanlar bu durumda kendi kültürleri çerçevesinde varlığı anlayabilirler. Her birey, anadili ölçüsünde anlama, anlamlandırma ve düzenleme faaliyetlerini gerçekleştirir. Anadilinin sunmuş olduğu düşünme biçimine göre dil ile varlık arasında bir ilişki kurabilir. Düşünme biçimine alışık olmadığımız bir dil ile biz, varlığa ulaşamayız.¹⁴⁸ Dil bu bağlamda kendi toplumunda can bulur. Böylelikle dil, o toplumun düşünme biçimine göre düşünmeye ve varlığı görmeye alışmıştır. Burada dil aracılığıyla varlığa ulaşım gibi bir durum söz konusu olabilir. Ancak bu durumdan ziyade amacımızın dil, düşünce ve varlık arasındaki ilintiyi ortaya koymaktır. Dilin bu bağlamda çıkış noktası olma durumu söz konusu olamaz. Çünkü yukarıda ifade ettiğimiz “cin” kavramı varolmak durumundadır. Düşünsel anlamda varlığından söz edilebilir. Belki Platon’da olduğu gibi bir varsayımdan ibaret de olabilir. Sonuç olarak ister düşünsel aleme ilişkin olsun isterse de varsayım olsun bizi varlığın bilgisine taşıyacak olan düşünce olacaktır. İşte bu yüzden özellikle düşünsel alemdeki varlıklar düşüncede meydana gelir ve daha sonra dilsel olarak ifade edilir. O halde dil ile varlığın yapısı arasında uyum nesnel düzlemde gerçekleşir. Yani dil ile ifade edilen nesne varlık dünyasında yer alması gerekir. Şöyle ki dilde yer alan şey, varlık dünyasında birşey ile karşılanmalıdır. Bu durum gerçekleşmezse dilin yapısında anlatım bulan düşüncenin geçerliliği söz konusu olmaz.

¹⁴⁷ Ali Osman Gündoğan, “Dil – Düşünce ve Varlık İlişkisi”, *Türk Yurdu Dergisi*, 2002, Sayı: 178, 21.

¹⁴⁸ Gündoğan, 22.

Çünkü varlık ile dilin bağlantısını gerçekleştiren düşüncedir. Bu bağlantı ise bir şeyi düşünmekle sağlanabilir.

Düşüncenin ifade edildiği bir alan olan dilin yokluğunda nasıl bir durum ortaya çıkardı? Düşünce açısından cevap bulmaya çalışırsak eğer düşüncenin kendi başına bir anlam ifade etmediği açıktır. Düşünce daima bir şeye ilişkin olmak durumunda kalır. Düşünce bu anlamda dilsel anlatımın içeriği konumundadır. Bu durumda dilin cevabı ne ise düşünce de aynı olacaktır. Dilin olmaması hali sadece dil engelliler için geçerli olur. Fakat dil engelliler için ise jest ve mimikler dil görevini üstlenir. Yani dil görevini sözel değil de sözdışı olarak ifade ederler.¹⁴⁹ Bu bağlamda dilin yokluğu söz konusu olamaz. Dil görevi jestlerle veya mimiklerle sağlanır. Yani yokluğu söz konusu olamaz. Bu yüzden bu kavramların yokluğundan ziyade yerini farklı durumlara bırakması söz konusu olabilir.

Dil, düşünceyi ses ve yazıyla ifade eden bir formdur. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi dil sadece ses yoluyla değil; mimiklerle, jestlerle ve farklı davranışlarla da ifade edilebilir. Dilin görevi, düşünme biçiminin ifadesi olduğu için dil, düşüncenin gerçekleştiği ontolojik zemini dikkate almak durumunda kalır. Bu bağlamda dil ile düşünce arasında uygunluk olduğunu ifade eden Platon'dur. Her düşünme bir şeyin düşünülmesi olduğu için, varlık ile düşünme arasında ilinti olduğu söz konusudur. Varlık ile düşünce arasındaki ilişki ilk defa Parmenides tarafından savunulmuştur. Parmenides'te "Varlık vardır, yokluk yoktur." düşünmek, bir şeyi düşünmektir. Yani var olan bir şey düşünülebilir, var olmayan düşünülemezdir¹⁵⁰ ki bu bağlamda Platon'un Parmenides'ten etkilendiği aşikârdır. Çünkü Platon için idealar bilinirse gerçekliğe ulaşılabilir. Duyusal aleme ilişkin bilgilerimiz bizi yanıltırken idealar alemi gerçekliği ifade eder. Bu bağlamda idealar alemine konu olan nesnenin bilinmesi ve bunun düşünceye konu olması gerekir. İşte düşünceye konu olan nesne bizi dile taşır. Zihinsel anlamda bir varlık düşünceye konu olur ve konu olan varlık dışarı aktarımı için dile ihtiyaç duyar. Belki bu süreçler Platon'da tam manasıyla ifade edilmemiş olabilir. Ancak Platon'un idealar kuramına baktığımızda varlık olmadan düşünceye geçiş söz konusu olmaz. Belki mağara alegorisi düşünsel gibi görünür ancak ideaların

¹⁴⁹(Der) Sibel Kibar, Aydın Bayram, Ayhan Sol, 265.

¹⁵⁰Gündoğan, 18.

varsayılmasıyla bu alegori ortaya atılmıştır. Bu bağlamda Platon, idealar kuramı ile yola çıkmayı yeğlemiştir. Böylece düşünce ve dili bunun üzerine inşa etmiştir.

Platon'un *Devlet* diyaloguna göre, ne zaman bireyler çokluğu ortak bir ad taşıyorsa bunların ayrıca ideaları da bulunmak durumundadır. Bu durum evrensellik içerir tıpkı güzellikte olduğu gibi. Mesela, güzel pek çok durumda vardır ancak güzelliğin kendisinin tek evrensel kavramına ihtiyaç duyulur. Platon evrensel kavramların öznel olmadıklarını düşünüyordu ancak onların nesnel özleri kavradığını düşünüyordu.¹⁵¹ Elbette düşüncemizde güzellik kavramına ilişkin pek çok durum söz konusudur; ancak bu durumun bir ideası olmak zorunludur. Çünkü Platon'da idea kavramını dolduracak bir evrensellik olmak zorundadır. Yoksa bunun yerine herkes için ayrı güzellik ifade eden pek çok durum söz konusu olabilirdi. Belki de Platon sırf idealar kuramını bu yüzden tasarlamıştır.

Platon'da ideanın bir sözcük ile ifade edilmesi genel kabuldür. Dil ile varlık bu anlamda bir uygunluk içermektedir. Ancak Platon'da bu durum sürekli açık bir şekilde ifade edilmemiştir. Çoğu zamanda örtük ifade edildiğini diyaloglarında görebiliriz. Şu da bir gerçektir ki Platon, dildeki anlam problemini felsefi anlamda inceleyen ilk kişidir. Şöyle ki ondan önceki filozoflar, dilin yapısı ile gerçekliği noktasındaki görüşleri anlam bağlamında olmayıp kelime gerçekliği bağlamında olmuştur. Platon ise kavramın göstergesi olan adın nesneyi gerçek anlamda yansıtmayı yansıtmadığını incelemiştir. *Kratylos* diyalogunda Platon, nesnelere verilen adları resimlere benzetir tıpkı nesnelere taklidi olduğu gibi.¹⁵² Bu bağlamda düşündüğümüzde nesnelere resim olarak sözcükler atamak aslında uygunluğun ölçütüdür. Nasıl ki elimizdeki bir kitaba veya ideal olarak bir nesneye resim olarak bir sözcük türetmeden önce uygunluğuna bakılmalıdır. Zihnimizde bir nesne tıpkı bir fotoğraf makinasından alınan resimler gibi taramaya tabii tutulur. Şöyle ki nesne ile sözcük arasındaki uygunluk sağlanana kadar bu resimler tekrar edilir. Eğer sözcük ile nesne uygun ise bu resim aralarındaki bağı oluşturur ve böylece zihnimize kodlanır. Nasıl ki telefon dediğimizde hemen zihnimizde bir telefon resmi canlanıyorsa aynı şekilde bunun sonucunda da resim ile sözcük zihnimize kaydedilir. İşte düşünce ve varlık ilişkisi tıpkı bu nesne ile sözcük arasındaki resimlere

¹⁵¹ Copleston, 44.

¹⁵² Hakan Poyraz, "Adlandırmanın Doğası ve Adların Nesnesine Uygunluğu Ekseninde Doğalcılık-Uzlaşmacılık Tartışması", *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2004, Sayı: 7, 228.

benzer. İdeal olsun olmasın bir varlığın öncelikle dildeki sözcüklerle kodlanıp kodlanılmayacağına bakılır. Bu bakma eylemini zihnimiz gerçekleştirir. Eğer nesne ile sözcük uygunluk içeriyorsa zihnimiz onay verir ve böylece eşleşme gerçekleştirilmiş olur.

Dil – düşünce, dil – gerçeklik, dil – varlık gibi çiftleşmelerde uygunluk söz konusu olunca kelime ile temsil edilen şey arasındaki bağın durumuna bakılmıştır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi dil ile varlık bu bağlamda eşitliği barındırırlar. Bu durumun en çarpıcı örneği ise şu olabilir: Eski Yunan’da Tanrıların bile adlarıyla var olduklarıdır. Bunu *Kratylos* diyalogunda görebiliriz: Şöyle ki Sokrates, ad verme işleminin basit bir iş olmadığını söylemektedir. Çünkü ad verme işleminde adların doğal olarak nesnelere özgü olduğunu, ad sanatının herkese vergi olmadığını, heceleri yerleştirmeyi becerebilenin işi olduğu gibi durumları bilmek ve başarmak gereklidir. Yani adın doğal bir doğruluğu olduğu ve bu doğruluğu da her nesneye uygulamak kolay değildir. Bu durumda tanrıların verdikleri adlar doğruluk içerir. Ancak insanların bu ad verme işleminde herkes yetkin olamaz. Platon, Homeros ile konuşmasında bu noktaya değinir ve ad koyma işlemini bir nesnenin doğasını bilerek o adı göz önünde tutan birinin yapabileceğini, bunu yapabilenlerin ise tanrıları olduğunu ifade etmiştir.¹⁵³ Bu bağlamda ad verme işlemi tek başına işleyen bir durum değildir. Dilden veya varlıktan çıkmış olan bir şey düşünce ile bütünleşir ve daha sonra bir sonuca bağlanır. Doğal olarak insanlarda bu yetkinlik olmadığı için ad verme işlemini tanrılara uygun görmek en doğrusudur. Çünkü tanrılar yarattıkları şeyin içeriğini en iyi şekilde bildikleri için ona uygun adı verebilirler. İnsanlar ise yaratılmış oldukları için bu durumda zayıf kalabilirler. Ancak bir mucit için düşünürsek belkide ortaya çıkardığı bir şeyi en doğru şekilde o isimlendirebilir yine de tanrılar kadar yetkin olmayacaktır.

Dil ile varlık arasındaki bağ acaba kelimeyi oluşturan sesler midir? Tabii ki burada heceler veya sesler sözcüğü oluşturur. Ancak bizi varlığın özüne taşıyacak olan asıl şey düşüncedir. Dile gelen sesler topluluğu mantıksal bir anlatımdır. Bu ifade şekli aslında boş bir nefestir. Fakat bu sesler topluluğu zihinsel bir zeminde düşünülürse asıl gerçekliği orada bulabilir. Herakleitos’un ifade ettiği “logos” kavramında mantıksal ifadelerinde yaşam buldukları gibidir. Yukarıda vurgulağımız gibi logos kavramı akıl,

¹⁵³ Platon, *Kratylos*, 202 – 204.

düşünce, söz, oran, ölçü gibi birçok anlamı vardır. Zira logos kavramında düşünce ile söz iç içe geçmiştir. Bu durumda düşünce ile dil aynı düzlemde hareket eder. İşte asıl sonuç ise şu olacaktır: Varlığın kanunları ile düşüncenin kanunları beraber hareket ettiği gibi hatta benzer oldukları gibi düşünmenin aracı olan dil ise varlığın dili olacaktır.¹⁵⁴ O halde açıklamaya çalıştığımız gibi sesler sözcüğü oluşturduğu anda aslında boş bir nefes olarak kalacaktır. Ancak bunların zihinsel bir sürece tabi olması ve hangi nesneyi ifade edeceği belli olmalıdır. Bu şekilde bir sonuca ulaştıkları aşikârdır. Yoksa tek başına ne dil ne düşünce ne de varlık bir şey ifade edemez.

Herakleitos'a karşı olan Demokritosçular, adların nesnelere verilmesi hususunda ad vermenin keyfi olmadığını ve belirli bir temele dayanarak verildiğini biliyoruz. Pythagoras ve Sokrates gibi filozoflar da, adların nesnelere verilmesinde nesnelere doğal yapılarından kaynaklandığını ortaya koymuşlardır.¹⁵⁵ Bu bağlamda nesnelere verilen adların tamamen keyfi olması gibi bir durum söz konusu olamaz. Çünkü keyfi olması demek her nesnenin farklı ifade edileceği anlamına gelirdi. Böyle bir durum ise tamamen bir kaos ortamına sebebiyet verirdi.

Platon ve Sokrates'i dil ile varlık düzleminde ele aldığımızda natüralist (doğalcı) olduklarını rahatlıkla ifade edebiliriz. Çünkü bu ad verme süreci nesnel yasalar uyarınca işleyen bir sürece tabidir. Fakat burada gözardı edilemeyecek bir husus ise şudur: Adı nesnenin doğal bir uzantısı gibi gören doğalcılık yerine nesnenin doğru tasvir etmesi şeklinde bir doğalcılık söz konusudur. Tabii ki Demokritosçularda bu süreç böyle işlemez. Onlara göre dil, kültür dünyasının mecburiyeti sonucunda ortaya çıkmıştır ve iletişim için ortaya çıkan sesler anlamsız iken insanların iletişimi için dile ihtiyaç duyulmuştur.¹⁵⁶ Doğası gereği sözcükle ifade etmek ile bir ihtiyaç sonucu sözcüklerle ifade etmek tamamen farklıdır. Çünkü birisinde nesnenin özellikleri dahilinde bir ifade etme şekli ortaya çıkarken diğesinde ise seslerin var olduğu ve nesnelere ihtiyaç duyulduğu için bu seslerin onları ifade ettiği gibi bir durum söz konusudur. Bu durum ise aslında sürecin ne kadar ciddi olduğunu göstermektedir. Ad verme işlemi bir zorunluluk dahilinde olunca doğallıktan uzaklaşacaktır. Bunun sonucunda da nesneye uygunluk aranmadan ve yetkin varlığın rolü olmadan bir süreç tamamlanmaya

¹⁵⁴ Poyraz, 230.

¹⁵⁵ Poyraz, 230.

¹⁵⁶ Poyraz, 231.

çalışılacaktır. Ancak en önemlisi ise *logos*'un bunun dışında kalmasıdır. Şöyle ki Demokritosçularda dil kültür dünyasının sonucu olarak çıktığı zaman zihinsel bir sürece ihtiyaç duymayacaktır. Çünkü bu süreç, zihinsel olarak değil bir ihtiyaç dahilinde gerçekleşecektir. Bu bağlamda şunu söyleyebiliriz: Platon'da bu sürecin birbiriyle bağlantılı olduğunu defalarca ifade ettik; ancak bu şekilde bir zorunluluk dahilinde olmayıp hele hele düşünceyi saf dışı eden bir dil, düşünce ve varlık ilişkisi söz konusu değildir.

Platon'un *Devlet* adlı diyalogunda, "...çünkü aynı adı verdiğimiz çok ve çeşitli nesnelerin meydana getirdiği her küme için hep bir tek örnek-biçim veya idea kabul edegeldik..."¹⁵⁷ şeklinde belirtmiştir. Belki de yukarıda alıntı yaptığımız bölüm dil, düşünce ve varlığın bu bağlamda ne kadar birlikte işlediğini anlatmaya yeter. Çünkü "İdealar ontolojik anlamda varlık modelleriyken epistemolojik anlamda da kavramlara delalet eder."¹⁵⁸ Yani idealar, hem dil hem düşünce hem de varlık için temel kaynaktır. Platon bu kavramları ve felsefesini temellendirmek için buradan çıkış almıştır. Mesela, sözcüklerin modelleri olarak ideaları görebiliriz. Düşüncenin beslenmesi için ise bir biçim gerekirdi işte bu biçim idealardır. Zaten varlık hepsinin çıkış noktasıdır. Ancak idealar dediğimiz zaman dile konu olan tikel şeyler değildir. Tümel şeylerden bahsedebiliriz. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi tikel nesnelere duyusal aleme ilişkin iken; tümel nesnelere gerçekliğin barındığı düşünsel aleme ilişkindir. O halde şunu diyebiliriz: Varlık tümel şeyleri içerdiği için dil ve düşünceye konu olacak nesnelere gerçekliği içerirler. Bu gerçeklik ise bizi idealara taşır. Gerçekliğin bizi idealara taşıdığı konusunda hemfikir olursak şöyle bir soruya nasıl cevap vermemiz gerekirdi: Dil ile ifade edilen her kavram idea mıdır? Bu sorunun cevabı ise tabii ki hayır olacaktır. Şöyle ki ideaları nesnelere soyutlanmış olarak ifade etmek daha doğru olacaktır. İdealar, o nesnenin türünü ifade eder. "Kedi" ismi , "kedi" türünü ifade eder, yani genel bir isimdir. "Kedi" ismi idealarda bir nesnellik içermez sadece türü açısından böyle bir şey vardır. Platon bu ortak ismi idea olarak görmektedir.

Platon'un varlığının çerçevesini ideaların çizdiği aşikârdır. Dilin bu anlamda ontolojisiyle beraber ele alındığını söyledik. Düşüncesi ise hem dil ile hem de varlığıyla beraber ele alınabilir. Zira varlığın sınırını ideaların çizdiğini ifade edersek dil ve

¹⁵⁷ Platon, *Devlet*, 362.

¹⁵⁸ Poyraz, 233.

düşüncenin sınırını ideaların çizmiş olduğu ortaya çıkmaz mı? Gayet tabii bu böyledir. Duyusal alem için ideaların varlığı nesnellik kazanmaz ancak düşünsel alem için bu böyle değildir. Bu durumda biz duyusal aleme ilişkin ifadeye kalkıştığımızda dil ile bir çıkış alırız ve varlığın sınırını dilin çizmiş olduğunu söyleyebiliriz. Düşünsel alem açısından baktığımızda ise dilin sınırını hatta düşüncenin sınırını varlığın çizeceğini rahatlıkla ifade edebiliriz. Bu durumda Platon, en son ifade ettiğimiz yani ideaların sınır çizdiğini düşünmüştür. Çünkü kendi felsefesi açısından değerlendirdiğimiz zaman duyusal aleme ilişkin bir gerçeklikten bahsetmez. Gerçekliği söz konusu olmayan alemde bir şeyle sınır çizmesi ne kadar mantıklı olabilir ki?

Dil ile varlık düzleminde ilerlediğimizde şu soruyu sorabiliriz: İdeaların bir ismi var mıdır? Bu soruya ilişkin cevabımızın kesinlikle hayır olması gerekir. İdealar aslında insanların duyusal alemi gibi olmadığını biliyoruz. Bu durumda ise duyusal alem gibi onları düşünmek yersiz olacaktır. Çünkü ideaların isimlendirilmesi tamamen insanlara has bir tutumdur. Belki de düşünsel alemi yakından tanımak için bu isimlendirme düşünülmüştür. Çünkü Platon'a göre idealar aleminde hiç bir nesneye ait bir ad bulunmamaktadır. Şöyle ki insanlar tarafından verilen isimler vardır ve bu isimler de insanların uzlaşmasıyla verilmiştir. Bu isimler ise belirli sesler aracılığıyla ifade edilir. Bu bağlamda nesneyi ifade eden şeyin dil olmadığını görebiliriz. Çünkü ismin anlam yönüyle ses yönü arasında hiç bir zorunlu ilişki yoktur. Nesnenin doğasını isimler sayesinde değil düşünsel anlamda bilebiliriz.¹⁵⁹ Mesela dilimizde “kitap” ismi belli sesler sayesinde oluşmuştur. İngilizce için bu kelime “book” halini alırken Fransızca'da ise “livre” olarak ifade edilmiştir. Bu üç dilde kitap kelimesi tamamen insanların uzlaşımı sayesinde gerçekleşmiştir. Ancak düşünsel manada kitap ideası bir isimle ifade edilmez. Onun mânâ aleminde bir formu söz konusudur. Bu form, insanlar için düşünülünce bir isme gereksinim duymuştur. O halde dil ile varlık arasındaki ilişkide Platon için öncül olan varlıktır. Çünkü varlığın gerçekliği söz konusu iken dilin bu gerçekliği keyfiyete bağlıdır. Ancak isimlerin bu anlamda gereksiz bir şey gibi düşünülmesi doğru olmaz. Çünkü isimler nesnenin doğasına uygun olmak zorundadır. Keyfiyet dediğimizde anlamsız ve nesnenin doğasına uygun olmayan bir isimden bahsedemeyiz. Bu ismin verilmesinin kolay olmadığını hatta diyalektikçi tarafından verilebileceğini daha önceden de belirtmiştik. O halde Platon'un düşünce ve varlık

¹⁵⁹ Poyraz, 237.

ilişkisi konusunda varlıktan hareket ederek dile ulaştığını ve ikisi arasında da köprü vazifesini düşüncenin gerçekleştirdiğini söyleyebiliriz.

Platon'un dil, düşünce ve varlık ilişkisini parçalara ayırdığımızda hepsinin kendi içinde bağlantılı olduklarını gördük. Ancak bu bağlantıları somut bir biçimde ifade etmek mümkün değildir. Oysa ideaların somut şekilde ifade edilmesi gerekir. Böylece varlığın düşünceye nasıl konu olduğunu rahatlıkla anlayabiliriz. Yani varlığa ilişkin konulara ulaşmak için, insanın kendi içine bakıvermesi yeterlidir.¹⁶⁰ İçebakış,¹⁶¹ (introspection) zihnin sahip olduğu bilgileri yeniden sorgulamak için kendi üzerine eğilmesidir. Platon için içebakış, ideaları düşünmek olacaktır. Bu durum bilinmeyen bir aleme ilişkin olduğu için bizi buraya taşıyacak olan tek şey zihnimiz olacaktır. Mesela, insan gözlerini kapatıp zihinsel anlamda bir yolculuğa çıktığında düşünsel manada kelimeler, sesler, imgeler v.b şeyler film şeridi gibi insanın karşısına çıkar. Tıpkı her insanın yaşadığı rüya hali gibidir. Nasıl ki rüyada olan insan gördüğü şeylerin idealara mı yoksa görüngülere mi ait olduğunu rüya süresince ayırt edemez. Bu durum aynı şekilde şu an yaşadıklarımız için de geçerlidir. İşte bu noktada bizim yapacağımız şey içe bakmak olacaktır. Böylece biz sanal bir rüya alemine giriş yapmış olacağız. Tabii ki bu süreç bizim için bir varlık ve düşünce boyutu gerektirecektir. Şimdi bu konu üzerinde düşündüğümüzde şu sorulara cevap vermemiz gerekebilir: İdealar ile rüya alemi aynı mıdır? Rüya aleminde gördüğümüz şeyler duyusal alem ile aynı mıdır? Zihinsel süreç işlemeseydi ideaları kavrayabilirdik? Varlık düşüncenin neresinde yer alır? O halde ilk sorumuzla sorularımıza cevap vermeye çalışalım: İdealar ile rüya aleminin aynı olduğunu söylemek yerine benzer özellikler taşıdıklarını söyleyebiliriz. Şöyle ki biz, varlık olarak hiç görmediğimiz bir şeyi ilk defa rüyamızda gördüğümüzde nasıl ifade edecektik. İlk önce bir şeye benzer noktaları ile ifade etmeye çalışırdık daha sonra o şey üzerinden değerlendirme yapılabilir bir noktaya gelirdi. İdeaların ise rüya ile aynı özellikler taşıması şöyle olabilir. İdealar alemi bilinmeyen bir alem olduğu için onun bilinmesi insan için imkansızdır. Ancak gerçekliğin idealar alemine ait olması Platon'a göre olanaklıdır. Bizim bu noktada şunu söylememiz gerekir. İdealar alemi

¹⁶⁰ Farouki, 9.

¹⁶¹ Zihnin kendi içine dönmesi, benliğin kendi kendisinin bilincinde olması. Bilincin kendi üzerine dönerek, kendi hallerini ve edimlerini gözlemesi, kendi kendini gözleme tabii tutması. Benliğin, zihnin dikkatini kendi içine, zihinsel süreçlere ve zihin hallerine yöneltmesi ve onları, dış olgu ve olaylardan, zihin diye ayırması. Bilinç hallerini ve gerçekleştikleri anda, zihinsel işlemleri doğrudan doğruya gözlemek veya tahkik (araştırmak) etmekten oluşan gözlem türü. Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 817.

tıpkı rüya gibidir. Bunun gerçekliğini yaşadığımız zaman anlayabiliriz. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi belki rüya alemi gibi belki içe bakış yoluyla yani yapay bir rüya ile idealar aleminin gerçekliğine varabiliriz. Diğer bir soru ise rüya aleminde gördüklerimiz ile duyuşal alemin aynı olup olmadığı sorusudur. Bu soruya ise Şu açıdan bakabiliriz: Rüyada olduğumuz zaman rüyanın gerçekliği hakkında bir ifade kullanmayız. Çünkü uyandığımız zaman rüya olduğunu anlayabiliriz. O halde biz rüyada hiç uyanmasak veya duyuşal alemde rüya görmesek hangisinin gerçek olup olmadığını nasıl anlayabiliriz. İşte Platon'un asıl amacının bu olduğunu söyleyebiliriz. İnsanın sürekli rüya halinde olma durumu veya ölümden sonraki yaşamına gerçeklik denilebilir. Platon'un asıl gayesi bu alemi tanımlamaktan ziyade asıl gerçekliğin bu aleme ait olduğunu ortaya koymaktır. Bundan sonraki sorumuz olan zihinsel süreç işlemedeydi ideaları bilebilirmiydik? Sorusu ikinci sorumuzla ilintilidir. Şöyle ki biz rüya alemi ile idealar alemini zihinsel bir kavrayışla bilebiliriz. Her iki alemi de nesnelere benzerliği ile tanıyabiliyoruz. Yani varlık dediğimiz şey bizim zihnimize konu olduktan sonra biz bilmediğimiz aleme ilişkin söz sahibi olabiliyoruz. Zihinsel süreç olmadan bizim bu alemlere ilişkin bir şey söyleme yetimiz söz konusu değildir. İnsanı hayvanlardan ayıran özelliğin olması, yani aklının söz konusu olması bizi bilmediğimiz alemlere ilişkin bir düşünme faaliyetine götürür. Son sorumuza baktığımızda ise varlığın düşüncenin neresinde olduğu sorusu ise bizi bütün sorularımıza ilişkin bir cevaba taşıyacaktır. Şöyle ki düşünce, kendi başına hareket ettiği zaman tamamen bir kaos ortamı olacağı kesindir. Yani bir şeyi tanımlamadan onun neye ilişkin olduğunu anlayamayız. Bu yüzden zihnimizi bir çeşit evrak deposu olarak düşünüp onun çok iyi arşivleme sistemine sahip olduğunu bilmemiz gerekir. İşte varlık bu arşivleme sistemindeki evraklar olarak düşünülebilir. Bu evraklar olmadan arşivleme sisteminin mükemmel dahi olması bir şey ifade etmez. Bu yüzden varlığın olması ve düşüncemize konu olması gerekmektedir. Sorumuzun cevabına baktığımızda ise Platon için düşünce, varlığın merkezinde yer alır. Yani bir şeye ilişkin bir düşünce söz konusu olabilir. O halde Şunu diyebiliriz ki: Düşünce olması için varlığın olması gerekmektedir. Aynı şekilde dilin ortaya çıkması için de düşüncenin olması gerekmektedir. Bu bir zincir hali gibi düşünülebilir. Platon için bir varlık alemi olmalıdır ve bu alemde gerçekliğin barındığı idealar alemidir. Daha sonra biz bu aleme ilişkin düşüncelerimizi dil sayesinde ifade edebiliriz. Platon için her

bir süreç kendi içinde önemlidir. Çünkü bu süreçlerden birisi çıkarsa bu zincir olma hali iptal olacaktır.

İdeaları bir rüya alemi veya öte dünya olarak düşünmemiz Platon'u anlamak adına kolay gelebilir. Ancak Platon kendi zamanında ideaları nasıl ifade etmiştir? Diye bir soruyla karşılaşabiliriz. Platon, *Theaitetos* diyalogunda düşünceden edinilen imgeleri kendi kendine sorular sorarak olumlu veya olumsuz bir mülâkata alınarak diyalektiğe giriş yapıldığı açıktır. Bu mülâkat olayı tamamen diyalektik yöntemi gibidir. Daha önce üzerinde durduğumuzda diyalektik sürecinin uzun bir süreci kapsadığını ifade etmiştik. Ancak bu yöntem karşı argümanları büyük bir titizlikle değerlendirmeden önce, bir önermeye doğruluk atfetmektir.¹⁶² O halde diyalektik yöntem idealar konusunda nasıl yardımcı olabilir. İdeaların dinamik bir kullanılışı olduğunu ve nedensel ilişkilerden daha zengin ve yenilikçi bir kullanılışa sahip olduklarını gösterir. Ayrıca diyalektik yöntem idealar arasındaki zıtlıkları irdeleyip bunun üzerine yeni şeyleri ortaya çıkarmaya çalışır. Tıpkı basamağın merdivenleri gibi bizi ulaşmak istediğimiz noktaya diyalektik yöntem taşıyabilir. Bu aralardaki zıtlıklar ise merdivenin her bir basamağı olarak düşünülebilir. Ancak diyalektiğin burada çıkamadığı bir nokta şu olabilir. Somut olan bir şeyden bahsetmediği zaman onu kabullenmek zorunda kalacaktır. Tıpkı ruh kavramını diyalektik bir yöntemle tanımlamaya çalışırsak, sonuç belki olumsuz olacaktır. Çünkü bu ruhun soyut bir şey olması hasebiyle ifade etmekte veya varlığı ile yokluğu arasında doğru bir bilimiz olmadığı için onu kabullenmekten başka çaremiz olamaz. O halde diyalektik süreci var olan bir ideayı fiil haline dönüştürmekle yetinmez bunun yanı sıra onu aşmak için kabullenmeye çalışır. Bu bağlamda diyalektik süreç sayesinde biz, idealara ulaşabiliriz. Platon'un kendi zamanında bunu yaptığı kesindir. Çünkü ideaları ifade ederken ön kabulün olmama durumunda işin içinden çıkılmaz. Belki somut şeyler için bu durum söz konusu değildir. Çünkü nesnel oldukları için kabullenme duyulara dayanacaktır. Ancak ideaların kabulü noktasında tamamen düşünceye bağlı olacaktır. Bu açıdan baktığımızda varlık ile düşünce özellikle Platon için bir bağlantı sonucunda ilerleyebilir. Bu kabulün olmama halinde duyusal dünyadan başka bir aleme gitmemiz imkansızlaşabilir. İşte Platon'un ortaya koyduğu diyalektik yöntem belki de düşünce ile varlık arasında bir köprüdür.

¹⁶² Farouki, 91.

Platon'un dil felsefesi bağlamında yapmış olduğu tespitleri yukarıda anlattık. Algı süreciyle dil süreci arasındaki çarpıcı ilişkinin konumuzdaki yeri önemlidir. Çünkü insan önce bir şeyi algılar daha sonra ise dilsel anlamda ifade etmek için betimleme yolunu seçer. Tabii ki bu betimleme dış dünyadaki şeyin resmini inceleyerek yapılır daha sonra ise bunun özünü araştırmaya çalışır. Böylece betimlenen şeyin kopyası ile özü arasında ilişki kurulmaya çalışılır. Görüldüğü üzere bütün bu süreçler iç içedir. Ancak işleyiş açısından tek olmaları da söz konusudur. Aynı zamanda bu süreç bize insan için önemli olan dilin işleyişini de gösterir.¹⁶³ Platon bu süreçleri bizim ifade ettiğimiz şekilde değerlendirmemiştir. O dönem için düşündüğümüzde iki güzergah çizmiştir. Birincisi gerçekliğin dünyasına ulaşmak diğeri ise bu gerçekliğe ulaşmadaki yardımcı husustur. O halde ilki ile başlayalım: Antikite'ye baktığımızda gerçekliğin bulunması ve bunun üzerine her şeyin inşa edilmesi gerekirdi. Platon'u bu anlamda çalışmaya iten işte bu husustur. Bilginin doğruluğu bağlamında bu dünyaya ihtiyaç duyulacaktır. Aynı şekilde etik alanında da bu gereklidir. Platon, Sokrates'in ahlak üzerindeki gayesini gerçekleştirmeye çalışmıştır. Diğer husus ise Sofistlere karşı bir saldırı veya düzeltme olarak düşünülebilir. Çünkü "herkes için farklı bir bilgi" gibi bir düşünce ve retorik sanatıyla insanları kandırmaları Platon için olmaması gereken bir durumdur. Bu hususta Platon, Sofistlerin insanları aldattıklarını düşünmüştür ayrıca bu eğitime karşılık para almaları ise ayrı bir sorundur. Platon böyle bir ortamda gerçekliği ifade etmesi ve dil üzerinde durması gerektiğini düşünmüştür. İşte bu yüzden dil, düşünce ve varlık ilişkisi bu dönemin en önemli sorunlarından birisidir. Zaten Platon için önemli olan her sorun, bu üç kavramın ilişkisi sonucunda cevap bulmuştur.

Platon'da dil, düşünce ve varlık ilişkisini irdelemeye çalışırken gerçekliğin varlıkta olduğunu ve varlıktan türediğini ifade ettik. Bu durumun dilden türemesi gibi bir durum söz konusu olabilir mi? Çağdaş filozofların dil üzerine düşünceleri bunu temellendirebilir ancak bizim için önemli olan Platon'un bu konudaki düşünceleridir. O halde Platon için dilin öncül olmamasının nedenlerine bakmalıyız: Şöyle ki, kelimelerle ifade edilen dilin asıl işlevi dilden önce tanınan varlığı yani ideayı temsil etmektir. Dilin bu anlamda doğruluğu içermesine dair görüşler dilin ifade ettiği olgunun da doğru ya da gerçek olduğu anlamına gelmez. Asıl önemli husus buradadır; dil ile ifade edilmeden önce gerçekliğini elde etmiş olması gerekir. Yani, varlık alanına ilişkin bir gerçekliği

¹⁶³ Topakkaya, 209.

söz konusu olduktan sonra dil ile ifade edilebilir. Bu anlamda bir doğruluk ya da gerçeklik elde edebilir. Dilin görevi, düşüncenin dile gelmesidir. Çünkü görevi konusunda dile hakikati ifade etme yetisi verilmemiştir.¹⁶⁴ Platon'un düşünceleri bu doğrultudadır. İdealar alemine ilişkin bir durum her zaman öncül olmalıdır. Böylelikle biz varlığın gerçekliğini elde eder, daha sonra bunu zihnimizde bir yere yerleştirir ve bu düşüncemizi dile dökeriz. Platon bu noktada dilin gerçekliği belirlemesini kabul etmez. Çünkü Sofistlerin retorik konusundaki görüşlerine karşı olduğunu biliyoruz. Bu durumda gerçekliği dile indirgemek, Sofistleri destekleme gibi düşünülebilir. Bu yüzden Platon için dil bir sonucu ifade eder. Metin boyunca sürekli yinelediğimiz gibi varlık olmadan düşünce; düşünce olmadan da dil meydana gelmez.

Platon'un varlık görüşünü idealar kuramıyla; dille ilgili görüşlerini de diyalektik yöntemiyle irdeleyebiliriz. Ancak düşünce başlı başına bir konu olması hasebiyle üzerinde durulması gerekir. Düşünceyi ya varlık boyutuyla ya da dil boyutuyla beraber ele almamız gerekir. Çünkü anlaşılır kılmak adına bu gereklidir. Parmenides göre, "kendisine ilişkin olarak düşüncelere sahip olduğumuz bir şey, her ne olursa olsun, bir anlamda var olmalıdır."¹⁶⁵ Parmenides'in bu tezi bir çıkmaz içerirdi şöyle ki mitolojik bir ejderhâ düşünüldüğünde bu varlığın olmaması durumunda hiçbir önerme kurulamazdı. Bu durumda varolan varlıklar bir önerme konu olabilir. Bu sadece mitolojik efsaneler için geçerli değildir. Mesela geometrideki tüm şekiller kurgusaldır ve doğada bu şekilleri görmemiz mümkün değildir. Buna karşılık geometrik şekillerin var olduğunu iddia edemeyiz. Ancak bu şekillerin var olmadıklarını söylemek bizi önermelere taşımayacaktır. İşte bu yüzden biz, zihnimizde ve mantığın işlemesi adına bunları varolarak kabul ediyoruz. Bu bağlamda Platon'un Parmenides'ten etkilendiğini ifade etmiştik. Fakat Platon, Parmenides'in yok olanları kabul etmek yerine biraz daha olumlu bir tavır takınarak yok olanları tasvir edilemeyen ya da adı olmayanlar olarak değerlendirmiştir. Böylece Platon ideaların yolunu açmıştır. Platon, olmayan varlıkların nesnelliğine bakmak yerine, ifade edilmesiyle kabul eder noktaya gelmiştir. İşte Platon'un düşüncesi burada devreye girecektir. Şöyle ki var olmayanın kabul işlemini ve ifade edilmesini düşünce aracılığıyla yapacaktır. Düşüncenin bu anlamda arada kaldığını ve köprü vazifesi üstlendiği aşikârdır. O halde idealar kuramı gibi bir dünya

¹⁶⁴ Topakkaya, 211.

¹⁶⁵ Cornford, 382.

her ne kadar Platon için gerçekliği ifade etse de duyusal alemde yaşayan insanlar için bir kabul gereklidir. Bu kabul ile o varlıklar üzerine önermeler kurulabilir. Bu anlamda Platon için düşüncesiz bir varlık aleminden söz edilemez. İşte bu yüzden dil, düşünce ve varlık ilişkisi her anlamda beraber ele alınmak zorundadır. Böylelikle bir idealar aleminden söz edilebilir. Aynı zamanda Platon, bilgi ve ahlak görüşlerini de idealar alemiyle temellendirecektir. Sonuç olarak varolmayan bir şey üzerine ne düşünce ne de bir önerme yapılması söz konusu olamaz. Hem Parmenides hem de Platon, görüşlerini ifade etmek için zihinsel bir kurgu olan mantığın ve düşüncenin sürecine girmeden görüşlerini temellendiremeyeceklerdir.

SONUÇ

Düşünme kavramını incelediğimizde insana özgü bir etkinlik olduğu görülür. Ancak bu etkinlik tek başına gerçekleşemez. Varlık ile beraber dile gelmelidir, anlam kazanmalıdır. Çünkü insanın varlık ile ilişkisi göz önüne alınmadığında, düşünme eyleminden söz edilemez. Varlık – düşünme – dil ilişkisinde varlık, düşünmenin ortamıdır. Yani düşünce varlık ile beraber yaşar, soluk alır ve canlılığını sürdürür. Bu yüzden düşünmenin varlıktan uzaklaşması gibi durum söz konusu değildir. O halde düşünme eylemine varlığın düşünmesi veya varlığın sesi gibi ifadeler rahatlıkla kullanılabilir. Varlık ve düşünme ilişkisinden sonraki adımda ise varlık, bizi dilin alanına taşır. Dil bu anlamda varlığa ait konumdadır. Varlığın her halini bize aktaran dil olacaktır. Dil, varlığın düşünülmesi neticesinde bize varlığı aktaran şeydir. Bu bağlamda varlık – düşünce – dil ilişkisi bir bütünlük arzeder. Platon’u idealer aleminden alarak duyusal aleme indirecek olan bu ilişkidir. Çünkü Platon’un asıl amacı, idealer aleminin gerçek alem olduğunu insanlara aktarmaktır.

Platon’da bilgi, inanç ve algı gibi kavramların idealer alemine dayandığı açıktır. Platon, insanları gerçekliğe taşımak için veya görüşlerini ifade etmek için tek bir noktaya değinmek zorundadır. Bu bağlamda insanın özgün bir etkinliği olan düşünce eylemiyle idealer alemine ulaşılsa bile bu hiç kolay olmayacaktır. Çünkü duyusal alemde bunu başarmak zordur. Platon ulaşmak istediği şey için sürekli alegoriler üretmiştir. Bu alegoriler ise yapacağı şeyin zorluğunu ortaya koymuştur. Fakat ister idealer alemi olsun, ister soyut kavramlar olsun Platon’u anlamak adına bu gerçekleştirilmelidir. Dikkat edersek varlık – düşünce – dil tamamen soyut ve somut arasındaki ilişkidir. Zorluktan kastımız ise insanın sadece düşünme eylemini sürekli aktif halde kullanmasıyla aşılabilir. Bu yüzden düşünce kavramına her zaman aracı rol vermeyi yeğledik.

Platon için varlık – düşünce – dil ilişkisi insanı anlamaya yönelik bir çabanın ürünüdür. Çünkü Platon doğa filozoflarından sıyrılarak felsefeye yeni bir yön çizmiştir. Bu yönelim ile insanı anlamak ve bu yönelim sayesinde insanları yönlendirmek temel gayesi olmuştur. Bu bağlamda insanlığın sadece duyusal aleme ilişkin kalmasıyla gerçeklikten söz edilemeyeceğini anlamış ve böylece gerçekliğin barındığı idealer alemine ihtiyaç duymuştur. Geçmişten beslenen felsefe için bu çok önemli bir adım

olmuştur. Şöyle ki, genel manada Felsefe Tarihi'ne baktığımızda Platon başta olmak üzere o dönem filozoflarının görüşleri günümüz felsefesinin temel taşlarını oluşturur.

Platon, bilginin doğruluğu konusunda Sofistleri eleştirmiştir. Çünkü kişiye göre bilginin doğruluğu söz konusu olamaz. Dolayısıyla bilginin doğruluğu, aslında dil ile ifade edilen düşüncenin aynı zamanda da düşünceye konu olan varlığın gerçekliğinin de göz önüne almasını gerektirir.

Platon, varlık – düşünce – dil ilişkisini varlık ekseninde tartışmıştır. Onun için çıkış noktasıda her zaman idealar öğretisi olmuştur. Ancak Platon'un felsefesinde kavramlar tek tek ele alınarak araştırılmamıştır. Her sorunda o sorunla ilgili kavramı birçok kavramdan hareketle tartışmıştır. Bu yüzden onda bir sorunu araştırıp incelemek için tüm eserlerine bakmak gerekir.

Felsefe Tarihi ve günümüz felsefesi için halen daha tartışılan ve istisnâsız her konuda görüşlerine başvurulmuş bir filozofu yani Platon'u anlamamanın ne kadar zor olduğu aşikârdır. Kendisi bile son dönem diyaloglarında yanılgılarının farkına varmış ve düşüncelerini değiştirmekten kendini alamamıştır.

Sonuç olarak Platon, döneminin koşullarına duyarsız kalmayarak insanları anlamak adına farklı, dikkat çekici düşünceler ortaya koymuştur. Bireyin felsefesi kendi anadilinde can bulduğu dikkate alınırsa dil o toplumun aynasıdır. Dolayısıyla dili ortaya koyan zihinsel faaliyetin bir şeye ihtiyaç duyduğu ve bunun üzerine düşündüğü dikkate alınırsa, varlıkta o toplum için önemli olacaktır. Çünkü düşünce doğru bir önerme kurma adına varlığa ihtiyaç duyar. Varlığın bu anlamda kabul edilmesi düşüncenin yolunu açmaktadır. Bu şekilde bile düşünülse Platon'da dil, düşünce ve varlık ilişkisi ayrılmaz bir bütünlük içerir.

KAYNAKÇA

- Akalın, Şükrü Haluk (Hzl), *Türkçe Sözlük* (10. Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- Akarsu, Bedia, *Dil-Kültür Bağlantısı*, (3. Baskı), İnkılap Yayınevi, İstanbul 1998.
- Altuğ, Taylan, *Dile Gelen Felsefe*, (3. Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013.
- Arslan, Ahmet, *İlkçağ Felsefe Tarihi I*, (5.Baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013.
- , *İlkçağ Felsefe Tarihi II*, (3. Baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.
- Aster, Ernst von, *Bilgi Teorisi ve Mantık*, (Çev. Macit Gökberk), Sosyal Yayınları, İstanbul 1994.
- Can, Nevzat, “Platon ve Aristoteles’te Bilginin Objesine Uygunluğu Problemi”, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 27, Kasım 2001, 17 - 25.
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, (7. Baskı), Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2010.
- , Ahmet, *Felsefe Tarihi*, (2.Baskı), Say Yayınları, İstanbul 2010.
- , Ahmet, *İdealar Kuramı*, (2. Baskı), Gündoğan Yayınları, Ankara 1999.
- Copleston, Frederick, *Platon*, (Çev. Aziz Yardımlı), İdea Yayınları, İstanbul 2013.
- Cornford, Francis Macdonald, *Platon’un Bilgi Kuramı* (2. Baskı), (Çev. Ahmet Cevizci), Gündoğan Yayınları, İstanbul 2010.
- Denkel, Arda, *Düşünceler ve Gerekçeler Felsefe Yazıları II*, (Ed: Ahmet Haluk Atalay), Göçebe Yayınları, İstanbul 1997.
- Derrida, Jacques, *Platon’un Eczanesi* (2. Baskı), (Çev.: Zeynep Direk), Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2014.
- Dil Bilim, Erişim tarihi: 08 Eylül 2014, <http://www.istanbul.edu.tr/dilbilim>
- Dursun, Yücel, “Rubik’in Küpü”, (Haz. Tuncay Saygın/ Ed. Yavuz Kılıç), *Antik Yunan’da Felsefe ve Çağımıza Etkileri*, Doğubatı, Ankara 2011, 41 - 48.

- Erdoğan, Eyüp, “Platon’da Bilgisizlikten Bilgiye Giden Süreç”, *Kaygı Dergisi*, Kasım 2008, 211-221.
- Farouki, Nayla, *İdea Nedir?*, (Çev.: Atakan Altınörs), Say Yayınları, İstanbul 2009.
- Fırıncı, Türkan, “Platon’da “Retorik” Kavramı”, *Ethos Dergisi*, 4(2), Temmuz 2011, 31-46.
- Friedell, Egon, *Antik Yunan’ın Kültür Tarihi* (3. Baskı), (Çev: Necati Aça), Ankara 2011.
- Gündoğan, Ali Osman, “Dil – Düşünce ve Varlık İlişkisi”, *Türk Yurdu Dergisi*, 2002, Sayı: 178, 18 - 22.
- Heimsoet, Heinz, *Felsefenin Temel Disiplinleri*, (6. Baskı), (Çev.: Takiyettin Mengüşoğlu), Doğu Batı Yayınları, İstanbul 2013.
- Kılıç, Cevdet, “Varlık Probleminin Zihinsel Gelişimi”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Elazığ 2004, 39 - 68.
- Kibar, Sibel (Der), S. Aydın Bayram, Ayhan Sol, *Anlam Kavramı Üzerine Yeni Denemeler*, Devlet ve Hukuk Kuramı Kitaplığı, Legal Yayınları, İstanbul 2010.
- Kula, Onur Bilge, *Dil Felsefesi Edebiyat Kuramı-I*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012.
- , *Dil Felsefesi Edebiyat Kuramı-II*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012.
- Küyel, Mübahat Türker, *Aristoteles ve Farabi’nin Varlık ve Düşünce Öğretisi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1969.
- Mattei, Jean-Farçois, *Platon*, (Çev. İsmail Yerguz), Ankara 2008.
- Mengüşoğlu, Takiyettin, *Felsefeye Giriş* (11. Baskı), Remzi Kitabevi, İstanbul 2008.
- Platon, *Devlet*, (Çev. Hüseyin Demirhan), Sosyal Yayınları, İstanbul 2002.
- , *Diyaloglar* (8. baskı), (Çev. Teoman Aktürel), Remzi Kitabevi, İstanbul 2011.
- , *Euthyphron*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2011.
- , *Parmenides*, (Çev. Aziz Yardımlı), İdea Yayınevi, İstanbul 2011.

- , *Phaidon*, (Çev.: Hamdi Ragıp Atademir, Kemal Yetkin), Sosyal Yayınları, İstanbul 2001.
- , *Phaidros*, (Çev.: Birdal Akar), Bilgesu Yayıncılık, Ankara 2014.
- , *Philebos*, (Çev.: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2013.
- , *Symposion (Şölen)*, (Çev.: Cenap Karakaya), Sosyal Yayınlar, İstanbul 2000.
- , *Timaios*, (Çev: Erol Güney, Lütfi Ay), Sosyal Yayınları, İstanbul 2001.
- Poyraz, Hakan, “Adlandırmanın Doğası ve Adların Nesnesine Uygunluğu Ekseninde Doğalcılık-Uzlaşmacılık Tartışması”, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2004, Sayı: 7, 226 - 242.
- Rubik Küpü, Erişim Tarihi: 24.01.2015, http://tr.wikipedia.org/wiki/Rubik_Küpü
- S. Allen, Danielles, *Platon Neden Yazdı?*, (Çev.: Ayşe Batur), İletişim Yayınları, İstanbul 2011.
- Takmaz, Fatma, *Platon'da Kavram ve Gerçeklik*. (Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2010.
- Topakkaya, Arslan, *Platon-Aristoteles Karşılaştırması*, Nobel Yayınları, Ankara 2014.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Genel Felsefe Dersleri*, Ülken Yayınları, İstanbul 2000.
- Weber, Alfred, *Felsefe Tarihi*, (5. Baskı), (Çev. H. Vehbi Eralp), Sosyal Yayınlar, İstanbul 1998.
- Yüksel, H. Gülru, “Felsefenin Gözü ile Dilin Bazı Problemleri”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2009, 11(1), 151 - 163.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Mustafa BİNGÖL
Doğum Yeri ve Tarihi	Pasinler - 1986
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi / Fen – Edebiyat Fakültesi / Felsefe Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sistemik Felsefe ve Mantık
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	Erzurum Teknik Üniversitesi / Araştırma Görevlisi
İletişim	
E-Posta Adresi	mustafa.bingol@erzurum.edu.tr